

Rapport 9/2001

Studiemobilitet i norsk høyere utdanning

Sonia Monfort Roedelé og Per Olaf Aamodt

ISBN 82-7218-453-2
ISSN 0807-3635

GCS AS – Oslo - 2001

© NIFU – Norsk institutt for studier av forskning og utdanning
Hegdehaugsveien 31, 0352 Oslo

Forord

Hernesutvalget fra 1988 og Stortingsmelding nr. 40 (1990-91) trakk opp retningslinjen for organiseringen av høyere utdanning i et Norgesnett, der arbeidsdeling og samarbeid var sentrale stikkord. Et vesentlig element var at de norske lærestedene burde utvikle seg innenfor de områdene de sto sterkest, og at ikke alle kunne tilby det samme. Faglige forbindelseslinjer mellom lærestedene burde bygges ut, og det burde legges til rette for at studentene lett kan bevege seg mellom institusjonene og kombinere fag fra dem. Utviklingen av de nasjonale cand.mag.-gradene må ses i et slikt lys.

Denne rapporten tar sikte på å belyse studentenes mobilitet mellom norske læresteder. Vi vet at det er et omfattende bevegelsesmønster av studenter inn og ut av høyere utdanning og mellom institusjonene. Vi ville derfor se nærmere på omfanget av slike bevegelser mellom lærestedene: Hvilke retninger tar mobiliteten? Er det noen institusjoner eller typer av institusjoner som systematisk fungerer som rekrutteringsplattform for andre? Er den observerte mobiliteten i tråd med de utdanningspolitiske målene, eller et uttrykk for uhensiktsmessige studieløp? Hvilke geografiske mønstre har mobiliteten? Analysene er basert på data fra Statistisk sentralbyrå som gjør det mulig å følge bevegelsene til to begynnerkull studenter fra 1994 og 1997 fram til høsten 1998.

Prosjektet er et oppdrag fra kirke- utdannings-og forskningsdepartementet. Sonia Montfort Roedelé har gjennomført alle analysene og skrevet det meste av rapporten, mens Per O. Aamodt har bearbeidet teksten videre. Sistnevnte har også være prosjektleder, mens Liv Anne Støren og Sverre Try har gitt grundige kommentarer til utkast til rapport.

Oslo, september 2001

Petter Aasen
Direktør

Liv Anne Støren
Seksjonsleder

Innhold

Sammendrag	7
Studiemobilitetens retning og mønster	7
Sannsynlighet for å skifte lærested	8
Bosted og den regionale dimensjonen ved studiemobilitet	9
Studiemobilitetens form	9
Studiemobilitet og politiske målsettinger	10
1 Innledning	12
1.2 Hovedproblemstilling	13
1.3 Data og begrepsbruk	14
1.3.1 Datamateriale	14
1.3.2 Kort definisjon av "studiemobilitet"	15
1.3.3 Øvrig begrepsbruk og definisjoner i rapporten	15
1.4 Oppbygning av rapporten	19
2 Mobilitet og frafall: utdanningssystemet som et marked?	21
2.1 Begrepsbruk	21
2.2 Faktorer som kan påvirke studentenes mobilitetsatferd i utdanningssystemet	24
2.2.1 Mobile studenter: rasjonelle aktører eller vimsete rotekopper?	25
2.2.2 Studiemobilitet: en politisk målsetting?	26
2.2.3 Geografisk og institusjonell integrasjon: Spredt kompetanse eller økt kvalitet?	27
2.2.4 Finansiering og økonomiske vilkår	28
2.2.5 Konkurransemekanismer nasjonalt og internasjonalt: rykte – prestisje – kvalitet	29
2.2.6 Institusjonelle forskjeller og studiestruktur	30
2.3 Studiemobilitet som en integrert del av et utdanningsmarked? En analytisk forklaringsramme	31
2.4 Finansiering	33
3 Studiemobilitet	35
3.1 Studiemobilitet – myte eller realitet?	35
3.1.1 Generelt overblikk	35
3.1.2 Hvor mange ganger bytter 1994-studentene lærested?	36
3.1.3 Mobilitetsfrekvens i forhold til lærested	38
3.2 Studiemobilitet etter første studieår: balanse mellom studenter som går og studenter som kommer?	41

3.3	Studiemobilitet over flere studieår: kommer lærestedene ut i balanse?	43
3.4	Faktorer som påvirker skifte av lærested.....	47
3.4.1	Studiemobilitet etter det første studieåret	47
3.4.2	Studiemobilitet etter det andre studieåret.....	54
3.4.3	Oppsummering.....	57
4	Studiemobilitetens form: utvalgte profesjonsstudier	59
4.1	Antall år i høyere utdanning.....	60
4.2	Mobilitetsomfang og mønster	61
4.3	Avbrudd, studentoverganger eller ren studiemobilitet?	64
4.4	Oppsummering.....	68
5	Hjemsted og utdanningsfylke	69
5.1	Innledning.....	69
5.2	Hjemfylke i forhold til studiefylke første studieår	70
5.2.1	Studentenes hjemfylker, og andel som studerer utenfor hjemfylket .	70
5.3	Mobilitet mellom hjemfylke og studiefylke: "tap" og "gevinst" i utvekslingen av studenter	74
5.3.1	Mobilitetseffekter ved studiestart: 1994- og 1997- studentene.....	74
5.3.2	Balansen mellom hjemfylke og studiefylke over flere studieår	79
5.3.3	Sannsynligheten for å begynne å studere utenfor eget hjemfylke	81
5.4	Oppsummering.....	84
6	Regional mobilitet i løpet av studiet.....	87
6.1	Regional mobilitet på fylkesnivå.....	88
6.1.1	Retning og omfang.....	88
6.2	Regional ubalanse i mobiliteten?	93
6.3	Oppsummering.....	98
7	Avsluttende kommentarer.....	101
	Referanser.....	105
Vedlegg 1	Beregning av mobilitetseffekter	108
Vedlegg 2	Studiemobilitet mellom institusjonstyper	110
Vedlegg 3	Flyttemønstre fra hjemfylke til studiefylke.....	116

Sammendrag

Denne rapporten tar for seg studentenes mobilitet mellom norske læresteder. Rapporten omhandler to studentkull: de som fullførte videregående opplæring våren 1994 og startet studiene samme høst, og tilsvarende for 1997. At en student beveger seg fra ett lærested til et annet, vil fortone seg som frafall fra det første lærestedet og nyrekruttering for det andre. Vårt tema i rapporten er ikke studiefrafall og studieavbrudd, men flyttingen mellom læresteder. Slike bevegelser kan være knyttet til ulike faser i studentenes studium: ved at studenten avbryter ett studium og starter i et nytt, fortsetter i samme studium ved et annet lærested, eller begynner i et nytt studium etter at det første studiet er fullført. Rapporten vil i noen grad forsøke å avdekke hvilke av disse mønstrene som er framtreddende.

Den norske utdanningspolitikken har hatt som et sentralt mål å skape et regionalt spredt tilbud av høyere utdanning. På denne måten har man ønsket både å skape like utdanningsmuligheter for ungdom fra alle deler av landet, og å skape kompetansesentra i alle fylker. Etableringen av de statlige høyskolene og målene om et Norgesnett har tatt sikte på å sikre at dette regionale systemet inngår i et nasjonalt system for å fremme arbeidsdeling mellom institusjoner samt å unngå fragmentering i små fagmiljøer. Arbeidsdelingstanken i Norgesnettet innebærer at ikke alle institusjoner kan tilby alle tilbud, og at studenter kan skaffe seg ulike typer impulser fra flere institusjoner.

Et av de første spørsmålene som reises i denne rapporten er om studentenes mobilitet har et betydelig omfang, eller om det er et marginalet fenomen. Dernest fokuseres det på hva studiemobiliteten skyldes, om den har strukturelle årsaker eller om det er individuelle kjennetegn som styrer den. Til slutt har vi sett på om studiemobiliteten har en retning som tilsvarer flyttestrømmene ellers i Norge, og om den fører til at enkelte regioner systematisk taper studenter til andre, mer sentrale regioner.

Studiemobilitetens retning og mønster

Mellom 10 og 20 prosent av studentene som fortsetter fra ett studieår til det neste bytter lærested, men omfanget av mobilitet varierer fra år til år. Omfanget av studiemobilitet er størst etter det første og det tredje studieåret i vårt materiale. Vi finner ingen forskjell mellom begynnerstudentene i 1994 og i 1997 etter det første studieåret, der omtrent 17 prosent av studentene skifter lærested i begge kullene. Universitetene taper jevnt studentandeler til de øvrige institusjonstypene de første årene. Mobilitetsmønsteret endrer seg etter det tredje studieåret, noe som henger sammen med at studenter som har avsluttet en treårig høyskoleutdanning enten forlater høyere utdanning, eller kombinerer høyskoleutdanningen med studier ved

universitetene. Studiemobiliteten fra private høyskoler går jevnt i retning av både universiteter og statlige høyskoler.

Det skjer en betydelig endring fra 1994- til 1997-kullet i balansen mellom studenter som kommer og studenter som går. Det er spesielt universitetene som "mister" langt flere studenter av 1997-kullet enn de gjorde blant 1994-studentene. 1997-studentene er mer stabile ved de private høyskolene de to første årene, og mobiliteten fra universitetene går i større grad til de private høyskolene enn tidligere. De statlige og private høyskolene rekrutterer dermed flere studenter fra universitetene de første tre årene, enn universitetene rekrutterer fra dem.

Sannsynlighet for å skifte lærested

Kvinner og yngre studenter har større sannsynlighet for å skifte lærested enn menn og eldre studenter. Dessuten har studenter som begynte studiene utenfor sitt eget hjemstedsfylke større tilbøyelighet for å skifte lærested. Sannsynligheten for å skifte lærested følger med andre ord ganske annerledes mønstre enn sannsynligheten for å ha frafall eller avbrudd, jf. Aamodt (2001). Vi finner ingen forskjell etter sosial bakgrunn.

Universitetsstudentene har et mer "uryddig" studieløp enn høyskolestudentene, med mer frafall, avbrudd og overgang til høyskoler. Likevel er sannsynligheten for å skifte lærested etter det første studieåret større blant studentene ved de statlige høyskolene enn blant universitetsstudentene når vi kontrollerer for andre faktorer. Det er med andre ord langt vanligere å bevege seg mellom to høyskoler enn mellom to universiteter. Vi finner også at det ikke er noen forskjell mellom studentene ved universiteter og statlige høyskoler etter det andre studieåret. Det er også større sannsynlighet for at studenter ved private høyskoler skifter lærested etter det første studieåret enn at universitetsstudenter gjør det. Etter det andre studieåret er sannsynligheten for at studentene som begynte ved de private høyskolene skifter lærested derimot mindre enn for universitetsstudentene og for studentene ved de statlige høyskolene.

Det faktum at mobilitetsmønsteret mellom institusjonene endrer seg over den perioden vi kan følge studentene i vårt materiale, henger naturlig nok sammen med normalvarigheten av de studiene som tilbys i de ulike sektorene. De korteste studiene ved universitetene er fire år, ved høyskolene er hovedtyngden av studiene tre år, men med et vissinnslag av toårige og fireårige studier. Ved de private høyskolene (spesielt ved BI) tilbys en rekke ettårige studier. I tillegg til den normerte varigheten av studiene henger mobiliteten sammen med om studiene er bygd opp som faste løyper eller studentene har stor frihet til å sette sammen studiet selv.

En hovedkonklusjon fra disse analysene er at skifte av lærested som regel skjer i forbindelse med skifte av studium eller etter fullført studium, og i liten grad i løpet av ett og samme studium. Det er med andre ord i alt vesentlig strukturelle

grunner til skifte av lærested. Dette henger sammen med hvordan studiet er bygd opp eller settes sammen. I tillegg styres mønsteret av hva slags tilbud de ulike institusjonene har, og av kapasiteten.

Bosted og den regionale dimensjonen ved studiemobilitet

Den regionale dimensjonen ved studiemobiliteten har vi først forsøkt å belyse ved å se på sammenhengen mellom hjemsted og studiested, dernest ved å analysere hvilke regionale mønstre som framtrer i studentenes skifte av lærested.

Det er betydelige forskjeller mellom fylkene med hensyn på om studentene begynner studiene i eget hjemstedsfylke eller ikke. Andelen som studerer utenfor hjemstedsfylket er klart lavest for Oslo med 14 prosent for 1994-kullet og 17 for 1997-kullet, og høyest for Akershus over 90 prosent. Velger vi å betrakte Oslo og Akershus som ett utdanningsfylke, blir likevel andelen som studerer utenfor hjemstedsfylket svært lav. For Hedmark, Buskerud, Vestfold, Aust-Agder og Sogn og Fjordane er det over tre firedeler både i 1994- og 1997-kullet som studerer utenfor hjemstedsfylket. Andelen som studerer utenfor hjemstedsfylket er generelt lav for alle de fire universitetsfylkene. Det synes i første rekke å være størrelsen og bredden i studietilbudet i fylket som bestemmer om studentene velger å forbli i fylket eller studere utenfor. Studentene følger hovedsakelig en "nærhetspreferanse" i sine geografiske forflytningene. De som studerer utenfor eget hjemfylket, befinner seg i hovedsak i nærliggende fylker i samme region.

Storparten av de studentene som skifter lærested beveger seg også geografisk over fylkesgrenser. De regionale forflytningene synes å gå i bestemte retninger, og kan være uttrykk for så vel utdanningstilbudet i de ulike fylkene, som geografisk avstand. Universitetsfylkene rekrutterer flest av de regionalt mobile studentene. Andelen av studentene som studerer i universitetsfylkene øker for hvert studieår, spesielt etter det tredje og fjerde året, når de som har fullført høyskolestudier melder overgang til universitetene. Tendensen til sentralisering av studentene til universitetene over studieløpet henger derfor naturlig sammen med at det særlig er universitetene som tilbyr utdanning på høyere nivå.

Studiemobilitetens form

For å undersøke hvordan mobiliteten mellom læresteder henger sammen med avbrudd i studiene, innenfor studiet eller i forbindelse med påbygging etter fullført studium, er det enklest i denne omgang å fokusere på noen fast organiserte høyskolestudier. Vi har undersøkt disse mønstrene blant de studentene som høsten 1994 begynte ved førskolelærer- og allmennlærerutdanningen, ingeniørutdanningen innen elektroteknikk og datatekniske fag og sykepleierutdanningen. Flertallet av

studentene, om lag 90 prosent, er stabile de første studieårene, dvs. fram til 1996. Det er i denne perioden også flere som avbryter studiet enn det er som skifter lærested. Bare fire prosent av de opprinnelige profesjonsstudentene bytter lærested fra 1994 til 1995 og fra 1995 til 1996. Mobiliteten i disse studiene er med andre ord svært lav. Stort sett skjer skiftene i de første årene fra en statlig høyskole til en annen, og uten at studiet avbrytes.

Studiemobilitetens form vil naturlig nok variere med normert studietid, og i forhold til antall år studentene er i høyere utdanning. *Studentoverganger*, skifte av lærested etter å ha fullført en utdanning, var som ventet den mest framtreddende formen for studiemobilitet etter det tredje og det fjerde studieåret. Studenter som begynte ved allmennlærer-, ingeniør- og sykepleierutdanningene var som forventet mest mobile etter fullført utdanning, det vil si etter normert studietid.

Studiemobilitet og politiske målsettinger

Dersom vi forsøker å oversette de utdanningspolitiske målene i ideen om Norgesenettet til mål om studiemobilitet, skulle en del studenter sette sammen en utdanning ved å bevege seg mellom tilbud ved ulike institusjoner, og spesielt utvide en høyskoleutdanning ved å utdanne seg videre ved et universitet. Den faktiske studiemobiliteten antar imidlertid til dels andre mønstre. Studenter som begynner ved en høyskole og som bytter lærested, bytter helst til en ny høyskole de første studieårene. Etter fullført høyskoleutdanning er det en del som fortsetter studiene ved et universitet, selv om det også er mange som fortsetter ved samme høyskole. Universitetsstudenter som bytter lærested flytter som regel til en høyskole, spesielt skjer dette helt i starten av studiene.

Vi har også reist spørsmål om det er mulig å påvise former for markeds-mekanismer ved at studenter bytter til læresteder de finner mer attraktive, og at det er en gryende konkurranse mellom lærestedene, ikke bare om de ferske studentene, men også i å holde på egne studenter og å tiltrekke seg andre. Dette synes i liten grad å være tilfelle. Riktignok finner det sted bytte av lærested uten skifte av studium tidlig i høyskolestudiene, men det henger trolig mest sammen med studenter som ikke har kommet inn på den høyskolen de helst ønsket seg i første omgang.

I hovedsak vil vi sette mobiliteten av studenter mellom norske læresteder i sammenheng med at mange universitetsstudier er løst organisert med lav grad av forpliktelse mellom student og lærested. En del bytter av læresteder henger også trolig sammen med at studenter tilbringer en tid ved ett lærested (spesielt ved et universitet) i påvente av å komme inn på det studiet de ønsker. Spesielt for 1994-kullet som startet studiene i en situasjon med meget sterk konkurranse om studieplassene, er en slik form for mobilitet synlig. Men en del av mobiliteten henger også sammen med at vi i Norge har utviklet et system for lavere grader der det er mulig å få en grad ved å kombinere fag og studier fra ulike institusjoner, et

mønster som er i tråd med de utdanningspolitiske målene. Det blir interessant å se om de nye gradene som nå er vedtatt, samt kvalitetsreformens målsettingen om et tettere forhold mellom student og lærested vil bidra til å redusere denne formen for studiemobilitet.

1 Innledning

Hovedproblemstillingen i rapporten er: Hvilken form og retning har studiemobiliteten i norsk høyere utdanning, og svarer dette til de politiske målsettingene på 1990-tallet?

Det er viktig at både personalet og studentene kan se faglige forbindelser på tvers av de tradisjonelle utdanningsgrensene og utvikle nye fagkombinasjoner, som kan gi kompetanse det også er et definert behov for. (...) Det må legges til rette slik at studentene lett kan bevege seg mellom institusjonene og kombinere fag fra dem. (St. meld. nr. 40, s. 38, 1990-91)

Statistisk materiale kan tyde på at det er et betydelig antall studenter som forflytter seg mellom læresteder i Norge. Berg (1995:15) viser blant annet at 13 prosent av begynnerstudentene ved Universitetet i Oslo i 1993 allerede hadde høyere utdanning fra andre institusjoner. Sandberg (1996) påpeker i sin analyse av søkerne til høyere utdanning i 1993, at 42 prosent av disse hadde avlagt eksamen ved høyskole eller universitet tidligere. En statistisk oversikt over studiegjennomstrømning viser at mange studenter forflytter seg mellom ulike kategorier av læresteder (Aamodt 2001). Derimot har vi til nå ikke hatt noen systematisk oversikt over forflytningene mellom enkeltinstitusjoner, så vel mellom som innenfor samme lærestedskategori. Det finnes derfor lite eller ingen informasjon i Norge om hvor mange og hvilke studenter det er som skifter lærested i høyere utdanning, hvorfor de gjør dette og hvilke konsekvenser dette kan ha.

Utgangspunktet for analysen er å kartlegge omfanget av studiemobilitet mellom lærestedstyper og mellom enkeltinstitusjoner i høyere utdanning, og forhåpentligvis nærme oss et svar på følgende spørsmål: Er det en rimelig balanse mellom studenter som flytter fra og studenter som flytter til en utdanningsinstitusjon, eller fungerer noen institusjoner som rekrutteringsplattform for andre institusjoner? Kan vi si noe om hvilke studenter som er mobile? Finnes det bestemte *regionale* mønstre i flyttestrømmene, og stemmer disse overens med interne befolkningsforflytninger ellers i Norge?

Universitets- og høyskoleutvalget på slutten av 1980-tallet (Hernes-utvalget) argumenterte for at vi må se "(...) på høyere utdanning som et nasjonalt system der delene kan virke sammen og trekke vekslers på hverandre, og ikke som et sett rivaliserende institusjoner og regioner" (NOU 1988:28:19). Dette mente utvalget kunne oppnås med en klarere arbeidsdeling mellom grunnforskningsinstitusjonene og regionale sentra for mer yrkesrettet høyere utdanning. Personalet skulle skape samarbeidsrelasjoner på tvers av dette skillet, og studentene skulle gjøre det samme

for undervisning på hovedfagsnivå. I denne sammenhengen understreket utvalget at studentoverganger fra et lærested til et annet måtte bli lettere, samt at ordningene for mobilitet for det faglige personale måtte forbedres. Dette ble fulgt opp i den påfølgende Stortingsmeldingen (nr. 40, 1990-91). I kjølvannet av denne prosessen, la man forholdene bedre til rette for studentforflytninger mellom ulike typer institusjoner i høyere utdanning, jf. etableringen av Samordna opptak i 1991. I tillegg er det blitt langt enklere å oppnå en cand.mag.-grad på grunnlag av høgskoleutdanning, eller med en kombinasjon av fag fra universitetet og høgskole. Opprettelsen av Norgesnettet har i følge Rønning (1999:9) åpnet opp for mer utstrakt mobilitet blant studentene.

Både stortingsmeldingen og den offentlige utredningen fra universitets- og høgskoleutvalget anser studentoverganger som et positivt element i høyere utdanning, men fokuset synes å være spesielt rettet på overganger fra høgskolesystemet til universitetene, enten for å oppnå en cand.mag.-grad, eller for å fortsette med hovedfag. Studiemobilitetens retning var dermed i hovedsak tenkt å gå i én retning. Hernes-utvalget understreket riktignok at overganger mellom læresteder medfører skifte av miljø, nye impulser og kontakter, som igjen er en viktig del av utdanning, men framhevet spesielt viktigheten av dette i lengre studieløp (NOU 1988:28:120). Et interessant spørsmål blir da om studiemobiliteten faktisk fungerer slik hovedtanken bak Norgesnettet tilsier.

1.2 Hovedproblemstilling

I forsøket på å tilnærme oss et svar på hovedspørsmålet i analysen, tar vi sikte på å belyse mulige årsaker til og konsekvenser av studiemobiliteten både på individnivå, institusjonsnivå og regionalt. Analysetilnærmingen tar dermed utgangspunkt i flere delspørsmål, som for eksempel:

- Hvor mange studenter skifter utdanningsinstitusjon etter det første studieåret? Er det en rimelig balanse mellom antallet studenter som flytter fra og studenter som flytter til ulike lærestedstyper? Fungerer noen institusjoner som rekrutteringsplattform for andre institusjoner?
- Hvordan er mobilitetsmønsteret og mobilitetsfrekvensen mellom læresteder over flere studieår?
- Finnes det bestemte regionale mønstre i studiemobiliteten? Er det en entydig "sentraliseringstendens" blant begynnerstudentene? Utvikler det seg et regionalt mønster over flere studieår?
- Hva slags mobilitet observerer vi? Inntreffer mobiliteten først og framst etter et avsluttet studium, eller skifter studentene lærested underveis i studiet? Innebærer studiemobilitet at studentene har avbrutt et studium for å begynne på nytt igjen?

- Er det trekk ved studentenes bakgrunn som øker sannsynligheten for å være mobile? Har studentenes fagvalg og skolevalg første studieår betydning? Gir faktorer som kjønn, alder, bosted, foreldrenes utdanningsnivå, etc, noe utslag på sannsynligheten for studiemobilitet?
- Finner vi forskjeller mellom begynnerstudentene høsten 1994 og begynnerstudentene høsten 1997 i forhold til studiemobilitet?

1.3 Data og begrepsbruk

1.3.1 Datamateriale

Vårt materiale består av to datasett fra Statistisk sentralbyrå over alle som fullførte og besto en videregående opplæring på VK2-nivå (klassesertrinn 12), henholdsvis våren 1994 og våren 1997. Disse to datasettene omfatter henholdsvis 64.380 og 67.825 personer. Datasettene inneholder opplysninger om kjønn, alder pr 1. januar i de respektive år, landbakgrunn, hjemstedskommune, innvandringskategori, foreldrenes utdanningsnivå, hvilken videregående utdanning de fullførte og kompetansen de eventuelt oppnådde i vårsemesteret, samt opplysninger om lærested, fag, nivå og eventuelt fullført utdanning i skoleårene til og med høsten 1998. De to gruppene studenter vi ser på er de som begynte i høyere utdanning direkte etter fullført videregående opplæring, dvs. høsten 1994 og høsten 1997. Dette utgjør henholdsvis 13.155 og 10.966 studenter. Dette er bare en liten andel av samtlige nye studenter de to årene, de øvrige hadde avsluttet sin videregående opplæring tidligere enn henholdsvis 1994 og 1998. Se ellers Aamodt (2001) for en beskrivelse av datamaterialet og dets styrker og svakheter.

Datasettet for 1994 gir oss opplysninger om studieaktivitetene innenlands for hvert studieår fram til og med høsten 1998. Dette materialet gir oss dermed muligheten til å følge studenter over fire studieår og inn i det femte. Datasettet for 1997 gir oss bare opplysninger om studieaktiviteter fram til og med høsten 1998, og vi kan dermed bare følge disse studentene over det første studieåret og inn i andre studieåret.

Materialet begrenser til en viss grad våre muligheter til å følge elevenes aktiviteter etter at de fullførte og besto en videregående utdanning våren 1994 eller våren 1997, ettersom vi bare har oversikt over utdanninger i Norge. Vi har ingen mulighet til å avgjøre hvorvidt en student, som på ett tidspunkt ikke er registrert i høyere utdanning i Norge, befinner seg i utdanning i utlandet eller er gått over i arbeidsmarkedet eller lignende. En ukritisk bruk av begrepet "frafall" i disse tilfellene vil derfor overdrive frafallsandelen. Stadig flere studenter ved norske læresteder tar for eksempel deler av utdanningen i utlandet. Det er i materialet mange eksempler på at studenter som ikke er registrert ved et norsk lærested et år, er tilbake det påfølgende året. I denne rapporten velger vi å konsentrere oss om de

studentene som er registrert fortløpende fra år til år for ikke å komplisere framgangsmåten og analysene for mye.

1.3.2 Kort definisjon av "studiemobilitet"

I rapporten definerer vi studiemobilitet som *skifte av lærested*. I noen tilfeller innebærer skifte av lærested også skifte av institusjonstype. Når det gjelder forholdet mellom begrepene frafall, avbrudd og mobilitet henviser vi til kapittel 2 der disse diskuteres og plasseres i forhold til hverandre. Det som er viktig å nevne her, er at vi ikke går inn på studentbevegelser *innenfor* et og samme lærested. Det blir for komplisert, og vi taper oversikten. Vi ser altså på mobilitet mellom utdanningsinstitusjoner og institusjonstyper, og snakker i denne sammenhengen om "mobile" eller "stabile" studenter. Mobile studenter er de som skifter lærested fra et studieår til det neste, det vil si mellom to høstsemestre. Stabile studenter er de som holder seg ved det samme lærestedet fra et studieår til det neste, men som kan tenkes å skifte fag, avdeling eller fakultet innenfor et og samme lærested.

I analysene av den regionale mobiliteten i kapittel 6 bruker vi også begrepene "mobile" og "stabile", men i denne sammenhengen refererer de til hvorvidt studentene skifter studiefylke eller studieregion eller ikke. De regionalt mobile studentene skifter også lærested. En del av de regionalt stabile studentene skifter også lærested, men dette foregår innenfor ett og samme fylke, eller en og samme region. Disse studentene er derfor ikke med blant de "mobile" studentene i analysene i kapittel 6, men inkludert i de øvrige kapitlene.

1.3.3 Øvrig begrepsbruk og definisjoner i rapporten

Studentkull

Vi har som nevnt valg å avgrense analysene til å gjelde de som avsluttet videregående opplæring i 1994 og 1997, og som var registrert i høyere utdanning henholdsvis høsten 1994 og 1997. Vi betegner disse som "begynnerstudenter" eller "kull" utover i rapporten, og skiller mellom "1994-studenter" og "1997-studenter". Antallet begynnerstudenter i de to respektive årene er som nevnt langt høyere enn i våre datasett. Dette skyldes blant annet at mange utsetter studiestarten. Vi ser imidlertid på de av begynnerstudentene som kom rett fra videregående opplæring. Datasettene er avgrenset til dem som avsluttet en videregående opplæring på klassetrinn 12 (VKII-nivå) i utdanningsstatistikken på de to tidspunktene. Aldersspredningen er stor i materialet, og videregående opplæring inkluderer i tillegg til treårig videregående skole, alle typer fagbrev, kurs og utdanninger på videregående opplæringsnivå i både privat og offentlig regi.

Utdanningsinstitusjoner og institusjonstyper

Vi benytter betegnelsen *utdanningsinstitusjoner* om de enkelte lærestedene. Et lærested kan omfatte flere enheter, som for eksempel fakulteter eller avdelinger, men vi vil

her ikke skille mellom disse enhetene. Vi refererer for eksempel til Høgskolen i Stavanger eller Universitetet i Tromsø når vi bruker betegnelsene lærested eller utdanningsinstitusjon. Det har vært nødvendig å gruppere utdanningsinstitusjonene i kategorier i analysene. I tillegg til det enkle skillet mellom universiteter/vitenskapelige høyskoler på den ene siden og samtlige høyskoler på den andre som vi finner i datasettene, har vi valgt å klassifisere utdanningsinstitusjonene i forhold til tre ulike *institusjonstyper*, jfr. tabell 1-1.

I begge datasettene fordelte studentene seg på over 60 høyere utdanningsinstitusjoner den første høsten. Tabell 1-1 viser fordelingen av studentene på lærestedene det første studieåret, etter institusjonstype. Vi har valgt å gruppere kunsthøgskolene og de vitenskapelige høyskolene sammen med de fire universitetene, basert på studienes lengde og at de er offentlige. Vi bruker samlebetegnelsen "universiteter" om denne institusjonstypen utover i rapporten. Etathøgskolene¹ er gruppert sammen med de statlige høyskolene, som tilbyr utdanninger av samme lengde og som også er offentlige. Vi bruker betegnelsen "statlige høyskoler" om denne institusjonstypen utover i rapporten. Når det gjelder private høyskoler, med og uten eksamensrett etter privathøyskoleloven, har vi valgt å samle alle i én kategori ettersom det er få private høyskoler uten eksamensrett i vårt materiale, og fordi det generelt er få studenter i våre datasett ved disse lærestedene.

¹ Politihøgskolen, Militær høyskoleutdanning og Luftfartsverket.

Tabell 1.1 Fordelingen av 1994- og 1997-kullet på utdanningsinstitusjoner i tre institusjonstyper høsten 1994 og høsten 1997. Prosent.

	1994	1997		1994	1997
Universiteter			Statlige høyskoler		
Universitetet i Oslo	20,7	19,6	Hsk i Agder	4,7	4,5
Universitetet i Bergen	10,8	8,8	Hsk i Akershus	0,6	1,0
Universitetet i Trondheim	8,3	10,1	Hsk i Bergen	2,9	2,6
Universitetet i Tromsø	3,2	2,9	Hsk i Bodø	1,7	1,8
Norges landbrukshsk	0,7	0,8	Hsk i Buskerud	1,4	1,7
Norges musikkhsk	0,1	0,2	Hsk i Finnmark	1	1,2
Norges veterinærhsk	0	0	Hsk i Gjøvik	1,2	1,1
Arkitekt høyskolen	0	0	Hsk i Harstad	0,7	0,6
Norges idrettshsk	0,2	0,2	Hsk i Hedmark	2,1	2,5
Norges handelshsk	0,7	0,5	Hsk i Lillehammer	1,4	1,7
Kunsthøgskolen i Oslo	0,1	0,2	Hsk i Molde	1,5	1,0
Kunsthøgskolen i Bergen	0	0,1	Hsk i Narvik	0,9	0,7
			Hsk i Nesna	0,5	0,6
Private høyskoler			Hsk i Nord-Trøndelag	1,9	2,0
Ansgar teologiske hsk	0,2	0,1	Hsk i Oslo	2,7	3,2
Barratt Dues institutt	0	0,1	Samisk hsk	0,1	0,2
Betanien sykepleiehsk	0,1	0,1	Hsk i Sogn og Fjordane	1,5	1,4
BI-stiftelsen	5,6	5,1	Hsk i Stavanger	3,6	4,1
Den norske balletthsk	0,1	0,1	Hsk i Stord/Haugesund	1,6	1,5
Den polytekniske hsk	0,4	0,9	Hsk i Sør-Trøndelag	3,2	3,3
Det teologiske mf	0,2	0,1	Hsk i Telemark	3,2	3,1
Diakonhjemmets			Hsk i Tromsø	1	1,3
hsk senter	0,1	0,1	Hsk i Vestfold	1,7	1,9
Diakonissehjemmets hsk	0,1	0,1	Hsk i Volda	1,2	1,4
Dronning Mauds minne	0,3	0,4	Hsk i Østfold	2,3	2,6
Hsk for diakoni			Hsk i Ålesund	1,3	1,0
og sykepleie	0,2	0,1	Militær	0	0
Menighetssøsterhj.	0	0,1	Politi høyskolen	0	0
Metodistkirkens senter	0		Lufftverket	0	
Misjonshsk	0,1	0,1			
Norsk Lærerakademi	0,3	0,3	Total:	13 155	10 966
Rogaland vernepleierhsk	0,1	0,1			
Rudolf Steinerhsk	0				
Oslo Merkantile hsk	0,4	0,3			
Rogaland markedshsk	0,1	0,1			
Vestlandet kunstakademi	0				
NKI Ingeniørhsk	0,7				
Bergen Arkitekt skole		0			
Norsk Reiselivshsk		0,6			
Norsk hsk for helhetsterapi	0				
Skandinavisk hsk senter for N A	0				

0 = > 0, < 0,1 prosent

De tre institusjonsgruppene er av ulik størrelse. De statlige høyskolene rekrutterer flest studenter, tett etterfulgt av universitetene. Disse to hovedgruppene rekrutterer rundt 91 prosent av både 1994- og 1997-studentene, mens de private høyskolene rekrutterer resten. Beregningene av mobilitets-effekter i denne rapporten tar

utgangspunkt i hvor mange studenter som forflytter seg mellom institusjonstyper, uten å ta hensyn til at antallet studenter i kategoriene er ulike i utgangspunktet. Vi opererer derfor både med absolutte mobilitetsberegninger, som er presentert i appendiks, og med de relative andelene av studenter som forflytter seg mellom institusjonstypene.

Universitetet i Oslo er den utdanningsinstitusjonen som rekrutterer flest av både 1994- og 1997-kullet. De fire universitetene rekrutterer alene rundt 40 prosent av studentene. Det er samlet sett flere som begynner ved høyskolene enn ved universitetene, men her fordeler studentene seg på langt flere utdanningsinstitusjoner. Det er bare universitetene i Oslo, Bergen og Trondheim, samt BI-stiftelsen² som rekrutterer mer enn fem prosent av studentene som begynner i høyere utdanning høsten 1994 og høsten 1997.

Fullført utdanning

Statistisk sentralbyrås variabel "fullført utdanning" som vi bruker i rapporten, sidestiller kortvarige og mer langvarige utdanninger, som for eksempel Ex.phil./Ex.fac. ved universitetene og den fireårige allmennlærerutdanningen ved de statlige høyskolene. Å stå registrert med en fullført utdanning ett år, viser at man har oppnådd noe dette året som kan kombineres med andre utdanninger eller enkeltfag fra andre læresteder. Å stå registrert med en fullført utdanning etter det første og det andre studieåret i vårt materiale, betyr i all hovedsak at studentene har fullført og bestått kortere enkeltfag i løpet av studieåret. Over 90 prosent av de studentene som står oppført med en fullført utdanning de to første studieårene, har fullført enten Ex.phil./Ex.fac., et grunnfag eller andre halvårs- og årsheter. Studenter som er i rute i en lengre utdanning, som for eksempel sivilingeniører, siviløkonomer og ulike høyskoleutdanninger, vil normalt ikke stå registrert med fullført utdanning før hele den lange enhetlige utdanningen er avsluttet, og de er "sertifisert". Dette vil i hovedsak være tilfellet etter det tredje og det fjerde studieåret, når mange studenter har fullført sin høyskoleutdanning. Mange av studentene som ikke står oppført med en fullført utdanning kan likevel ha oppnådd enkelte vekttall, som de kanskje også får godkjent som deler av det nye studiet, men vi har ikke data for dette, fordi SSB ikke registrerer fullførte vekttallsenheter i sin statistikk. Vi kan dermed ikke skille ut disse studentene i vår begrepsbruk, men tar et forbehold om at dette kan gjelde store deler av den studiemobiliteten som omtales som *avbrudd* i denne rapporten.

Overganger

Til slutt vil vi hyppig bruke begrepene "overganger isolert sett" og "koblede overganger". En "overgang" betegner det som skjer (for eksempel skifte av

² Handelshøgskolen BI, BIs filialer i Norge, Norges Markedshøgskole og Varehandelens høgskole.

lærested) fra ett tidspunkt til et annet, her mellom to påfølgende høstsemestre. Det er denne hendelsen vi kan bruke til å "måle" mobiliteten blant studentene. For å undersøke mobilitet, må vi ha data om studentenes situasjon på (minst) to ulike tidspunkter. Ser vi på vårt materiale, har vi for 1997-studentene bare data for to høstsemestre. Dette betyr at vi her bare kan undersøke mobiliteten i én enkelt overgang. Når det gjelder 1994-studentene har vi derimot data for fem høstsemestre, og kan følgelig undersøke studiemobiliteten i fire mulige overganger. I dette tilfellet vil *overgang 1* referere til overgangen fra det første til det andre studieåret, *overgang 2* vil referere til overgangen fra det andre til det tredje studieåret, osv. Dette vil vi innarbeide i analysene utover.

Når vi undersøker mobilitet i en av flere overganger, vil valget av en bestemt overgang (for eksempel fra høst 1994 til høst 1995) definere hvilke studenter som omfattes av den spesielle analysen. Ettersom vi i 1994-materialet må forholde oss til flere suksessive overganger, blir det nødvendig å klargjøre hvordan en overgang skal ses i forhold til overgangene som har skjedd før:

- Vi kan se en overgang som *isolert* fra de øvrige overgangene. En analyse av studiemobilitet i en isolert overgang vil inkludere alle studentene som er i høyere utdanning de to høstsemestrene overgangen forbinder.
- Vi kan undersøke en overgang som den siste i rekken av flere overganger. Denne tilnæringsmåten er "iterativ" idet man undersøker hvilke endringer som oppstår når vi for eksempel går ett og ett år fram i tid. Vi betegner dette som "koblede". Denne tilnærmingen kan gi oss verdifull informasjon om eventuelle forskyvninger som utvikler seg blant de studentene som "overlever" fra år til år. I det øyeblikk en student ikke lenger er registrert i høyere utdanning i Norge, vil han/hun falle ut av de videre analysene. Her tas det ikke hensyn til om en student etter et års fravær igjen er å finne i systemet. Resultatet er at andelen studenter som fortsetter synker dess flere overganger vi inkluderer.

1.4 Oppbygning av rapporten

I kapittel 2 diskuterer vi begrepene mobilitet og frafall. Vi knytter diskusjonen av begrepene opp mot ulike betraktninger rundt frafall, mot politiske mål om mobilitet som ble formulert og konkretisert tidlig på 1990-tallet, før vi setter det hele inn i et aktør-struktur-perspektiv og et perspektiv om høyere utdanning som et marked. Drøftingen i kapittel 2 er primært ment å danne et bakteppe for tolkningen av de etterfølgende statistiske analysene.

I kapittel 3 ser vi først på omfanget av studiemobiliteten, før vi undersøker om det er bestemte retninger og mønstre som avspeiler seg. I denne forbindelsen setter vi opp "mobilitetsregnskap" mellom studenter som forlater, og studenter som kommer til de ulike *institusjonstypene*, og beregner mobilitetseffekter.

Beregningsmodellen er beskrevet i appendiks, og baserer seg på metoder brukt av Statistisk sentralbyrå i en rapport om flyttestrømmene i Norge (Rees m.fl. 1999). Vi gjennomfører også noen enkle multivariate analyser for å se på mulige forklaringer på studiemobilitet.

Etter å ha sett på studiemobilitetens *retning* og *styrke*, forsøker vi i kapittel 4 å se om den har en spesiell *form*, dvs. hvordan skifte av lærested henger nærmere sammen med studieatferden forøvrig. I denne forbindelsen avgrensner vi analysene til de studentene som begynte ved visse profesjonsstudier ved høyskolene, og undersøker hvorvidt studiemobiliteten blant disse studentene innebærer at man i tillegg til å skifte lærested, også skifter studium.

I kapittel 5 og 6 ser vi på den regionale dimensjonen i studiemobiliteten, og der vi vil belyse om mobiliteten mellom læresteder viser et sentraliseringsmønster som tilsvarer det finner ved det generelle flyttmønsteret i Norge. Kapittel 5 tar opp sammenhengen mellom bosted og skolested, mens kapittel 6 ser på hvilke geografiske bevegelser seinere skifter av lærested innebærer. I kapittel 7 har vi gitt noen avsluttende kommentarer.

2 Mobilitet og frafall: utdannings-systemet som et marked?

2.1 Begrepsbruk

Temaet for denne rapporten er studentenes mobilitet mellom læresteder. Når en student flytter fra ett lærested til et annet, innebærer det nødvendigvis at studenten forlater det første lærestedet og begynner ved det neste.

Det er gjort mye internasjonalt arbeid på hvorfor studenter faller fra i høyere utdanning, og det er utviklet mange sosiologiske teorier og modeller som forsøker å forklare hvorfor frafallet skjer. Det er derimot gjort få eller ingen dokumenterte undersøkelser av hvorfor studentene skifter lærested. Vi kommer tilbake til dette i avsnitt 2.2.

Frafallsbegrepet brukes hyppig innenfor høyere utdanning, og kostnadene ved at noen faller fra har det vært fokusert på helt siden Ottosenkomiteen la fram sine utredninger på andre halvdel av 1960-tallet. Men frafallsbegrepet er ofte problematisk og brukes unyansert. Det er viktig å skille mellom frafall som er en endelig tilbaketrekking fra høyere utdanning, og et midlertidig avbrudd. Rønning (1999:8) påpeker at det er nødvendig å skille mellom frafall og mobilitet, fordi "frafall" i litteraturen presenteres som en fullstendig tilbaketrekning fra utdanning. Berg & Aamodt (1996) og Berg (1997) har sett på mønsteret til de nye studentene ved Universitetet i Oslo i 1993 fem semester semester senere. Det store flertallet av de som ikke lenger var student hadde planer om å komme tilbake til studiene. Også Aamodt (2001) viser at mange av studentene som er borte kommer tilbake på et senere tidspunkt. Skillet mellom midlertidige avbrudd og endelige frafall er ikke hovedtema for denne rapporten.

Når en student forlater en utdanningsinstitusjon og begynner ved en annen, vil det fortone seg ulikt alt etter hvilket nivå en betrakter det fra. Institusjonen studenten forlater vil betrakte dette som frafall, mens det fortoner seg som mobilitet når en ser hele utdanningssystemet under ett. Dette er illustrert av Berg & Aamodt (1996): Etter fem semester var omtrent halvparten av de nye studentene ved Universitetet i Oslo ikke lenger tilstede der. Nesten en tredel av de opprinnelige studentene befant seg ved et annet norsk universitet, ved en høyskole eller studerte utenlands. Ser vi det ut fra den enkelte student, kan et observert mobilitetsmønster være uttrykk for mange ulike mønstre alt etter hvorfor studenten velger å skifte lærested.

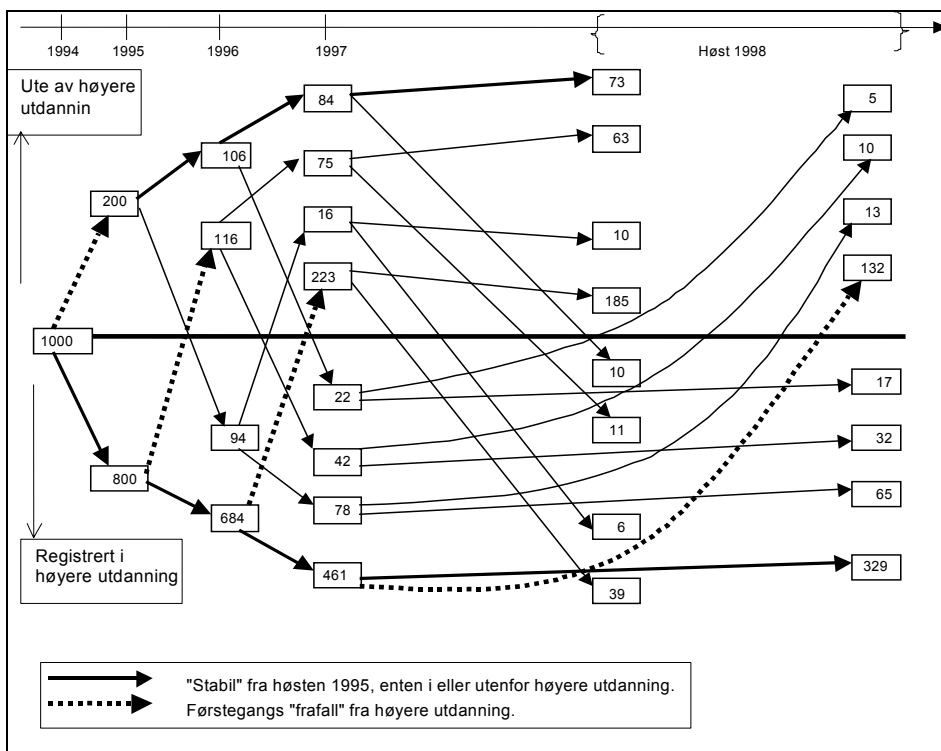
Men også skifte av lærested kan anta mange ulike former, spesielt innenfor et utdanningssystem som det norske som gir bred adgang til å bygge sammen grader

av fag eller studier fra ulike institusjoner. Grovt sett kan vi skille mellom tre hovedformer:

1. Skifte av *lærested* og *skifte av studium*, uten at det første studiet er fullført. Ofte, men ikke alltid, vil et slikt mønster innebære at studenten starter fra laveste trinn i det nye studiet, og derfor pådrar seg ekstra studietid totalt sett. Men i mange tilfeller vil studenten kunne få godskrevet i det minste deler av den første utdanningen i den neste.
2. Studenter skifter *lærested, men ikke studium*. Det kan for eksempel være at studenten i første omgang ikke kom inn på det aktuelle studiet ved det lærestedet som han eller hun helst ville til, og så benytter sjansen til å skifte litt ut i studiet. Det er mest naturlig å avgrense denne formen for mobilitet til studier med en noenlunde fast oppbygging. Skifte av studiested som ledd i at studenten setter sammen fag fra ulike institusjoner til en cand.mag.-grad vil mer naturlig falle inn under punkt 3.
3. Studenter har *fullført en utdanning for å begynne på en ny*. Som oftest skjer dette ved at den nye utdanningen er en påbygging av den første, f.eks en videreutdanning eller et hovedfag. I andre tilfeller er den første utdanningen ikke en normal del av den andre. Studenten bygger da ut sin utdanning *i bredden*

Sett i et utdanningspolitisk perspektiv, er den første av disse formene for skifte av lærested mest problematisk, fordi det som regel påfører studenten forsinkelser i studiene. Den andre formen for mobilitet vil som oftest framstå som uproblematisk, men den kan svekke lærestedenes muligheter for å planlegge. I noen grad kan denne formen også betraktes i lys av et utdanningsmarked, der studentene ut fra ulike motiver finner en annen institusjon enn den de ble opptatt til som mer attraktiv. Den tredje formen for mobilitet kan kanskje knapt betraktes som mobilitet, og omfatter ulike mønstre. Noen studenter begynner i et nytt studieløp, mens andre igjen har valgt et studieløp bestående av faglige enheter fra flere institusjoner. Det er denne formen for mobilitet mellom læresteder som gjerne framheves i politiske dokumenter. Andre studenter kan igjen ta et nytt studium eller fag som ikke inngår i noen naturlig enhet. Den bredere kompetansen dette gir kan være gunstig både for den enkelte og arbeidslivet, men betyr samtidig en lang total studietid og at studenten legger beslag på en studieplass som andre kunne nytt godt av.

Når vi kan følge et bestemt begynnerkull av studenter over noen år, framstår et temmelig komplisert mønster av avgang, tilbakevending og skifte av studier og lærested. Figur 2.1 illustrerer hvordan studentkullet fra 1994 har beveget seg i utdanningssystemet. Aamodt (2001) har også beskrevet denne studieflyten, og særlig sett på frafall og overganger mellom universiteter og høyskoler.

Figur 2.1 Forflytninger inn og ut av høyere utdanning. 1994-studentene i promille. N=13 155.

Det foregår som figur 2.1 viser en betydelig og sammensatt bevegelse av studenter inn og ut av utdanningssystemet. Figuren illustrerer bevegelsene inn (under midtstreken) og ut (over midtstreken) av høyere utdanning for begynnerstudentene fra høsten 1994 til og med høsten 1998. Av de 13 155 begynnerstudentene fra høsten 1994, er det 51 prosent som er student høsten 1998. Men bare 32,9 prosent har vært kontinuerlig i høyere utdanning gjennom hele perioden. Det er disse stabile studentene langs den nederste tykke pilen som vi følger når vi kobler overgangene. Mange av studentene er utenfor høyere utdanning i kortere eller lengre perioder. Ser vi på de studentene som "frafalt" allerede etter det første studieåret, 20 prosent, ser vi at det kun er en tredel (73 av 200) som forblir ute av høyere utdanning de påfølgende fire studieårene. Samlet sett har mer enn hver femte student vært en tur utenom høyere utdanning før de kommer tilbake.

Som nevnt gir det norske utdanningssystemet fleksible muligheter til å sette sammen enkeltfag eller studier fra ulike læresteder til samlegrader. Studiene kan være fast organisert eller gi muligheter for å velge. I noen studier finner vi betydelig forskjeller i innhold og opplegg mellom læresteder, mens det i andre studier er

nasjonale rammeplaner som skal sikre enhet mellom lærestedene. Vårt datamateriale gir ingen opplysninger om studentenes intensjoner med sine skifter av studiesteder. Registreringssystemet i statistikken gjør det dessuten til en nesten umulig oppgave å skulle avgjøre om skifter av lærested tilhører den ene eller andre kategorien beskrevet foran. Derfor vil vi hovedsakelig nøye oss med å analysere omfanget og retningen på mobiliteten. Men dersom man begrenser analysene til bestemte studieløp er det mulig å gå nærmere inn på ulike mobilitetskategorier. I kapittel 4 vil vi analysere mobiliteten i noen utvalgte profesjonsstudier, og gir der en nærmere definisjon av de ulike formene for mobilitet.

2.2 Faktorer som kan påvirke studentenes mobilitetsatferd i utdanningssystemet

Det er ulike faktorer som kan tenkes å påvirke studentenes mobilitetsatferd. Enkelte faktorer er relatert til studentene selv, andre til utdanningssystemet og utdanningspolitikken mer generelt, og atter andre til forholdene i og mellom ulike utdanningsinstitusjoner. Frafall kan være en effekt av studentenes vanskeligheter med å mestre av møtet med høyere utdanning, og at overgangen fra videregående skole til den akademiske kulturen ved universitetene blir for stor. Frafall og mobilitet kan også tolkes som et resultat av ubesluttsomhet, eller prøving og feiling fra studentenes side i begynnelsen av studieløpet, det går også an å hevde at dette tvert i mot skyldes sterkt selektive og kvalitetsbevisste studenter. Endelig kan frafall eller avbrudd skyldes at studentene tar seg jobb for å bedre økonomien og fra en annen type erfaring.

Rønning (1999) gjennomførte en spørreskjemaundersøkelse blant 243 studentene i "Faglig sosialt prøveprosjekt", som hadde sluttet ved NTNU i prosjektperioden. Hun fant at flertallet av disse studentene opplevde det som vanskelig å lære og forstå, selv om de var positive til læringsutfordringen de møtte ved NTNU. Hun fant en sammenheng mellom det å slite med å lære og forstå, og det å savne struktur i studiet. Langs den sosiale dimensjonen fant hun også en sammenheng mellom følelsen av anonymitet, og manglende trivsel. Over en tredjedel av studentene hadde i utgangspunktet bare tenkt å være i en begrenset periode ved NTNU, mens de fleste brukte litt tid på å bestemme seg. Flertallet av disse studentene ytret i tillegg tilfredshet med sin beslutning om å slutte ved NTNU. Totalt sett var det bortimot 80 prosent av studentene som hadde sluttet ved NTNU, som oppga nye fulltidsstudier som hovedbeskjeftigelse, hovedsakelig i høyskolesystemet. Rønning (1999:35) konkluderte med at disse studentene generelt er godt motiverte studenter, og at de har gjort konstruktiv studievalg etter å ha sluttet ved NTNU.

Vi trekker her fram seks faktorer som kan tenkes å påvirke beslutningen om og mulighet til å skifte lærested: 1) Studentenes preferanser, motivasjon og forventninger i møtet med en utdanningsinstitusjon, sett i forhold til beslutningen

om å skifte lærested. 2) Politiske målsettinger. 3) Geografisk og institusjonell integrasjon i utdanningssystemet. 4) Finansiering og økonomi. 5) Konkurransen mellom institusjonene. 6) Institusjonelle forskjeller og studiestruktur. Listen er ikke ment å være uttømmende, og faktorene kan tenkes å påvirke hverandre gjensidig. Vi kan ikke utpeke én enkeltårsak til mobilitet. Vi har ikke den nødvendige informasjonen om studentene i vårt materiale, og i tillegg kan studiemobilitet opptre i ulike former. Vi presenterer til slutt en mulig forklaringsmodell for analyser av blant annet studiemobilitet.

2.2.1 Mobile studenter: rasjonelle aktører eller vimsete rotekopper?

Studiemobilitet innebærer at studenten tar en beslutning om å skifte lærested på et eller annet tidspunkt. Dersom vi betrakter studentene som rasjonelle aktører, vil studentene søke å maksimere den nytten de kan få ut av utdanningssystemet. At valgene betraktes som rasjonelle betyr at studentene har foretatt en eller annen avveining av fordeler og ulemper, ikke at valgene objektivt sett er ”riktige”. Berg (1997:64-111) framhever tre problemer som gjør det vanskelig å oppnå et optimalt samsvar mellom preferanser og konsekvenser av valg: 1) Man har sjelden oversikt over konsekvensene av ulike avgjørelser fordi man mangler informasjon. Dette er informasjonsproblemet. 2) Man må ofte prioritere mellom preferanser som er vanskelig å rangere. Dette er problemet med multiple preferanser. 3) Det er ofte vanskelig å prioritere langsiktig nytte framfor kortsiktig nytte. Dette er problemet knyttet til nåtidspreferanser. I tillegg er preferanser sjeldent absolutt fastlåste over lange tidsperioder. Preferanser kan relativt raskt endres og støpes om i takt med de erfaringene et menneske får i sitt møte med andre mennesker, grupper, kulturer og samfunn. En students preferanser kan endre seg i møtet med en utdanningsinstitusjon og medstudenter. Hva som var rasjonelt for en student å gjøre i en sammenheng, kan være fullstendig utenkelig i en annen. Rasjonaliteten er dermed situasjonsbestemt.

Beslutningen om å skifte lærested kan være enten negativt eller positivt motivert. Negativt motivert studiemobilitet kan skyldes misnøye med sider ved lærestedet det lærestedet man forlater. Enkelte studenter velger å skifte lærested fordi de ikke fikk innfridd sitt første ønske da de søkte. Det kan videre være konkrete forhold som fagtilbud, geografisk beliggenhet, institusjonelle forhold som undervisningsform og undervisningspersonale, eller misnøyen kan henge sammen generell atmosfære, sosial og akademisk kultur og trivselsfaktorer generelt. En student, som beslutter å skifte lærested på grunnlag av negativ motivasjon, ønsker å forbedre sin situasjon, men har samtidig ingen garanti for at forholdene ved et nytt lærested er bedre.

Positivt motivert studiemobilitet kan skyldes at studenten skifter lærested for å ta fag som bare finnes på et annet lærested, eller vil bygge videre på en "grunnutdanning". En annen årsak kan være at studenten vil til et annet lærested fordi han/hun antar at det er kvalitetsforskjeller mellom institusjonene, og bevisst

søker å få den beste utdanningen innen et fagfelt. Samtidig kan det tenkes at studenter skifter lærested av geografiske hensyn, kanskje på grunn av familiære forhold, venner og kjærester, trivsel, jobbmuligheter eller av ren skjær eventyrlyst. I alle disse tilfellene vil formålet med studiemobilitet være å gjøre studietiden optimal, både nivå- og kvalitetsmessig og i forhold til trivsel og framtidsplaner, uten at dette skyldes negative holdninger overfor lærestedet man forlater.

Både negativt og positivt motivert studiemobilitet kan være rasjonell. Likevel kan to studenter ved samme lærested og samme fag, med i utgangspunktet like utdanningspreferanser, ende opp med å ta ulike beslutninger. En kan velge å fortsette ved lærestedet, mens den andre flytter på seg. Studentens personlige erfaringer i utdanningssystemet, og samfunnet ellers, kan slipe og endre preferansene ulikt. Rasjonaliteten blir dermed betinget av både situasjon og aktør. Det som skiller "negativt" og "positivt" motivert studiemobilitet, kan da være samsvaret mellom studentenes preferanser/forventninger og de erfaringene studenten får ved et bestemt lærested, samt hvordan studenten takler situasjonen når lærestedet ikke innfrir forventningene.

2.2.2 Studiemobilitet: en politisk målsetting?

Universitets- og høyskoleutvalget i 1988 anbefalte en klarere arbeidsdeling og bedre samarbeid mellom utdanningsinstitusjonene og opprettelsen av et nettverk slik at høyere utdanning i Norge må forstås som "[...] et nasjonalt system der delene kan virke sammen og trekke veksler på hverandre, ikke som et sett rivaliserende institusjoner og regioner." (NOU 1988:28:19). Utvalget så dette nasjonale systemet som ett sett av mer regionalt spesialiserte læresteder, der alle bør være best på noe og dermed fungere som knutepunkter i et Norgesnett. I denne sammenhengen understrekes viktigheten av å oppmuntre til "overganger" mellom læresteder:

Men det er også en viktig del av utdanning å skifte miljø, få nye impulser og kontakter og bli kjent med andre landsdeler. Det bør derfor informeres bedre fra lærestedene om studietilbud og ikke minst miljøtilbud, slik at studentene i større grad oppmuntres til overganger mellom lærestedene. Ikke minst for lengre løp er dette viktig. (NOU 1988:28:120).

Det framheves med andre ord som positivt at studenter kan bevege seg mellom ulike læresteder, og at dette knyttes til at institusjonene utvikler ulike spesialiteter. På den annen side hevdes det også:

Jo flere steder de samme fag etableres, desto flere annenrangs institusjoner vil vi få. (NOU 1988:28:19)

Det kan etter dette se ut til at skifte av lærested uten skifte av studium, ikke er en hovedmålsetting hos Universitets- og høyskoleutvalget av 1987-1988, selv om noe av begrunnelsen for nasjonale læreplaner nettopp er at studenter skal ha muligheten til å flytte på seg.

I den påfølgende melding til Stortinget ble det gitt støtte til Universitets- og høyskoleutvalgets idé om et Norgesnett, men det understrekes at "Tanken om arbeidsdeling og etablering av knutepunkter må ikke føre til at konkurransemomentet mellom ulike fagmiljøer og institusjoner faller bort." (St.meld. nr 40: 24, 1990-91). Til forskjell fra Universitets- og høyskoleutvalgets bruk av begrepet "studentoverganger", bruker Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet begrepet "studentmobilitet" som en ønsket konsekvens av et samordnet Norgesnett:

Forbindelseslinjene må ha flere dimensjoner for å gi et livskraftig nettverk. De må gjøre det lett for studentene å bevege seg mellom faglig sterke miljøer og befordre økt studentmobilitet mellom institusjonene. Dette gjøres bl.a. ved å skape enklere ordninger for overgang mellom studier og innpassing i grader. [...] Videre må de enkelte læresteder være oppdatert med kunnskaper om andre læresteders studietilbud og hvilke muligheter studentene har for kombinasjoner av fag på tvers av institusjoner. (NOU 1988:28:19)

Studentmobilitet er, slik det brukes i denne rapporten, synonymt med studentovergang. Muligheter for *studentoverganger* er altså en politisk målsetting i norsk høyere utdanning. I tillegg til at institusjonene er blitt administrativt samordnet i opptaksprosedyrene, har en også gjort det lettere å oppnå embetsgrader på grunnlag av kombinasjoner av utdanninger mellom universiteter og høyskoler. *Studentoverganger* betraktes som et positivt element i utdanningssystemet, idet det skaper åpnere miljøer, gir nye impulser og stiller krav til institusjonene. På den annen side var man både i Hernesutvalget og i den påfølgende Stortingsmeldingen sterkt opptatt av å bedre studiegjennomstrømningen og hindre avbrudd.

2.2.3 Geografisk og institusjonell integrasjon: Spredt kompetanse eller økt kvalitet?

Både universitetene og de regionale høyskolene rekrutterer i stor grad lokalt og regionalt. Ser vi på andelen av ungdomskullene som tar en universitetsutdanning, så varierer den med avstanden til et universitet (NOU 1988:28:37). Utbyggingen av utdanningstilbud i distriktene har derfor bidratt til at større andeler av ungdomskullene tar en høyere utdanning generelt sett, men kan også ha bidratt til at utdanningsvalget blir preget av hvilket utdanningstilbud som er tilgjengelig i regionen. Baraa (1999:24-25) finner at studiekapasiteten generelt økte mer i Nord-Norge enn i Sør-Norge i perioden 1974 –1994 som følge av utbyggingen, og at

økningen i rekruttering kom i de kommunene som fikk utbygd et tilbud, og ikke i tilstøtende kommuner uten høyere utdanningstilbud. Hernesutvalget i 1988 knyttet den geografiske dimensjonen ved rekrutteringen til høyere utdanningsinstitusjoner opp mot de problemene som et langstrakt og stort land, med en liten og spredt befolkning, står overfor:

På den ene side har vi den lille befolknings store problem: Konsentrasjon er nødvendig for å skape miljøer av tilstrekkelig styrke, bredde og kvalitet. Alt kan ikke gjøres alle steder. Vi må ha en arbeidsdeling slik at vi får spissmiljøer som setter standarder andre kan strekke seg mot. På den annen side har vi det vidstrakte lands store problem: Utdannings- og forskningspolitikken må ses som en del av distriktspolitikken. Spredning av institusjonene må til for å sikre kompetanseutviklingen og høyt kvalifisert personale i alle deler av landet. (NOU 1988:28:19)

Utvalget så Norgesnett og en bedre tilrettelegging for *studentoverganger* som en måte å arbeide mot et blandingsystem med både spesialisering og generalisering. Det ville dermed bli viktig å legge forholdene til rette for at studentene lettere kan flytte på seg geografisk rundt i systemet. Dill (2000) viser til undersøkelser som understreker viktigheten av reiserabatter og reisestipend som gjøre det lettere for studentene å flytte på seg. Automatisk godkjenning av utdanninger fra samtlige institusjoner i systemet og lave økonomiske kostnader forbundet med geografiske forflytninger, vil dermed være typisk for et institusjonelt og geografisk integrert utdanningssystem, og dette kjennetegner langt på vei det norske systemet. Hvorvidt studentene er sikret de samme sosiale rettigheter i studiekommunen som de har/hadde i hjemkommunen, vil også ha betydning.

2.2.4 Finansiering og økonomiske vilkår

Å studere er ikke gratis. Å studere koster mye, både for studenten selv og for samfunnet. Tap av inntekt i studietiden er den tyngste økonomiske omkostningen ved å studere. I et human kapital-perspektiv vil studenter være villige til å utsette egen velferd fordi avkastningen av utdanningen forventes å kompensere for dette senere (Berg 1997:66). Betingelsen er at utdanningskostnadene ikke må overstige forventet avkastning av utdanning. Hvis utsiktene i arbeidsmarkedet endrer seg, kan studentenes prioriteringer også endres.

Det er tegn som tyder på at utdanningens avkastning er blitt mindre i Norge (Arnesen og Try 1999), og at innslaget av deltidsarbeid ved siden av studiene dermed er blitt større (Berg 1997:66). Det hevdes dessuten ofte at de økonomiske vilkår i studietiden er blitt dårligere, og at dette tvinger studentene til å ta deltidsarbeid. Studentorganisasjoner, politikere og utdanningsinstitusjonene understreker stadig nødvendigheten av å forbedre studentenes levekår, med større stipendandeler, flere studentboliger og studentbarnehager, velferds- og helsetilbud, osv, for å legge forholdene til rette for raskere gjennomstrømning og bedre

resultater. Institusjoner som kan tilby gode velferdsordninger og garantere hybler, kan være mer attraktive for studenter enn andre læresteder. Hvordan studentenes økonomiske vilkår slår ut på sannsynligheten for studiemobilitet, er vanskelig å forutsi. Dersom finansieringsgrunnlaget til institusjonene skal videreutvikles i retning av å basere seg på antall studenter som institusjonene uteksaminerer, vil tilrettelegging av studiene og livet rundt studiene bli svært viktig for å holde på så mange studenter som mulig.

2.2.5 Konkurransemekanismer nasjonalt og internasjonalt: rykte – prestisje – kvalitet

Konkurranse er ofte et betent begrep i frie akademiske tradisjoner, samtidig som faglig konkurranse ses som en nødvendighet for å heve kvaliteten i institusjoner og forhindre at de blir lukkede enheter. Men konkurranse i betydningen "kamp om de beste studentene" har man unngått å snakke høyt om i et egalitært samfunn. Under Norgesnettkonferansen i 1999 diskuterte fagpersoner fra ulike utdanningsinstitusjoner nettopp Norgesnettet (Figenbaum)(1999). Rektor Torger Reve ved Handelshøyskolen BI, hevdet at konkurranse allerede er et framtrødende fenomen i norsk høyere utdanning (Figenbaum)(1999:93-101). Ikke bare konkurrerer utdanningsinstitusjonene om de beste lærerkreftene og studentene, men også om forskningsoppdrag. I tillegg ser han at det er andre og nye kunnskapsaktører, både nasjonale og internasjonale, som konkurrerer med de etablerte institusjonene i Norgesnettet om å rekruttere studenter og forskere. Han tror også at skillet mellom institusjonene etter hvert vil være om de er akkreditert eller ikke, det vil si om de er evaluert kvalitetsmessig. Rektor Victor Norman ved Norges handelshøyskole er stort sett av samme mening, og rektor Kaare R. Norum ved Universitetet i Oslo ønsker også en viss frigjøring fra sentralmyndigheters detaljstyring til fordel for mer institusjonell autonomi, slik at institusjonene kan utvikle seg i forhold til egne forutsetninger (Figenbaum)(1999:85-92). Konkurransesystemet antas dermed til en viss grad å være en del av norsk høyere utdanning, selv om Norgesnettideen snarere framhever samarbeid, arbeidsdeling og nettverk.

I et konkurranseutsatt utdanningssystem vil institusjoners og fagmiljøers rykte og prestisje gi spesielt viktige signaler til studentene. Hvorvidt et lærested oppfattes som prestisjefyllt eller har et godt rykte, vil derfor være viktig for de valgene studentene gjør (Dill 2000:9). En institusjons rykte reflekterer hvor godt fornøyde studentene er med institusjonens evne til å møte deres krav og forventninger. En institusjons prestisje kan være basert på at det er dannet et bilde av institusjonen som en leverandør av kvalitetsutdanning. I et utdanningssystem der det faglige konkurransemomentet anses som viktig, må en institusjon velge hvilken signaleffekt den ønsker å sende ut og legge opp strategien sin deretter. Dill (2000:10) mener at slik konkurranse om "kvalitetsstempel" vil føre til en horisontal differensiering i et utdanningssystem, og at utdanningsinstitusjoner finner sine

"markedsnisjer". Dills analyse tar utgangspunkt i det amerikanske systemet som har et klart preg av marked, med utbredt konkurranse mellom institusjoner og men en sterk grad av et prestisjehierarki. I motsetning til dette har man i Norge tradisjonelt vært opptatt av at institusjonene skal være likeverdige, men *horisontal differensiering* er langt fra fraværende i norsk utdanningspolitikk. Imidlertid er differensieringen her mer et resultat av politiske virkemidler enn av markedsmekanismer:

Det må etableres faglige knutepunkter. Fag og spesialområder forutsettes fordelt ut fra nasjonale behov. [...] Ved en arbeidsdeling der også høyskolesektorene kan utvikle nisjer for faglig fordypning, kan de spille en nasjonal rolle innen Norgesnett. (St.meld. nr 40, 1990-91:8)

I stedet for å la markedsmekanismer, slik som konkurranse om studentene, føre til en horisontal differensiering av fagområdene og dernest kvalitetsheving, er den politiske strategien å fordele arbeidsområder regionalt og forvente en påfølgende regional spesialisering innenfor disse områdene. Konkurransebegrepet er utelukkende avgrenset til et minimum av knutepunkter innenfor et og samme fagområde (St.meld. nr 40, 1990-91:24). Disse målsettingene er ti år senere fulgt opp av Mjøs-utvalget og regjeringen Stoltenberg, som understreker kombinasjonen arbeidsdeling og spesialisering i forslaget til kvalitetsreform av norsk høyere utdanning (St.Meld. nr. 27, 2000-2001:9-12, 45-54).

2.2.6 Institusjonelle forskjeller og studiestruktur

Til slutt vil vi trekke fram muligheten for at institusjonelle forskjeller kan gi ulik tilbøyelighet til studiemobilitet. Institusjoner i høyere utdanning har tradisjonelt gitt ulike former for utdanning. På den ene siden har man de institusjonene som gir forskningsrettet utdanning med sterke teoretiske tradisjoner. I Norge har disse forskningsmiljøene sitt ankerfeste ved universitetene og ved de vitenskapelige høyskolene. På den andre siden står de institusjonene som i hovedsak tilbyr mer yrkesrettede utdanninger, hvor innslaget av teoretisk skoleing generelt har vært mindre enn i grunnforskningsmiljøene. I tillegg går det et skille mellom "frie fag" og mer "lukkede fag". De tradisjonelle profesjonsmiljøene har vært lokalisert til ulike høyskoler som tilbyr utdanninger av tre til fire års varighet, men det finnes også profesjonsutdanninger ved universitetene som har store innslag av forskning. Den ulike fokuseringen på teori og profesjoner har gitt seg utslag i ulike typer læringsmiljø, som igjen avspeiler seg i ulike studiestrukturer. Den tradisjonelle akademiske tradisjonen i Norge har fått blomstre ved de "frie fagene" i universitetsmiljøene, og gitt en mer eller mindre løs undervisningsstruktur, avhengig av fagene. Mye av ansvaret for å tilegne seg kunnskap har blitt overført til studentene selv, og friheten i den akademiske studiestrukturen skiller seg sterkt fra

de erfaringene studentene har fra videregående skole. Mange beskriver overgangen til universitetene som vanskelig, fordi man har utstrakt frihet og et langt større ansvar for egen læring enn det man har erfaring med fra tidligere.

Overgangen fra videregående skole til profesjonsmiljøene ved høyskolene representerer ikke en like stor endring i studiestruktur, ettersom høyskolene har mer organisert undervisning, tettere oppfølging av og kontakt med undervisningspersonalet, og i enkelte studier også praksisperioder. Enkelte studenter foretrekker de friere studieformene ved universitetene, mens andre igjen er mer bekvemme med høyskolenes fastere studieform. Strukturen skaper et ytre press rundt studentenes læringssituasjon, som gjør at studentene må foreta færre tidsbruksvalg mellom motstridende ønsker og preferanser (Berg 1997:69-80). Studiedagens tidsløp er mer eller mindre fastlagt, og levner lite rom for prioriteringer av aktiviteter som ikke er direkte relatert til studiet. I tillegg er studentene allerede fortrolige med en slik undervisningsstruktur fra den videregående skolen, og bruker dermed mindre tid og energi på å tilpasse seg den. Dersom det er slik at det er betydelige forskjeller i sannsynligheten for å skifte lærested avhengig av studiestruktur, vil vi anta at de institusjonelle forskjellene også påvirker studentenes beslutning om å skifte lærested.

2.3 Studiemobilitet som en integrert del av et utdanningsmarked? En analytisk forklaringsramme

Det rammeverket vi presenterer i det følgende baserer seg på et perspektiv der handlingene til en student må ses i sammenheng med de mulighetene og begrensningene som finnes i utdanningssystemet. I dette aktørstrukturperspektivet, har vi definert faktorer på tre ulike nivåer: studentenes individuelle preferanser; enkeltinstitusjonens særpreg og rykte, studiestruktur og geografiske plassering; og til slutt forholdet mellom institusjonene og kjennetegn ved utdanningssystemet som et hele. I modellen vår beskrives relasjonen mellom studenten og det lærestedet han / hun begynner ved som en "integrasjonsprosess".

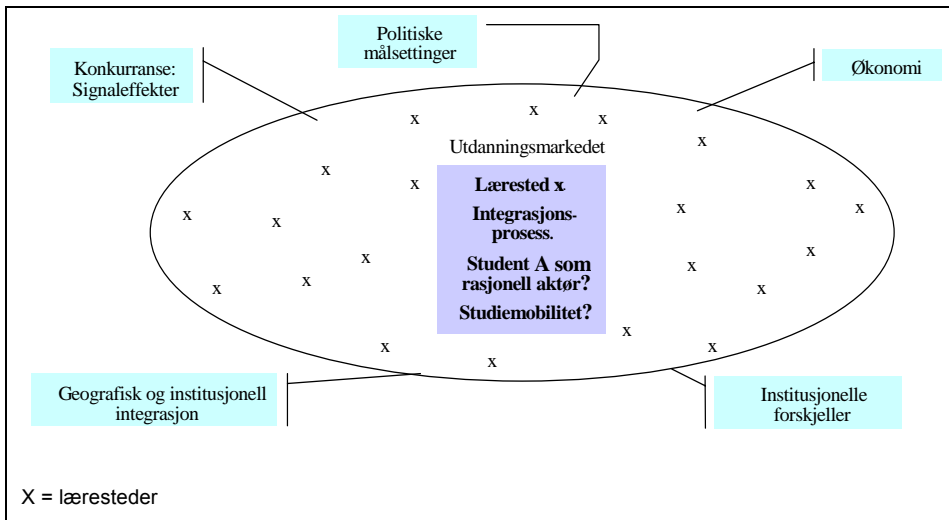
Innenfor amerikansk høyere utdanning har man tradisjonelt vært sterkt opptatt av frafallet fra institusjonene. Vi låner noen idéer fra denne forskningen, og relaterer dem til studiemobilitet. Tinto (1987) argumenterer for at sannsynligheten for frafall avhenger av integrasjonsprosessen på lærestedet. Denne integrasjonsprosessen avhenger igjen av en rekke forhold som sosial bakgrunn og erfaringer, hvilke intensjoner og mål studenten har forut for studiet, og hvordan disse eventuelt endrer seg i møtet med lærestedets akademiske og sosiale system. Denne integrasjonsprosessen vil være avgjørende for om studenten hopper av karusellen eller ikke.

I følge Rønning (1999:12) stemmer det godt overens med erfaringene fra høyere utdanning i Norge, at akademisk og sosial integrasjon i sterkest grad avgjør om man fullfører eller faller fra i høyere utdanning. Integrasjon blir her forklaringsnøkkelen, og et viktig mål i utdanningsforskning bør være å avklare hvorfor enkelte studenter sliter mer enn andre med å integrere seg / bli integrert.

Snur vi perspektivet over til studiemobiliteten, vil studentens akademiske og sosiale integrasjon på lærestedet være avgjørende for hvorvidt studenten vil fortsette ved nettopp dette lærestedet eller ikke, og hvorvidt studiemobiliteten er negativt eller positivt motivert. Integrasjonsprosessen mellom studentene og institusjonene foregår innenfor rammene av et utdanningssystem som vi kan beskrive som et "utdanningsmarked".

Dill (2000) redegjør for eksempel for en analysemodell som har sine røtter i industriell organisasjonsteori. I følge denne tradisjonen utgjør høyere utdanningsinstitusjoner deler av en felles "industri", der de konkurrerer om å skape tjenester som er klare substitutter for hverandre. Dette begrunner Dill og Sporn (1995) med at den nasjonale og den internasjonale konkurransen mellom universitetene og andre institusjoner er økende. Dette vil føre til en differensiering mellom institusjonene og en sterkere integrering av ulike enheter innenfor hver institusjon, med andre ord antas konkurransen å framme ulik grad av spesialisering. Signaleffekter om kvalitetsnivå og arbeidsmarkedets "akkreditering" av utdanningen, blir viktige indikatorer for studentene når de skal velge utdanning og lærested.

Vi kan definere "utdanningsmarkedet" som en samlende konstruksjon om samtlige institusjoner i høyere utdanning. Forholdet mellom institusjonene er definert av faktorer som geografisk beliggenhet, politiske styringsmekanismer, økonomi, konkurranse og institusjonelle likheter og forskjeller. Studentene velger seg i utgangspunktet et lærested innenfor dette markedet, og går inn i en integrasjonsprosess på dette lærestedet. Integrasjonsprosessen foregår i skjæringspunktet mellom studentens preferanser, lærestedet og trekk ved utdanningsmarkedet.

Figur 2.2 Utdanningsmarked, integrasjonsprosess og studenten som rasjonell aktør

I figur 2.2 har vi gjort et forsøk på å illustrere denne modellen. I utdanningsmarkedet eksisterer det (begrensete) former for etterspørsel etter og tilbud av utdanningstjenester. Markedet er i større eller mindre grad "regulert" av politiske og samfunnsmessige faktorer. I dette strukturperspektivet har vi inkludert et integrasjonsperspektiv fra sosiologien for å beskrive studentens møte med en utdanningsinstitusjon, og et rasjonelt aktørperspektiv for å forklare studentens handlinger og beslutninger. Beslutningen om å skifte lærested kan dermed forstås som et resultat av de erfaringene en student har fra én institusjon, og de mulighetene som finnes i utdanningsmarkedet. Som rasjonell aktør vil studenten forut for beslutningen ha vurdert personlige fordeler og ulemper ved å skifte lærested.

Det norske "utdanningsmarkedet" er relativt sterkt regulert av det offentlige. Tilbuds- og etterspørselsmekanismene fungerer ikke som i et fritt, selvregulerende marked. Likevel kan en si at studentene i søkingen til høyere utdanning gir uttrykk for sin etterspørsel. Fra tilbudssiden kommer det nye kurs- og studietilbud. Hvorvidt dette er en effekt av klart uttrykt etterspørsel fra studentene eller ikke, er vanskelig å si. Det kan også tenkes at det skyldes impulser og konkurranse fra utlandet. Næringslivet sender også ut signaler om hva de anser som nødvendige satsningsområder.

2.4 Finansiering

Når det gjelder finansiering av høyere utdanning, foreslår Mjøsutvalget (NOU 2000:14) å stille større krav til effektivitet fra institusjonenes side i form av faktiske

resultater. Et virkemiddel som er foreslått, er at antall uteksaminerte kandidater skal danne grunnlag for størrelsen på de statlige overføringene til utdanningsinstitusjonene. Utvalgets flertall mener et system der bevilgningene til institusjonene delvis går gjennom studentene, en stykkprisfinansiering / "voucher", "[...] vil stimulere institusjonenes orientering mot studentenes interesser og at det øker studentenes valgfrihet. På denne måten vil studentenes behov i større grad kunne bli styrende for aktiviteten på institusjonen." (NOU 2000:14:43-44). Mindretallet mener finansieringen bør være mer resultatorientert slik at det blir "[...] konkurranse mellom institusjonene for å tiltrekke seg og ta vare på studentene." . Utvalget understreker at det også må gis belønning for vekttallsproduksjon, ettersom det er et ønske om mobilitet mellom institusjonene. Mjøsutvalget strekker sine forslag langt mer i markedsøkonomisk retning enn Universitets- og høgskoleutvalget gjorde det på slutten av 1980-årene. Mjøsutvalgets forslag vil styrke studentenes rolle som premissleverandør ved å øke deres valgfrihet. Håpet er at deres posisjon som konsumenter av vekttall og utdanningstjenester vil medvirke til at institusjonene fokuserer på økt kompetanse og høy kvalitet på sine tjenester. Det at studentene lettere skal kunne ta med seg vekttall fra én institusjon til en annen, kan bety at skifte av lærested uten skifte av studium, vil øke i omfang. Sammen med et system med stykkprisfinansiering og belønning etter resultat fra staten, vil medføre at institusjonenes får en økt økonomisk interesse av å holde på studentene.

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementets oppfølging av Mjøsutvalget gjennom Stortingsmelding nr. 27, 2000-2001 og Stortingets behandling av den følger ikke Mjøsutvalgets flertall når det gjelder "voucher-ordningen", men går også inn for mer resultatbasert finansiering. Utdanningsdepartementet har i hovedsak fått gjennomslag for sine forslag i Stortinget om en kvalitetsreform for norsk høyere utdanning. Et av forslagene er at det skal opprettes avtaler/kontrakter mellom institusjonene og studentene. Dette kan bidra til å redusere tendensen til at studentene skifter lærested. Det er også meningen å gi institusjonene større autonomi til bl.a. å opprette og legge ned studietilbud og til å gi tilbudene en egen profil. Dette vil trolig også, på lengre sikt, føre til en horisontal differensiering i utdanningssystemet med økende innslag av spesialisering, noe som også vil kunne påvirke studentenes motiver for å skifte lærested.

3 Studiemobilitet

Vi har i kapittel 2 diskutert en del faktorer som kan ligge bak og styre studentenes bevegelser mellom utdanningsinstitusjoner, og også drøftet noen av de formene denne mobiliteten kan anta. Dette er primært ment som et bakteppe for de empiriske beskrivelsene av studiemobiliteten, og som et grunnlag for å fortolke den observerte mobiliteten. Våre data kan i begrenset grad si noe om årsakene til at noen studenter forlater ett lærested til fordel for et annet. I en viss forstand kan vi betrakte dette ut fra et markedsperspektiv: studenten søker å få det best mulige utbyttet av sin utdanning ut fra ulike beveggrunner, mens lærestedene i stigende grad kan komme til å oppfatte seg som konkurrenter i et marked for å tiltrekke seg og holde på studentene.

Ved å følge studentene gjennom høyere utdanning over en periode, framtrer et til dels komplisert mønster av avganger, tilbakevending og mobilitet mellom institusjoner. Noe av dette er beskrevet i Aamodt (2001), men der er ikke bevegelser mellom enkeltinstitusjoner behandlet. Det kommer fram at mange skifter studiested mellom universiteter og høyskoler, og antallet som skifter enkeltinstitusjon må da nødvendigvis være enda høyere, fordi vi må regne med at noen også skifter institusjon innenfor en og samme kategori.

Vi begynner med å tallfeste og identifisere omfanget av studiemobiliteten blant studentene i våre to kull på et meget generelt nivå. Studiemobiliteten er her målt som skifte av lærested, rettene sagt hvorvidt studentene er ved samme lærested to fortløpende år eller ikke. Deretter prøver vi å se på studiemobilitetens retning, det vil si hvorvidt byttemønstrene favoriserer enkelte institusjonstyper framfor andre. I denne sammenhengen ser vi først på byttemønstrene etter det første studieåret for begge kullene. Vi ser deretter nærmere på retningen til studiemobiliteten over flere studieår. Til slutt vil vi i sterkere grad rette blikket mot faktorer som kan tenkes å påvirke sannsynligheten for å skifte lærested.

3.1 Studiemobilitet – myte eller realitet?

3.1.1 Generelt overblikk

Er det noe grunnlag for i det hele tatt å undersøke studiemobilitet? Er studiemobilitet en del av norsk utdanningshverdag, eller er omfanget av forflytningene mellom utdanningsinstitusjoner marginalt? For å gjøre en slik beregning må vi foreta et valg av beregningsmetode. Vi kan beregne andelen som skifter lærested fra ett studieår til det neste i forhold til antall studenter som opprinnelig begynte. Men i hver overgang mellom to studieår er det en viss andel av de opprinnelige studentene som faller fra, og dermed synker tallet på studenter

som *kan* være inkludert i et skifte av lærested for hvert år vi følger studentene. Siden det er skifte av lærested fra år til år, ikke frafallet, som interesserer oss, velger vi å beregne andelen som skifter lærested i forhold til de som er til stede begge år i den aktuelle overgangen. Det er dette som danner grunnlag for "N" i tabell 4.1.

Oversiktene i tabell 4.1 vil klart vise at studiemobilitet generelt er en del av studentatferden i norsk høyere utdanning. Vi ser hvor stor andel av 1994-studentene som faktisk skifter lærested mellom to studieår. Det er relativt sett flest mobile studenter i den første overgangen, det vil si i overgangen fra det første til det andre studieåret. Andelen mobile studenter er mindre i overgang 2, går noe opp igjen i overgang 3 og synker igjen i overgang 4. Det faktum at andelen som skifter lærested i 3. overgang er så vidt høyt er det naturlig å sette i sammenheng med at mange høgskolestudenter som da har fullført et treårig studium går videre i høyere utdanning, men da ved et nytt lærested, spesielt et universitet.

Tabell 3.1 *Studenter som skifter utdanningsinstitusjon. Overgangene isolert sett for 1994-kullet*

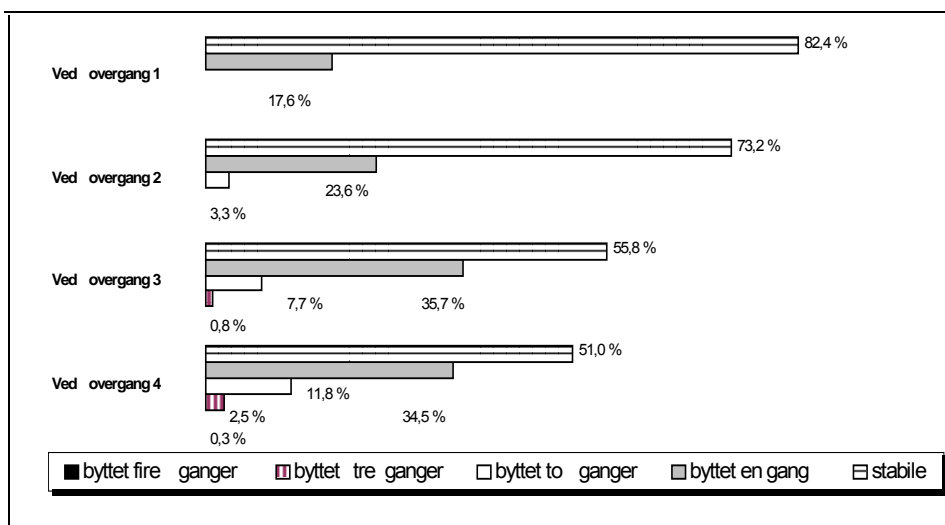
	Overgang 1 (høst94 til høst95)	Overgang 2 (høst95 til høst96)	Overgang 3 (høst96 til høst97)	Overgang 4 (høst97 til høst98)
Andel av som skifter utdannings- institusjon	17,6 prosent	12,4 prosent	15,7 prosent	10,9 prosent
N registrert hver overgang	10 528	8997	7097	5832

Vi har bare muligheten til å undersøke én overgang for 1997-studentene, overgangen fra det første til det andre studieåret. Andelen 1997-studentene som fortsetter i høyere utdanning det andre studieåret, er omtrent den samme som for 1994-studentene, og det er også andelen som skifter lærested i den første overgangen. Vi registrerer derfor i utgangspunktet ingen forskjell i omfanget av studiemobiliteten mellom de to kullene.

3.1.2 Hvor mange ganger bytter 1994-studentene lærested?

Ettersom vi har muligheten til å følge 1994-studentene over flere studieår, kan vi finne ut hvor mange studenter som hvert studieår holder seg ved samme lærested år etter år, og hvor mange som i hver overgang har byttet lærested én eller flere ganger etter det første studieåret. Her tilfredsstiller studentene i hver overgang betingelsen at de skal ha vært i høyere utdanning fra og med det første studieåret,

og fram til og med den aktuelle overgangen. I overgang 3 vil vi for eksempel finne alle begynnerstudentene fra høsten 1994 som fortsatt er registrert i høyere utdanning høsten 1997, det vil si ved inngangen til det fjerde studieåret. Vi "kobler" med andre ord overgangene. I figur 3.1 presenterer vi fordelingen av 1994-studentene i forhold til om de fortsetter ved det samme lærestedet som de startet ved høsten 1994, eller om de har skiftet lærested underveis. De mobile studentene er registrert i forhold til hvor mange ganger de har skiftet lærestedet, fra og med studiestart høsten 1994, til og med den aktuelle overgangen. Beregningsgrunnlaget er her studentene som fortsatt er registrert i høyere utdanning i hver overgang, slik at summen i hver overgang blir 100 prosent.

Figur 3.1 1994-studentenes mobilitetshyppighet. Koblete overganger. N = Antall begynnerstudenter som fortsatt er registrert ved hver overgang

Andelen studenter som holder seg ved samme utdanningsinstitusjon gjennom hver overgang reduseres for hvert år, mens de som har skiftet lærested én gang utgjør en økende andel av studentene fram til og med overgang 3, for deretter å stabilisere seg. Ved starten på det fjerde studieåret finner vi en sterk økning i andelen studenter som har skiftet lærested én. Dette tyder på at det er mange som er ferdig med en to- eller treårig utdanning på dette tidspunktet, og skifter lærested for å begynne på et nytt studium. Dette henger i stor grad sammen med at høyskolene i all hovedsak tilbyr utdanninger av to til tre års varighet, og at mange kombinerer disse utdanningene/fagene med andre utdanninger. Dette kommer vi tilbake til i kapitlet om studiemobilitetens form (kapittel 4).

Flertallet av studentene som er registrert ved hver enkelt overgang, fortsetter altså å studere ved det lærestedet de opprinnelig begynte ved høsten 1994. De mobile studentene skifter i all hovedsak lærested kun én gang. Noen ganske få studenter skifter lærested hvert høstsemester. Ser vi på fordelingen av de studentene som fortsatt er registrert i høyere utdanning ved den siste overgangen i vårt materiale, ser vi at den samlede andelen mobile studenter er blitt tilnærmet like stor som andelen stabile studenter.

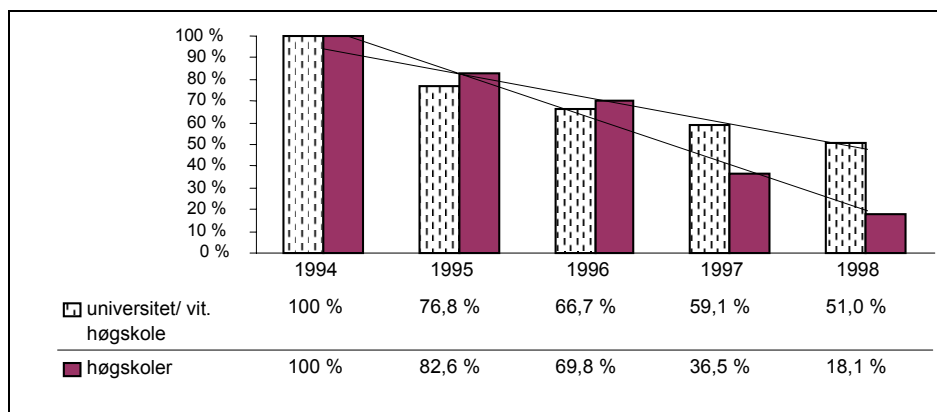
3.1.3 Mobilitetsfrekvens i forhold til lærested

Vi tar her utgangspunkt i fordelingen som er presentert i figur 3.1, men splitter opp studentene i forhold til om de begynte ved et universitet eller vitenskapelig høyskole høsten 1994, eller om de begynte ved en av de øvrige høyskolene. I tillegg er andelen beregnet i forhold til det totale antallet begynnerstudenter i hver kategori fra høsten 1994.

Tabell 3.2 1994-studentenes skifte av lærested i forhold til institusjonstype høsten 1994. Koblede overganger. Prosent

Begynte ved Universitet eller vitenskapelig høgskole høsten 1994				
	Overgang 1	Overgang 2	Overgang 3	Overgang 4
Stabile	60	44	35	30
Byttet en gang	17	20	19	15
Byttet to ganger		3	4	5
Byttet tre ganger			1	1
Byttet fire ganger				0
Totalt N=5909	77	67	59	51
Begynte ved Høgskoler høsten 1994				
	Overgang 1	Overgang 2	Overgang 3	Overgang 4
Stabile	71	55	18	6
Byttet en gang	12	13	14	9
Byttet to ganger		2	3	3
Byttet tre ganger			0	1
Byttet fire ganger				0
Totalt N= 7246	83	70	36	18

Tabell 3.2 viser hvordan mobilitetsfrekvensene ser ut for de to gruppene av studenter. Stabiliteten er størst ved høgskolene de tre første årene. Andelen stabile studentene i hver overgang reduseres i begge kategoriene. Forskjellen er at reduksjonen er sterkere blant høgskolestudentene etter det tredje studieåret, enn blant studentene ved universitetene og de vitenskapelige høgskolene. Flere høgskolestudenter er stabile de tre første årene (t.o.m. overgang 2), mens universitetsstudentene er mer stabile de siste to studieårene. Det er likevel relativt flere blant universitetsstudentene som har byttet utdanningsinstitusjon minst én gang i overgang 3 og 4 enn blant de resterende høgskolestudentene fra 1994. Beregninger viser at nesten 50 prosent av de resterende studentene som hadde begynt ved høgskoler høsten 1994, hadde skiftet lærested minst én gang i løpet av fire studieår. til sammenlikning gjelder dette 40 prosent av de resterende universitetsstudentene fra 1994.

Figur 3.2 *Andel av 1994-studentene som startet ved henholdsvis universitet og høyskole, som fortsatt er i høyere utdanning*

I figur 3.2 har vi framstilt utviklingen i andelen studenter som hver høst har vært fortløpende i utdanning, med utgangspunkt i hvilken type lærested de startet ut ved høsten 1994. Utviklingen gjenspeiler forskjeller i studielengde mellom universiteter og høyskoler, samt den individuelle atferden. Tendensen er derfor naturlig nok at studenter som begynner sin høyere utdanning ved høyskoler er færre år fortløpende i høyere utdanning, enn tilfellet er for studenter som startet ved et universitet eller en vitenskapelig høyskole. Avgangen er derimot større blant universitetsstudentene fram til og med høsten 1996, mens overvekten av de studentene som begynte ved en høyskole høsten 1994 forlater høyere utdanning etter tre studieår. Mønsteret illustrerer at høyskolestudentene gjennomgående er mer stabile innenfor den normale studieperioden, som for de fleste studienes vedkommende er tre år. Universitetsstudentene har mer frafall fram til den første ordinære graden, i tillegg er det en del studenter som bare tar sikte på eksamen i et enkelt fag. Studiegjennomføringsmønsteret er ellers beskrevet nærmere i Aamodt (2001).

Mange av høyskolestudentene har fullført sin utdanning våren 1997. De som fortsetter et fjerde og et femte år, har i større grad skiftet lærested minst én gang, jf. tabell 4.2. Dette kan enten bety at de i større grad kombinerer ulike utdanninger, at de har skiftet høyskole underveis, eller at de på et tidligere tidspunkt har gått over til universiteter og vitenskapelige høyskoler.

Blant 1997-studentene er det relativt flere universitetsstudenter som skifter utdanningsinstitusjon etter det første studieåret, og relativt færre høyskolestudenter som gjør det samme, enn blant 1994-kullet. Dette kan tyde på at det har skjedd en endring i studieatferden mellom disse to gruppene av begynnerstudenter, med en økende mobilitet fra 1994 til 1997 blant begynnerstudentene ved universitetene og de vitenskapelige høyskolene etter det første året, og mindre mobilitet blant de

som begynte ved høyskolene. En forklaring kan være at presset på utdanningsinstitusjonene har gått ned i denne perioden, slik at det er lettere for studentene å komme inn på den høyskoleutdanningen de primært ønsker. Samtidig kan forbedringene i arbeidsmarkedet ha ført til en økt bevissthet om studievalg, og dermed styrket motivasjonen til å fullføre et påbegynt høyskolestudium.

3.2 Studiemobilitet etter første studieår: balanse mellom studenter som går og studenter som kommer?

Vi ser i denne delen på studiemobilitetens retning etter første studieår. Vi undersøker med andre ord bevegelsene mellom ulike typer læresteder i den første overgangen. Lærestedene er klassifisert i ulike institusjonstyper, slik det er redegjort for i kapittel 1. Mer detaljerte beregninger finnes i vedlegg 2. Andelen mobile studenter vil i disse analysene framstå som mindre enn det vi tidligere har funnet, ettersom vi undersøker mobilitet mellom *institusjonstyper* og ikke mellom *enkeltinstitusjoner* innen samme institusjonstype.

Tabell 3.3 Flyttemønstrene for 1994- og 1997-studentene. Prosent

1994-kullet:	Til institusjonstype høsten 1995			1997-kullet:	Til institusjonstype høsten 1998		
Institusjon høst 1994	Univ.	Statlige høgskoler	Private høgskoler	Institusjon høst 1997	Univ.	Statlige høgskoler	Private høgskoler
Universitet	87	11	2	Universitet	83	12	5
Statlige høgskoler	7	92	1	Statlige høgskoler	5	93	2
Private høgskoler	5	7	88	Private høgskoler	3	5	92

Tabell 3.3 viser andelen mobile og stabile studenter i hver institusjonstype, fra det første til det andre studieåret blant 1994- og 1997-studentene. Antall studenter i hver institusjonstype varierer sterkt, og beregningsgrunnlagene i de relative fordelingene er derfor svært ulike. Vi ser at andelen 1994-studenter som skifter institusjonstype blant universitetstudentene og studentene ved de private høyskolene er noenlunde lik, mens studentene ved de statlige høyskolene er mest stabile. Videre er det en større overgang fra universitet til statlig høyskole enn motsatt vei, og andelen studenter som melder overgang til de private høyskolene

fra universitetene og de statlige høyskolene er lav i forhold til de andelene som går motsatt vei. Til slutt ser vi at studenter som melder overgang fra de private høyskolene fordeler seg mellom universitetene og de statlige høyskolene, der sistnevnte synes å bli foretrukket.

Andelen stabile studenter er i hovedsak uendret fra 1994- til 1997-kullet. Andelen stabile studenter ved universitetene går noe ned, og det er spesielt andelen studenter som melder overgang til de private høyskolene som øker i forhold til 1994-studentene. Vi ser også at andelen stabile studenter ved de private høyskolene er høyere i 1997-kullet, enn den var i 1994-kullet, men at de mobile studentene fra de private høyskolene fortsetter å foretrekke de statlige høyskolene framfor universitetene. Blant studentene fra de statlige høyskolene er det svært små endringer, men noen færre som melder overgang til universitetene og noen flere som melder overgang til de private høyskolene.

Dersom en kan antyde en mulig utvikling over tid, basert på disse relative fordelingene mellom to ulike utvalg på to ulike tidspunkt, kan det synes som om utviklingen går i retning av at senere begynnerstudenter ved universitetene, i noe mindre grad fortsetter ved disse institusjonene etter det første året. Til gjengjeld synes de statlige høyskolene å fortsatt holde på en stor andel av begynnerstudenter også det andre året. Begynnerstudentene ved de private høyskolene synes å ha blitt mindre mobile, slik at de private høyskolenes andel av stabile studenter faktisk er på nivå med 1997-studentene ved de statlige høyskolene.

Effektmålene for universitetene er negative for både 1994- og 1997-studentene, mens effektmålene er positive for de to øvrige institusjonstypene (se vedlegg 2.1 og 2.2). Dette betyr at den "gevinsten" som var å hente ut av flyttestrømmene deles mellom de statlige og de private høyskolene, og at universitetene måtte bære "tapet". Effektmålet for universitetene er sterkere i negativ retning blant 1997-studentene, enn blant 1994-studentene. Det kan derfor se ut til at universitetene i økende grad har en utfordring når det gjelder å holde på begynnerstudentene, samt å tiltrekke seg studenter fra andre institusjonstyper. Den økte mobiliteten fra universitetene gir de statlige høyskolene en noe økt nettogevinst i antall studenter. Det er likevel de private høyskolene som synes å komme "best" ut (i betydning overskudd på balansen mellom antall studenter som drar til andre institusjonstyper, og antall studenter som kommer til fra de øvrige institusjonstypene), når vi sammenlikner de to kullenes mobilitetsmønster etter det første studieåret. De private høyskolenes effektmål blant 1994-studentene indikerer en langt mer beskjeden andel av gevinsten enn det de statlige høyskolene fikk. Blant 1997-studentene, derimot, står de private høyskolene med et effektmål av studiemobiliteten som er av samme størrelsesorden som for de statlige høyskolene. Det kan virke som om studentene i 1997 i økende grad ser de private høyskolene som et alternativ.

3.3 Studiemobilitet over flere studieår: kommer lærestedene ut i balanse?

Vi har mulighet til å forfølge utviklingen blant begynnerstudentene fra høsten 1994 helt fram til og med høsten 1998, og se om mobilitetsmønsteret endrer seg utover i perioden. Vi skal i denne delen undersøke om mobilitetsmønsteret vi fant i den første overgangen (se avsnitt 4.2, tabell 4.3), er representativt for de øvrige overgangene eller ikke. De detaljerte mobilitetsberegningene er å finne i vedlegg 2. I denne analysen behandler vi overgangene isolert. Vi har også foretatt en analyse der overgangene er koblet, der vi bare har sett på de studentene som har vært til stede i hele perioden, men mønsteret avviker ikke nevneverdig fra det vi får gjennom de isolerte overgangene.

I tabell 3.4 ser vi andelen mobile og stabile studenter i hver institusjonstype for de tre siste overgangene, isolert sett. Vi ser at det i overgang 2 er relativt flest mobile studenter fra universitetene til de andre institusjonstypene, slik det også var etter det første studieåret. I overgangene 3 og 4 er derimot andelen mobile universitetsstudenter mindre enn andelen mobile studenter fra de statlige og de private høyskolene. Foreløpig indikerer denne enkle sammenlikningen av andeler, at det skjer en endring i mobilitetsmønsteret ved inngangen til det fjerde studieåret.

Tabell 3.4 Flyttemønstrene til 1994-studentene. Prosent. Overgangene isolert sett

Overgang 2		Mottakerinstitusjon høst 1996		
Institusjon høst 1995	Universitet	Statlige høgskoler	Private høgskoler	Totalt
Flyttestrømmer				
Universitet	90	8	2	3777
Statlige høgskoler	5	95	0	4498
Private høgskoler	4	4	92	722

Overgang 3		Mottakerinstitusjon høst 1997		
Institusjon høst 1996	Universitet	Statlige høgskoler	Private høgskoler	Totalt
Flyttestrømmer				
Universitet	91	7	2	3759
Statlige høgskoler	11	88	1	2802
Private høgskoler	7	6	87	536

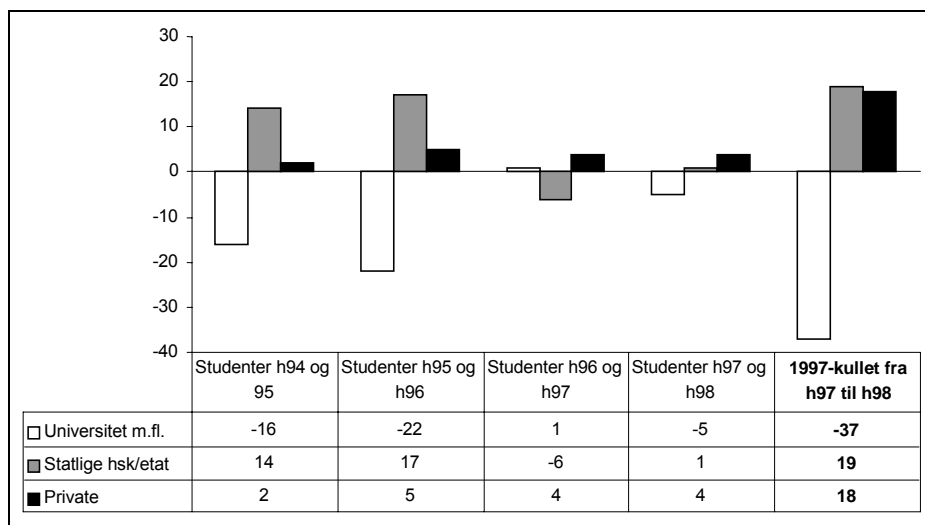
Overgang 4		Mottakerinstitusjon høst 1998		
Institusjon høst 1997	Universitet	Statlige høgskoler	Private høgskoler	Totalt
Flyttestrømmer				
Universitet	95	4	1	3602
Statlige høgskoler	8	91	1	1869
Private høgskoler	7	4	89	361

Vi ser for det første at stabiliteten synes å øke blant universitetsstudentene utover i perioden. I overgang 4, til høsten 1998, er det hele 95 prosent av universitetsstudentene fra 1997 som holder seg i samme institusjonskategori fra det ene studieåret til det neste. Dette henger trolig sammen med at en del begynnerstudenter ved universitetene begynner uten klare planer om å ta en grad, og forsvinner ut igjen etter kort tid, eventuelt etter bare å ha tatt forberedende prøver. De som så blir igjen, henger i stor grad med inntil de fullfører i det minste en cand.mag.-grad. Mobiliteten fra universitetene framstår dermed som større i begynnelsen av perioden, enn for de øvrige institusjonstypene. Det er nærliggende å se denne tendensen i forhold til forskjellene i studietilbud ved de ulike typer av læresteder, men det spiller også en rolle om studiene er åpne eller adgangs-begrenset. Universitetenes forberedende prøver er åpne for alle, og i en del studier

ved universitetene har i perioder alle søkerne kommet inn, mens de fleste høyskolestudiene har hatt stor konkurranse om studieplassene.

I tabell 3.4 ser vi at andelen stabile studenter i overgang 3, fra høsten 1996 til høsten 1997, reduseres for de statlige og de private høyskolene. Dette skjer samtidig som antallet studenter reduseres i forhold til 1995 og 1996. Antallet studenter ved universitetene synes derimot å holde seg ganske godt.

I figur 3.4 har vi vist forskjellene mellom de totale effektmålene for mobilitet (jfr vedleggstabell 2.1 til 2.5), slik at en lettere ser hvilke institusjonstyper som kommer negativt ut, og hvilke som kommer positivt ut av flyttestrømmene rent tallmessig. Vi ser her igjen det skiftet i mønsteret som oppstår i overgang 3, fra det tredje til det fjerde studieåret. Generelt ser vi at det er flere 1994-studenter som forlater universitetene, enn det er studenter som kommer til fra de to øvrige kategoriene. Unntaket finner vi i overgang 3, hvor det så vidt er flere studenter som kommer til universitetene enn det er som forlater det. De statlige høyskolene "mister" naturlig nok her flere studenter til andre institusjonstyper, enn de mottar selv. Effektmålene for de private høyskolene holder seg noenlunde på samme positive nivå gjennom hele perioden.

Figur 3.4 Sammenlikning av mobilitetseffekter. 1994- og 1997-studentene

Vi har inkludert mobilitetseffektene for 1997-studentene til sammenlikning, og ser at de slår langt sterkere ut mellom institusjonstypene, enn tilfellet var blant 1994-studentene. Universitetene kommer langt mer negativt ut, mens de statlige høyskolene kommer ennå bedre ut av regnskapet enn blant 1994-studentene. Den største endringen er likevel at de private høyskolene kommer tilnærmet like godt ut av "utvekslingen" av 1997-studentene, som de statlige høyskolene. Vi får igjen bekreftet tendensen til en endring av de private høyskolenes situasjon fra 1994- til 1997-studentene.

Vi har allerede påpekt at dette mønsterbruddet i overgang 3 er naturlig siden mange studenter på dette tidspunktet vil ha avsluttet en høyskoleutdanning. De som ikke går over i yrkeslivet, vil i stor grad kombinere utdanningen med fag fra universitetet. Denne mekanismen fungerer ikke på samme måte blant studenter som allerede er ved universitet, hvor det er mer nærliggende å melde overgang til en statlig høyskole på et tidligere tidspunkt. Resultatet er at det er tallmessig flest mobile studenter fra universitetene i de to første overgangene, og færre siden, mens mønsteret er omvendt for studenter fra de statlige høyskolene. Dette gir seg utslag i forsterkede negative mobilitetseffekter for universitetene tidlig i perioden, og forsterkede positive effekter fra og med den tredje overgangen.

Det generelle mønsteret er at studiemobiliteten fra universiteter i hovedsak går i retning av de statlige høyskolene, og omvendt. Studiemobiliteten fra private høyskoler går jevnt i retning av både universiteter og statlige høyskoler. Generelt ser vi også at mobilitetseffektene mellom institusjonstypene etter det tredje studieåret, følger et annet mønster enn det vi finner etter det første og det andre

året, så framtidig vi ikke ser på resultatene for de studentene som er registrert i samtlige studieår. Det generelle mønsteret mellom det tredje og det fjerde studieåret kan forklares som en kombinasjon av at studenter som har avsluttet en treårig høyskoleutdanning enten forlater høyere utdanning, eller kombinerer høyskoleutdanningen med studier ved andre institusjonstyper, spesielt universitetene.

3.4 Faktorer som påvirker skifte av lærested

Så langt i dette kapitlet har vi forsøkt å beskrive omfang og retning på studiemobiliteten.

Avslutningsvis i dette kapitlet vil vi belyse hvilke faktorer som påvirker mobiliteten ved å anvende multivariate analyser som gjør det mulig å undersøke effekten av de enkelte faktorene når det kontrolleres for alle de øvrige faktorene. I analysene vil vi studere mobiliteten mellom enkeltinstitusjoner, og se hvordan sannsynligheten for å skifte lærested avhenger av både individuelle bakgrunnsfaktorer og strukturelle forhold. Vi presenterer ikke analyser av sannsynligheten for å skifte lærested i overgang 3 og 4, ettersom disse er sterkt preget av at studenter som er ferdige med høyskoleutdanninger etter det tredje og det fjerde studieåret, enten forlater høyere utdanning eller melder overgang til universitetene.

3.4.1 Studiemobilitet etter det første studieåret

Vi har i avsnitt 3.1 vist hvor stor andel av studentene som skifter lærested mellom de ulike studieårene. Tabell 3.5 viser resultatene fra logistiske regresjoner av sannsynligheten for å skifte utdanningsinstitusjon etter første studieår, både for 1994- og 1997-studentene. Forskjellen mellom de to modellene er at vi i modell 2 også kontrollerer for institusjonstype, for om man har fullført en utdanning det første studieåret og for om man er registrert på det samme studiet det andre studieåret som man var det første studieåret. Modell 2 forklarer mer av variansen i materialet, og er dermed mest interessant i sammenlikningen av de to kullene.

Tabell 3.5 Resultater fra logistiske regresjoner: Sannsynligheten for å skifte lærested i overgang 1. 1994- og 1997-studentene

	Modell 1:		Modell 2:	
	1994	1997	1994	1997
Kjønn (kvinne=1)	0,296 ^{***}	0,257 ^{***}	0,160 [*]	0,241 ^{**}
Alder. (Ref.gruppe ≤ 19 år)				
20-24 år	-0,460 ^{***}	-0,443 ^{***}	-0,197 [*]	-0,176
25-29 år	-0,583 ^{***}	-0,785 ^{***}	0,027	-0,451 [*]
30-34 år	-0,968 ^{***}	-0,861 ^{***}	-0,278	-0,365
35-39 år	-2,269 ^{***}	-0,631 ^{**}	-1,782 ^{***}	-0,332
40 +	-1,758 ^{***}	-0,899 ^{***}	-1,388 ^{**}	-0,444
Foreldrenes utdanningsnivå (ref. foreldre uten høyere utdanning)				
Høyt utdannede foreldre	0,175 ^{**}	0,067	0,029	-0,109
Ikke oppgitt	0,064	-0,162	-0,045	-0,189
Kompetanse (ref. yrkeskompetanse)				
Studiekompetanse	0,085	0,606 ^{***}	-0,047	0,155
Ikke oppgitt	0,096		-0,141	
Region (ref.= Oslo/Akershus)				
Region Øst	0,300 ^{**}	-0,156	0,261 [*]	0,011
Region Sør	0,251 [*]	0,010	0,143	0,148
Region Vest	0,341 ^{***}	0,003	0,413 ^{***}	0,098
Region Midt-/Nord.	0,291 ^{**}	0,058	0,351 ^{**}	0,111
Begynte utenfor eget hjemfylke (1=ja)				
	0,242 ^{***}	0,242 ^{***}	0,470 ^{***}	0,291 ^{***}
Institusjonstyper (ref.= Universitet)				
Statlige høgskoler			0,867 ^{***}	0,547 ^{***}
Private høgskoler			0,295 [*]	-1,037 ^{***}
Fullført utdanning året før (1=ja)				
			-0,022	-0,358 ^{***}
Samme studium (1=ja)				
			-3,004 ^{***}	-3,074 ^{***}
Konstant	-2,121 ^{***}	-2,260 ^{***}	-1,303 ^{***}	-0,746 ^{**}
N	10 528	8689	10 398	8689
Model Chi-square	270,870	183,822	2177,878	1861,951
- 2 log likelihood	9529,239	8004,960	7385,791	6326,831

*** =p<0.001. ** p<0.01. * p<0.05.

Resultatene viser at kvinnelige studenter i noe større grad enn mannlige studenter skifter utdanningsinstitusjon etter det første studieåret. Effekten av kjønn er relativt liten, men den er signifikant i begge modellene for begge kullene. Aldersforskjellene gir sterke signifikante effekter i modell 1, men svekkes og forsvinner nesten i modell 2, hvor vi også kontrollerer for institusjonstype, fullført utdanning og om en fortsetter i studiet. I modell 2 er det for 1994-studentene bare en signifikant forskjell mellom de yngste studentene, til og med 19 år, og studentene i aldersgruppen 20-24 år og spesielt studentene over 35 år. Blant 1997-studentene er det bare forskjellene mellom de yngste studentene og studentene i alderen 25-29 år som er statistisk signifikant. Generelt viser resultatene at dess eldre studenten er, dess mindre er sannsynligheten for at studentene vil skifte utdanningsinstitusjon etter det første studieåret.

Foreldrenes utdanningsnivå, gir ingen statistisk sikker forskjell mellom studentene i modell 2. Hvorvidt studentene hadde oppnådd yrkesfaglig kompetanse eller studiekompetanse våren 1994 eller 1997, har heller ingen betydning.

Hvilken region man kommer fra, gir forskjeller i sannsynligheten for å skifte utdanningsinstitusjon blant 1994-studentene, men ikke blant 1997-studentene. Det var større sannsynlighet for studiemobilitet blant 1994-studentene, dersom de kom fra andre regioner enn Oslo/Akershus eller region Sør. Studenter som begynte å studere utenfor eget hjemfylke kan også forventes å skifte lærested i større grad enn tilfellet er blant de studentene som holdt seg i hjemfylket. Dette betyr ikke nødvendigvis at de som studerer i eget hjemfylke er mer stabile med tanke på studiegjennomføring. Aamodt (2001) viser tvert i mot at andelen avbrudd i utdanningen er størst blant studentene som begynte å studere i egen hjemkommune i dette materialet, etterfulgt av andelen innenfor eget hjemfylke. Han finner at studenter som studerer utenfor eget hjemfylke i størst grad er stabile i utdanningen når en ser på studiegjennomføring. Dette viser at avbrudd i utdanningen og skifte av lærested styres av ulike faktorer. Også effekten av kjønn og type lærested er motsatt: mens kvinner og høyskolestudenter oftere fortsetter studiene fra første til andre år, har de større sannsynlighet for å skifte lærested.

Det er de nye variablene i modell 2, spesielt skifte av studium, som har størst effekt på hvorvidt en student skifter utdanningsinstitusjon eller ikke. Ikke uventet er sannsynligheten for å skifte lærested lang mindre for de som ikke skifter studium enn for de som gjør det. Studieskifte og lærestedsskifte henger naturlig nok tett sammen i overgangen fra første til andre studieår. Skifte av studium er langt vanligere innenfor universitetene enn høyskolene, men dersom høyskolestudentene først skifter studium er det også større sannsynlighet for at de bytter lærested. Det må her legges til at definisjonen av studium for universitetene er endret fra 1994 til 1997 i en slik retning av at flere studenter vil være registrert med studieskifte i 1997 enn i 1994. Koeffisientene er dermed ikke helt sammenliknbare, uten at dette vil forandre hovedtendensene.

Hvorvidt man står oppført med en fullført utdanning eller ikke etter det første studieåret, skiller ikke mellom de 1994-studentene som er mobile og de som er stabile. Blant 1997-studentene, derimot, er det en mindre sannsynlighet for at man skifter utdanningsinstitusjon dersom man har fullført en utdanning/fag det første studieåret. Det er kanskje overraskende at fullført studium for 1997-kullet i første år bidrar til å redusere mobiliteten, en kunne kanskje ha tenkt seg at mange skifter studium nettopp etter å ha fullført en utdanning, noe som ville ha gitt den motsatte effekten av den observerte. Men fullført vil i denne sammenhengen for en stor del omfatte studenter som har fullført ett enkelt fag (for eksempel examen philosophicum) ved et universitet, og der denne eksamen er en del av en grad. Det at variabelen skiller mellom mobile og stabile studenter i 1997-kullet, men ikke i 1994-kullet, kan tyde på at det er større innslag av avbrudd og bytte av studiested innen samme studium blant 1994-studentene enn det er blant 1997-studentene. En forklaring kan være konjunkturforskjeller mellom de to tidspunktene. 1994-studentene kom inn i høyere utdanning på et tidspunkt der søkermassen var svært stor, og der det følgelig var langt vanskeligere å komme inn på ønsket studium ved første forsøk. I tillegg var arbeidsmarkedet vanskelig, slik at mange heller ikke fikk arbeid. Mange studenter kan dermed ha tilbrakt en ”ventetid” ved et annet lærested, på et annet studium, fram til neste studieopptak.

Skjersli, Støren og Hatlevik (2000) viser blant annet at det var en høyere andel av 1994-kullet som gikk rett over i høyere utdanning etter videregående opplæring, enn tilfellet var blant 1997-studentene. I tillegg var det flere som hadde bakgrunn i yrkesfagene som begynte i høyere utdanning blant 1994-studentene. Yrkesfagstudenter i 1997-kullet, som var første kull ut etter reform 94, tok i større grad allmennfaglig påbygning i skoleåret 1997/1998, for så å gå over i høyere utdanning høsten 1998. Skjersli, Støren og Hatlevik (2000) viser generelt at det er en større andel blant 1997-kullet som ventet ett år før de begynte i høyere utdanning i 1998. I tillegg til avtakende søkerpress, hadde konjunktorene snudd og arbeidsmarkedet forbedret seg betraktelig i 1997, slik at 1997-kullet i større grad hadde muligheten til å være mer selektive enn 1994-studentene. Denne forskjellen i selektivitet, som kan knyttes til bedre motivasjon, klarere studiemål etc, kan forklare hvorfor det er mindre sannsynlighet for at 1997-studenter som har fullført en utdanning/et fag det første studieåret, vil skifte utdanningsinstitusjon enn det var for 1994-kullet.

Effektene av institusjonstyper er også interessante. Både blant 1994- og 1997-studentene er det en større sannsynlighet for at studenter som begynte ved statlige høyskoler skal skifte utdanningsinstitusjon etter det første studieåret, enn tilfellet er for universitetsstudenter når vi har kontrollert for faktorer som skifte av eller fullført studium. Vi har tidligere vist at mobilitetseffektene mellom *institusjonstyper* går i universitetenes disfavør, og i favør av de statlige høyskolene. Her finner vi derimot at det er mindre sannsynlighet for å skifte lærested blant universitetsstudentene enn blant studentene ved de statlige høyskolene.

Forskjellene skyldes at vi her ser på studiemobilitet mellom enkeltinstitusjoner, mens vi i mobilitetsberegningene tidligere i kapitlet så på kategorier av institusjoner. Mer konkret innebærer dette at studiemobilitetens retning henger sammen med hvilken *institusjonstype* lærestedet tilhører. Universitetsstudenter skifter i mindre grad utdanningsinstitusjon enn studenter ved de statlige høyskolene, men deres mobilitet representerer i sterkere grad et brudd med en *institusjonstype*, idet et skifte av lærested i større grad betyr at en går over til de statlige høyskolene. Studenter ved de statlige høyskolene skifter i større grad utdanningsinstitusjon enn universitetsstudentene, alt annet likt, men forskjellen er at de i større grad holder seg *innenfor institusjonstypen*. Dette betyr at studenter ved de statlige høyskolene velger en annen statlige høyskole når de skifter utdanningsinstitusjon etter det første studieåret. Noe av denne forskjellen kan også henge sammen med at studentene har langt flere statlige høyskoler (26) å bevege seg mellom, mens det bare er 12 universitetsinstitusjoner. Forskjellen kan også innebære at vi vil finne sterke innslag av lærestedsskifte uten skifte av studium blant studenter ved statlige høyskoler. Det viser seg imidlertid i kapittel 4 at dette ikke er tilfelle.

Når det gjelder effekten av institusjonstypen "private høyskoler", ser vi også interessante forskjeller mellom 1994- og 1997-studentene. Blant 1994-studentene er det en litt større sannsynlighet for at man skifter lærested etter det første studieåret, når man begynte ved en privat høyskole, enn om en hadde begynt ved et universitet. Blant 1997-studentene er det derimot en sterkt redusert sannsynlighet for at man skal skifte lærested etter det første studieåret, når man begynte ved en privat høyskole. Dette kan igjen knyttes opp til at 1994-studentene var sterkere preget av en seleksjonseffekt enn 1997-studentene. Etersom det var vanskeligere å komme inn i høyere utdanning i 1994 enn i 1997, begynte muligens flere i private utdanningsinstitusjoner med det formål å komme inn på offentlige læresteder etterpå. Dette kan forklare hvorfor det er større sannsynlighet blant 1994-studentene for at de skal skifte utdanningsinstitusjon etter det første studieåret. Blant 1997-studentene kan det tenkes at valget av private høyskoler i større grad henger sammen med studentenes preferanser og lærestedenes utdanningstilbud. Utbyggingen av det private utdanningstilbudet fra 1994 til 1997, både i bredde og i lengde, har muligens også hatt en effekt på rekrutteringen av mer stabile studenter. Resultatene for de private høyskolene i analysene stemmer overens med de mobilitetseffektene vi fant tidligere i kapitlet, og som også viser en klar endring i de private høyskolenes posisjon, rekrutteringsevne og evne til å holde på studentene fra 1994 til 1997.

Tabell 3.6 viser en tredje analysemodell for 1994-studentene, der vi har introdusert fagfelt høsten 1994. På grunn av at registreringen av studium ved universitetene er endret fra 1994, er det vanskelig å sammenlikne analyseresultater mellom 1994- og 1997-studentene når denne variabelen er inkludert. Vi presenterer derfor bare analyseresultatene for 1994-studentene. I denne analysen er heller ikke foreldrenes utdanningsbakgrunn og studiekompetanse tatt med.

Siden modell 3 ikke inneholder foreldrenes utdanningsbakgrunn og studiekompetanse, skal vi være forsiktige med å sammenlikne resultatene i tabell 3.6 (modell 3) med modell 2 i tabell 3.5. direkte. Hovedinntrykket er imidlertid at en kontroll for studienes fagfelt ikke forandrer effektene i forhold til modell 2. Både kjønn, alder, region og hvorvidt man begynte utenfor hjemstedsfylket beholder sine effekter. Fullført utdanning har fortsatt ingen effekt, mens effekten av å holde fast ved studiet har om lag samme effekt. Derimot er effekten av type utdanningsinstitusjon noe endret. Særlig finner vi en mye kraftigere positiv effekt av privat høgskole, dvs. at sannsynligheten for å skifte lærested er blitt langt mye høyere enn for universitetene. Også for de statlige høgskolene kan det se ut til at effekten er noe sterkere.

Tabell 3.6 Resultater fra logistiske regresjoner: Sannsynligheten for å skifte lærested i overgang 1. 1994-studentene

Modell 3:				
	Koeff.	(s.e.)	Exp(B)	R
Kjønn (kvinne=1)	0,236 ^{***}	(0,066)	1,266	0,037
Alder. (Ref.gruppe ≤ 19 år)				
20-24 år	-0,137	(0,097)	0,872	0,014
25-29 år	0,094	(0,171)	1,099	0,006
30-34 år	-0,131	(0,260)	0,878	0,005
35-39 år	-1,576 ^{**}	(0,471)	0,207	0,034
40 +	-1,304 ^{**}	(0,488)	0,271	0,027
Region (ref.= Oslo/Akershus)				
Region Øst	0,245 [*]	(0,108)	1,277	0,023
Region Sør	0,143	(0,119)	1,154	0,012
Region Vest	0,489 ^{***}	(0,105)	1,631	0,048
Region Midt-/Nord.	0,419 ^{***}	(0,107)	1,520	0,040
Begynte utenfor eget hjemfylke (1=ja)				
	0,523 ^{***}	(0,070)	1,686	0,076
Institusjonstyper (ref.= Universitet)				
Stattlige høyskoler	1,263 ^{***}	(0,090)	3,537	0,144
Private høyskoler	1,012 ^{***}	(0,137)	2,750	0,076
Fullført utdanning året før (1=ja)				
	-0,101	(0,069)	0,904	0,015
Samme studium (1=ja)	-2,930 ^{***}	(0,095)	0,053	0,316
Fagfelt (ref: Samferdsel, tjenesteyting/forsvar og primærnærings)				
Humaniora	1,682 ^{***}	(0,276)	5,376	0,062
Undervisning	0,670 [*]	(0,288)	1,953	0,024
adm/øk & samf/jus	0,750 ^{**}	(0,281)	2,118	0,027
naturvit/teknologi	1,450 ^{***}	(0,276)	4,263	0,054
helsevern	0,560	(0,327)	1,751	0,018
Konstant	-2,955 ^{***}	(0,288)	0,052	0,105
N	10 398			
Model Chi-square	2328,393			
- 2 log likelihood	7235,276			

*** =p<0.001. ** p<0.01. * p<0.05.

Introduksjonen av variablene for fagfelt øker modellens forklaringskraft ytterligere, til tross for at noen variable er tatt ut i modell 3. Referansegruppen for fagfelt er sammensatt av utdanninger innen samferdsel, tjenesteyting/forsvar og primærnæring. Grupperingen av disse utdanningene er begrunnet med at dette er fagfelt som hver for seg rekrutterer små andeler av studentene, og at det bare er et sterkt begrenset antall utdanningsinstitusjoner som tilbyr disse utdanningene.

I forhold til referansegruppen har alle de øvrige fagfeltene med unntak av helsevern større sannsynlighet for å skifte lærested. Forskjellene kan være uttrykk for mange ulike faktorer, både hvor utbredt studier innen de ulike fagfeltene er, og hvilke studiestruktur man finner. Humaniora er for eksempel et løst organisert fagområde ved universitetene, og der det dessuten finnes en rekke ettårige tilbud ved høyskolene.

3.4.2 Studiemobilitet etter det andre studieåret

I tabell 3.7 og 3.8 har vi utført de samme analysene for sannsynligheten for å skifte utdanningsinstitusjon etter det andre studieåret, dvs. overgang 2, for 1994-studentene. Effekten av kjønn er signifikant i alle modellene, men blir mindre fra modell 1 til modell 2. Effekten av alder har samme form og retning som i overgang 1, og reduseres dess flere strukturelle variabler vi inkluderer i modellene. Det er mellom studentene i aldersgruppen 20-24 år og over 35 år på den ene siden, og de yngste studentene på den andre siden, at vi finner signifikante forskjeller. Dess eldre studenten er, dess mindre er sannsynligheten for at han/hun vil skifte utdanningsinstitusjon etter det andre studieåret.

Foreldrenes utdanningsnivå har fortsatt ingen statistisk signifikant betydning for sannsynligheten til å skifte lærested. Betydningen av regional tilhørighet i modell 2 og 3, gir kun signifikante utslag for studenter fra regionene Øst og Midt-/Nord ved høyere studiemobilitet når de sammenliknes med studenter fra Oslo/Akershus. Effekten av å ha begynt å studere utenfor eget hjemfylke styrkes dess flere strukturelle variabler vi inkluderer, og øker dermed også sannsynligheten for at studentene vil skifte utdanningsinstitusjon etter det andre studieåret, når det kontrolleres for institusjonstype.

Tabell 3.7 Resultater fra logistiske regresjoner: Sannsynligheten for å skifte lærested i overgang 2. 1994-studentene

	Modell 1:		Modell 2:	
	Koeff.	(s.e)	Koeff	(s.e)
Kjønn (kvinne=1)	0,430 ^{***}	(0,071)	0,307 ^{**}	(0,091)
Alder. (Ref.gruppe ≤ 19 år)				
20-24 år	-0,616 ^{***}	(0,112)	-0,133	(0,144)
25-29 år	-1,386 ^{***}	(0,275)	-0,907 ^{**}	(0,330)
30-34 år	-1,511 ^{***}	(0,385)	-0,650	(0,438)
35-39 år	-2,698 ^{***}	(0,719)	-2,021 ^{**}	(0,762)
40 +	-1,978 ^{**}	(0,603)	-1,494 [*]	(0,669)
Foreldrenes utdanningsnivå (ref. foreldre uten høyere utdanning)				
Høyt utdannede foreldre	0,096	(0,070)	0,072	(0,091)
Ikke oppgitt	0,012	(0,115)	0,013	(0,145)
Kompetanse (ref. yrkeskompetanse)				
Studiekompetanse	-0,127	(0,088)	0,226 [*]	(0,115)
Ikke oppgitt	-0,121	(0,227)	0,266	(0,280)
Region (ref.= Oslo/Akershus)				
Region Øst	0,274 [*]	(0,115)	0,332 [*]	(0,149)
Region Sør	0,109	(0,125)	-0,152	(0,161)
Region Vest	0,244 [*]	(0,115)	-0,120	(0,144)
Region Midt-/Nord.	0,373 ^{**}	(0,115)	0,336 [*]	(0,148)
Begynte utenfor eget hjemfylke (1=ja)				
	0,085	(0,070)	0,254 ^{**}	(0,092)
Institusjonstyper (ref.= Universitet)				
Statlige høyskoler			0,121	(0,098)
Private høyskoler			-1,224 ^{***}	(0,167)
Fullført utdanning året før (1=ja)				
			0,296 ^{**}	(0,087)
Samme studium (1=ja)			-4,014 ^{***}	(0,114)
Konstant	-2,264 ^{***}	(0,147)	-0,802 ^{***}	(0,180)
N	8997		8945	
Model Chi-square	222,202		2794,621	
- 2 log likelihood	6539,379		3795,921	

*** =p<0.001. ** p<0.01. * p<0.05. Standardfeil for koeffisientene i parentes.

Tabell 3.8 Resultater fra logistiske regresjoner: Sannsynligheten for å skifte lærested i overgang 2. 1994-studentene

Modell 3:				
	Koeff.	(s.e.)	Exp(B)	R
Kjønn (kvinne=1)	0,270**	0,093	1,310	0,036
Alder. (Ref.gruppe ≤ 19 år)				
20-24 år	-0,193	0,137	0,824	0,017
25-29 år	-0,944**	0,324	0,389	0,036
30-34 år	-0,568	0,415	0,567	0,017
35-39 år	-2,108**	0,756	0,122	0,034
40 +	-1,514*	0,642	0,220	0,029
Region (ref.= Oslo/Akershus)				
Region Øst	0,320*	0,149	1,378	0,026
Region Sør	-0,144	0,162	0,866	0,011
Region Vest	-0,061	0,144	0,941	0,005
Region Midt-/Nord.	0,383**	0,148	1,467	0,032
Begynte utenfor eget hjemfylke (1=ja)				
	0,267**	0,093	1,306	0,035
Institusjonstyper (ref.= Universitet)				
Statlige høyskoler / etathøyskoler				
	0,186	0,106	1,205	0,022
Private høyskoler	-1,110***	0,179	0,330	0,076
Fullført utdanning året før (1=ja)				
	0,257**	0,089	1,293	0,036
Samme studium (1=ja)	-3,958***	0,117	0,019	0,417
Fagfelt (ref: Samferdsel, tjenesteyting/forsvar og primærnæring)				
Humaniora	0,128	0,262	1,136	0,006
Undervisning	0,318	0,293	1,375	0,013
adm/øk & samf/jus	-0,219	0,265	0,803	0,010
naturvit/teknologi	-0,323	0,275	0,724	0,014
helsevern	-1,218**	0,476	0,296	0,032
Konstant	-0,557	0,288	0,573	0,024
N	8945			
Model Chi-square	2822,021			
- 2 log likelihood	3768,521			

*** =p<0.001. ** p<0.01. * p<0.05.

Vi finner en interessant endring i effekten av institusjonstype fra overgang 1 til overgang 2. For det første er det ikke lenger noen statistisk signifikant forskjell mellom de studentene som begynte ved statlige høyskoler høsten 1994, og de som begynte ved universiteter. Dette kan tyde på to ting: 1) Studenter som begynte ved statlige høyskoler skifter i mindre grad utdanningsinstitusjoner etter det andre studieåret enn etter det første. 2) Studenter som høsten 1994 begynte ved universiteter er mer mobile etter det andre studieåret enn etter det første. Effekten av å ha begynt ved en privat høyskole høsten 1994 skifter fortegn fra overgang 1 til overgang 2, slik at det nå er minst sannsynlighet for at disse studentene skal skifte lærested.

Til forskjell fra overgang 1 gir det å ha fullført en utdanning, her i studieåret 1995/1996, nå en signifikant større sannsynlighet for at 1994-studentene vil skifte utdanningsinstitusjon. Dette kan trolig ses i sammenheng med at universitetsstudentene er mer mobile i overgang 2 enn etter det første studieåret, og at de har med seg mer enn Ex.Phil./Ex.Fac. fra universitetet når de skifter lærested. Samtidig er det noen høyskoletilbud som er toårige, og som kan bidra til å forklare denne effekten.

Det at det er sammenfall i studiet det andre og det tredje studieåret har fortsatt størst relativ effekt av alle variablene, og reduserer sannsynligheten for å skifte lærested kraftig. Når det gjelder betydningen av fagfelt, er det bare for helsevern vi finner en signifikant effekt. Studenter innenfor dette fagfeltet har mindre sannsynlighet for å skifte lærested etter det andre studieåret enn de øvrige studentene.

3.4.3 Oppsummering

Analysemodellene avdekker flere interessante forklaringsmuligheter på sannsynligheten for å skifte utdanningsinstitusjon, og også endringene mellom de to begynnerkullene fra 1994 og 1997 er interessante. Fordi studentene ved universitetene har et mer ”uryddig” studiemønster enn høyskolestudentene, spesielt tidlig i studiet (Aamodt 2001), ville vi også ha forventet større tendens til lærestedsskifte blant universitetsstudentene, spesielt mellom første og andre studieår. Dette viser seg ikke å stemme, det er høyskolestudentene som har høyest sannsynlighet for å skifte lærested i første overgang når en kontrollerer for skifte av og fullført studium. I overgangen mellom andre og tredje studieår kan det ikke påvises noen forskjell mellom høyskolestudentene og universitetsstudentene. I analysene av studiemobilitet mellom institusjonstyper fant vi derimot at en større andel universitetsstudenter skiftet *institusjonstype* etter det første og det andre studieåret enn høyskolestudentene. Dette tyder på at mesteparten av studiemobiliteten fra universitetene de første årene, går til andre institusjonstyper, i mindre grad til andre universiteter. Studiemobiliteten fra de statlige høyskolene foregår derimot i langt større grad til andre

høgskoler. Dette betyr at høgskolestudenter hovedsakelig flytter fra én høgskole til en annen de første årene, i stedet for til universitetene.

Når det gjelder de private høgskolene skjer det en markant endring fra 1994- til 1997-studentene, fra å være de lærestedene som studentene i størst grad kunne antas å forlate, til å være de lærestedene der sannsynligheten for studiemobilitet er minst. Dette stemmer overens med den endringen vi fant i mobilitetseffektene for de private høgskolene fra 1994- til 1997-studentene tidligere i kapitlet

Skifte av lærested skjer ifølge disse analysene oftest i forbindelse med at man skifter studium, og naturlig nok i en fase der man har avsluttet ett studium for å begynne i et nytt. Overgangsmønstrene gjenspeiler forskjeller i studielengde og oppbygning av studiene. Det faktum at studenter kan bygge sammen en cand.mag.-grad ved å kombinere fag fra ulike institusjoner kan se ut til å ligge bak en del av de lærestedsskiftene som kan observeres. Likedan kan det se ut til at mønsteret påvirkes av konjunkturmessige forhold, og at flere studenter bruke et år ved et universitet som venteår i 1994-kullet. Midt på 1990-tallet var det en rekordartet konkurranse om studieplassene og et arbeidsmarked som ga få åpninger. Rene lærestedsskifter uten skifte av studium kan se ut til ikke å være så vanlig, men dette er noe vi kommer nærmere tilbake til i neste kapittel. For øvrig gir våre data få holdepunkter for hvilke motiver studentene kan ha hatt for sine bevegelser mellom læresteder. Om det er slik at det er uttrykk for et marked der studentene søker seg til læresteder som de oppfatter som bedre enn det de forlot, om de flyttet for å kunne ta et studium eller et fag som ikke ble tilbudt ved den første institusjonene, eller om det er mer praktiske og bekvemmelighetsmessige hensyn som lokalisering, krever andre tilnærminger enn bruk av tilgjengelige statistiske data.

4 Studiemobilitetens form: utvalgte profesjonsstudier

I avsnitt 2.1 drøftet vi ulike former som studentenes mobilitet mellom læresteder kan anta. Vi skal i dette kapitlet belyse nærmere hvilken form studiemobiliteten antar, ved å fokusere på noen bestemte studier. Studentenes mobilitet kan deles inn i tre hovedtyper:

- skifte av lærested og skifte av studium, der det første studiet ikke er fullført. Vi bruker betegnelsen *avbrudd* på denne typen overgang
- skifte av lærested, men studenten fortsetter i samme studium. Vi bruker betegnelsen *ren studiemobilitet*
- fullført en utdanning, påbegynt ny. Vi bruker betegnelsen *studentovergang*

Når vi skal analysere studiemobilitet i forhold til disse definisjonene er det nødvendig å avgjøre om studenter fortsetter i et bestemt studium, om de har fullført dette studiet, eller om de har skiftet studium uten å ha fullført det første. Dette kan vi vanskelig gjøre for andre studier enn de som er organisert i fastlagte løp. En rekke universitetsstudier er bygd opp slik at en student kan sette sammen ulike fag og studier fra ulike institusjoner til en grad. I statistikken vil hver av disse enhetene kunne være registrert som et eget studium. I et studieløp fram mot en cand. mag.-grad kan det derfor være de enkelte delene som er registrert i statistikken for det enkelte år, ikke hele løpet. Det er umulig å avgjøre om en student i et bestemt fag har dette faget som sitt endelige mål eller vil bygge det sammen med andre fag til en grad. Dessuten gjør registreringssystemet ved universitetene, der opplysningen om igangværende studium er basert på studentenes egne opplysninger, det vanskelig å følge studenter gjennom ett og samme studium. Vi har hatt mange av de samme problemene når vi skal analysere om et studium er fullført eller ikke, og har foreløpig bare foretatt slike gjennomføringsanalyser for noen utvalgte profesjonsstudier: førskolelærer, sykepleier, allmennlærer og ingeniør (Aamodt 2001). Vi vil ta utgangspunkt i de samme fire studiene i denne analysen av studiemobilitetens form, men med den forskjell at vi i denne analysen ikke ser på alle ingeniørstudentene, men bare studenter i statlige høyskoler i elektroteknikk og datatekniske fag.

Vi vil i denne analysen bare ta for oss studentene fra 1994-kullet. Allmennlærerutdanningen er fireårig, de øvrige er treårige. Med normal studieprogresjon fra høsten 1994 vil disse studentene normalt ha fullført sin høyskoleutdanning enten våren 1997 eller våren 1998. 1994-materialet egner seg derfor godt til å følge denne gruppen studenter i den normerte tiden, samtidig som

det gir oss muligheten til å undersøke eventuelle direkte studentoverganger rett etter den fullførte høgscoleutdanningen.

I dette kapitlet skal vi:

1. undersøke hvor mange år de er registrert fortløpende i høyere utdanning i vårt materiale.
2. undersøke omfanget av mobilitet fra år til år.
3. se på mobilitetsmønsteret.
4. se nærmere på hva som kjennetegner mobiliteten blant disse studentene. I denne forbindelsen vil vi spesielt undersøke hvorvidt skifte av lærested også innebærer skifte av studium eller ikke, og hvorvidt de mobile studentene har fullført en utdanning forut for skiftet.

4.1 Antall år i høyere utdanning

Når vi avgrensner analysene til de studentene som høsten 1994 begynte ved de fire profesjonsutdanningene ved statlige høgscole, sitter vi igjen med 2106 begynnerstudentene fra 1994. Dette utgjør 35 prosent av alle studentene som begynte ved statlige høgscole.

Tabell 4.1 *Fordeling på utvalgte utdanninger ved statlige høgscole høsten 1994*

Profesjonsutdanninger	Antall
Allmennlærerutdanning	420
Førskolelærerutdanning	350
Ingeniørutdanning	664
Sykepleierutdanning	672
N	2106

I tabell 4.1 ser vi hvordan studentene i det utvalget vi har foretatt fordelte seg på de ulike utdanningene. Det er ingeniør- og sykepleierutdanningen som her rekrutterer flest av høgscolestudentene. Ser vi på de pedagogisk utdanningene samlet, er det omtrent en tredjedel av studentene ved hver enkelt utdanning.

Tabell 4.2 viser hvor mange år studentene i hver utdanningsgruppe har vært registrert som student i vårt materiale. Vi ser at de fleste studentene har vært tre år i høyere utdanning, men det er relativt store forskjeller mellom utdanningene.

Tabell 4.2 Høgskolestudenter etter antall år de har vært registrert i høyere utdanning

Utdanningsgrupper	Ett år	To år	Tre år	Fire år	Fem år	N
Allmennlærer	7,4	3,6	7,4	56,2	25,5	420
Førskolelærer	6,3	3,4	71,4	13,1	5,7	350
Ingeniør	15,4	11,3	45,5	10,1	17,8	664
Sykepleier	4,5	4,0	78,7	8,9	3,9	672
Totalt	8,8	6,1	52,8	19,4	12,9	2106

Flertallet av studentene ved allmennlærerutdanningen, som er fireårig, er også fire år i høyere utdanning, men det er nærmere 20 prosent som er registrert i kortere tid og 25 prosent som også er registrert det femte året. Blant studentene som begynner ved førskolelærer- og sykepleierutdanningene er det over 70 prosent som er registrert i tre år, som tilsvarer normert studietid for disse studiene. Blant ingeniørstudentene er det derimot færre en halvparten som er registrert tre år fortløpende, slik normert tid skulle tilsi. Dette er et uttrykk for et betydelig frafall og lav gjennomføringsgrad i ingeniørstudiet, jf. Aamodt (2001). Avtjening av verneplikt kan forklare noe dette mønsteret blant de i hovedsak mannlige studentene som begynner ved ingeniørstudiene. Forskjellene kan ellers skyldes ulike muligheter til å ta deler av utdanningen i utlandet, og/eller forskjeller i forsinkelser og gjennomføringsrater. Normalt kan vi også anta at det er store innslag av deltidsstudenter, spesielt i de kvinnedominerte utdanningene der gjennomsnittsalderen er høyest.

4.2 Mobilitetsomfang og mønster

I første omgang vil vi bare se på andelen av de utvalgte studentene som skifter lærested i perioden fra 1994 til 1998. Når vi ser studentene ved disse profesjonsutdanningene under ett, oppdager vi at det er en lavere andel som skifter lærested enn blant alle begynnerstudentene. Tabell 4.4 gir en oversikt over hvor stor andel av disse høgskolestudentene som skiftet lærested, i forhold til hvor mange som fortsetter ved samme lærested og hvor mange som faller ut av registrene for høyere utdanning mellom to studieår.

Andelen som skifter lærested er lav ved alle overgangene. Det er flere som forlater høyere utdanning i hver overgang, enn det er som skifter lærested. Det er også flere som går ut etter det tredje og det fjerde studieåret, enn det er som fortsetter, noe som stemmer godt overens med at mange fullfører utdanningene på normert tid. Vi ser også at det er relativt flest mobile studenter i overgang 3 og 4, det vil si etter det tredje og det fjerde studieåret, noe som i stor grad kan skyldes at studentene kombinerer fullførte høgskoleutdanninger med andre typer

utdanninger. Det vil i såfall avdekkes som *studentoverganger* senere i analysen. Men selv i de to siste overgangene som for de fleste skjer etter at de har fullført studiet som førskolelærer, ingeniør, allmennlærer eller sykepleier, er det langt flere som fortsetter ved samme lærested enn det er som bytter lærested. Noe skyldes studenter som er forsinket, men det ser likevel ut til å være flere som bygger på med en ny utdanning ved samme lærested enn ved et nytt lærested.

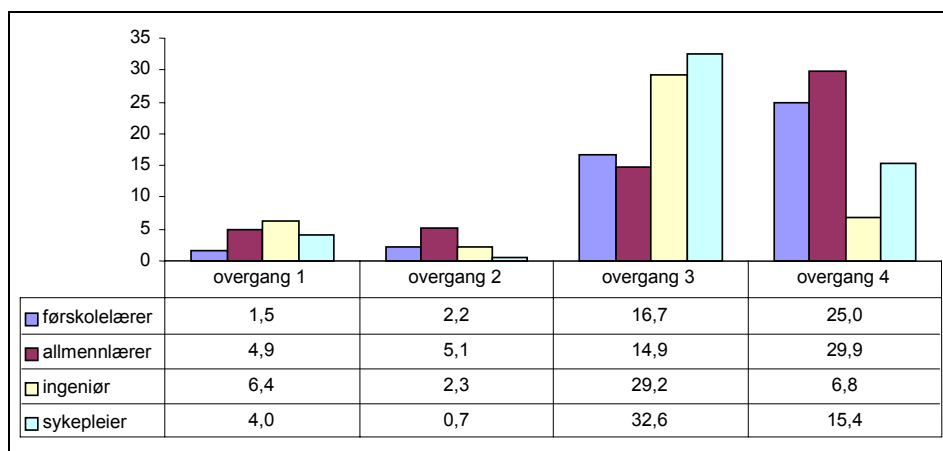
Tabell 4.3 *Studenter som er stabile, skifter lærested og går ut blant høgskolestudentene, koblede overganger. Prosent*

	Overgang 1	Overgang 2	Overgang 3	Overgang 4
Stabile	87,1	91,1	29,9	32,6
Skifter lærested	4,1	4,4	8,0	7,2
Går ut	8,8	6,7	61,0	47,5
N = 100	2106	1921	1792	680

I figur 4.1 har vi framstilt mobilitetsfrekvensen blant de studentene som har vært fortløpende registrert i høyere utdanning fra høsten 1994, til og med hver overgang. Flertallet av studentene er registrert ved samme utdanningsinstitusjon i de tre første overgangene, det vil si de fire første studieårene. Andelen stabile studenter er over 90 prosent i overgangene 1 og 2, går ned til 71 prosent i overgang 3 for så å reduseres til under 50 prosent ved inngangen til det femte studieåret i overgang 4.

Mønsteret må ses i sammenheng med studienes normerte varighet. Allmennlærerutdanningen er fireårig, og dermed skal disse studentene normalt ha fullført før overgang 4. Studentene i de tre andre studiene, som er treårige, har normalt fullført før overgang 3. Figuren antyder dermed at en del studenter bytter lærested etter at de har fullført sin utdanning. Det at andelen stabile studenter er så vidt høy som 71 prosent i overgang 3, skyldes hovedsakelig at allmennlærerutdanningene er fireårige, og at flertallet av disse lærerstudentene fortsetter ved samme lærested. Men det er også en del forsinkede studenter med fra de øvrige tre studiene. Mønsteret brytes som ventet klart i overgang 4, der vi kan forvente at de fleste stabile høgskolestudentene fra høsten 1994 har fullført sine tre- eller fireårige utdanninger. De som fortsatt er studenter kan være forsinket, men de fleste har begynt et nytt studium som supplement til høgskoleutdanningen. I overgang 4 har over halvparten av de mest "utholdende" studentene i utvalget skiftet lærested minst én gang, men det er likevel påfallende at så mange har vært "trofaste" mot sitt opprinnelige lærested og tar en eller annen form for tilleggsutdanning der.

Figur 4.2 viser andelen mobile studenter i hver overgang, i forhold til hvilken profesjonsutdanning de var registrert ved høsten 1994. Igjen må det påpekes at mens de første to (tre for allmennlærerne) overgangene grovt sett illustrerer skifte av lærested underveis i studiet, illustrerer de to neste hva som skjer etter fullført studium. Andelen som skifter lærested underveis i studiet er svært lav, men vi ser at det er forskjeller mellom utdanningene. Ingeniørstudentene er i størst grad mobile i overgang 1, og de minst mobile i overgang 4. Førskolelærerstudentene er de minst mobile i overgang 1, og blant de mest mobile i overgang 4, der bare en større andel av de opprinnelige lærerstudentene er mer mobile.

Figur 4.2 Andel mobile studenter i hver overgang i forhold til påbegynt utdanning høsten 1994

Sykepleierstudentene er mest mobile i overgang 3. Studentene ved de treårige utdanningene skifter lærested etter det tredje studieåret slik normalt tid skulle tilsi, med unntak av studentene som begynte ved førskolelærerutdanningen, som av en eller annen grunn har et mobilitetsmønster som likner det vi finner blant lærerstudentene, ved at de i størst grad er mobile etter det fjerde studieåret.

Tabell 4.4 Andel studenter i hver overgang, koblet, som er stabile innenfor institusjonstypen statlige høgskoler. Prosent

Institusjonstype	Overgang 1	Overgang 2	Overgang 3	Overgang 4
Statlige høgskoler	99,3	99,4	87,4	87,9
N	1921	1780	665	206

Tabell 4.4 viser hvor stor andel av høgskolestudentene som holder seg innenfor institusjonstypen i hver overgang, når vi kobler dem. Nesten alle holder seg innenfor samme institusjonstypen i de to første overgangene. Dett tyder på at mye av mobiliteten foregår innenfor kategorien statlige høyskoler i overgang 1 og 2. I overgang 3 og 4 krysser de gjenværende studentene i større grad grensene mellom institusjonstypene.

Tabell 4.5 *Andel av de mobile studentene som også skifter institusjonstype i hver overgang. Prosent*

	Overgang 1	Overgang 2	Overgang 3	Overgang 4
Mobile som også skifter institusjonstype	16,3	26,8	59,7	42,9
N	86	41	144	49

Tabell 4.6 viser at det er forskjeller i hvorvidt en mobil student også skifter institusjonstype i de ulike overgangene. Av de studentene som skifter utdanningsinstitusjon i for eksempel overgang 1, er det bare 16 prosent som også skifter institusjonstype, mens det i overgang 3 er nærmere 60 prosent av de mobile studentene som også skifter institusjonstype.

Konklusjonen så langt er at omfanget av studiemobilitet i våre utvalgt profesjonsstudier er lite, og betydelig mindre enn for alle begynnerstudentene under ett. Den ser imidlertid ut til å følge det samme mønsteret og retningen som vi har sett i kapittel 3. Samtidig ser det ut til å være visse forskjeller mellom de ulike profesjonsutdanningene, spesielt skiller førskolelærerstudentene seg noe fra de øvrige treårige høgskoleutdanningene.

4.3 Avbrudd, studentoverganger eller ren studiemobilitet?

Innledningsvis i dette kapitlet definerte vi ulike hovedformer som studiemobiliteten kan ta, og vi skal i dette avsnittet se nærmere på studiemobilitetens form blant de studentene som høsten 1994 var registrert ved de fire profesjonsutdanningene ved statlige høyskoler. Et *avbrudd* vil i våre analyser tilsvare skifte av lærested og studium, uten å ha fullført en utdanning i studieåret forut for skiftet. Vi har påpekt at en student som ikke står oppført med en fullført utdanning i løpet av et studieår, ikke nødvendigvis sitter igjen uten oppnådde vekttall og kunnskap, men den helhetlige utdanningen/faget er ikke bestått og fullført. Vi

velger likevel, for enkelhetens skyld, å karakterisere dette for et *avbrudd*, selv om studenten i visse tilfeller kan få godkjent oppnådde vektall som del av en ny utdanning.

Vi skiller videre mellom *studentoverganger* og *ren studiemobilitet*. *Studentoverganger* er karakterisert ved at en student skifter lærested og studium, etter å ha fullført en annen utdanning. I disse tilfellene vil studenten kombinere utdanninger, enten på samme utdanningsnivå eller fortsette på hovedfagsnivå. *Ren studiemobilitet* er karakterisert ved at en student fortsetter sitt studium, men ved et nytt lærested.

Vi forventer at *ren studiemobilitet* og *avbrudd* er hovedformene i de to første overgangene før studiene er fullført, og at *studentoverganger* er vanligst i overgangene 3 og 4 som skjer etter at de aktuelle profesjonsstudiene normalt skal være fullført. I tabell 4.8 ser vi hvilke resultater vi oppnår ved å skille mellom de ulike formene for studiemobilitet ved hver overgang. Vi finner at den vanligste formen i overgang 1 er *ren studiemobilitet*. Det betyr at bytte av lærested for studenter som fortsetter i studiet særlig skjer etter det første studieåret. I overgang 2 er avbrudd mest vanlig, men også her skjer en del *ren studiemobilitet*. Det forekommer også en del *ren studiemobilitet* etter det tredje studieåret, sannsynligvis enten i det fireårige allmennlærerstudier eller blant studenter som er forsinket i et treårig studium.

Tabell 4.6 Mobile studenter og studiemobilitetens form i prosent

Form for studiemobilitet	Overgang 1 H94-h95	Overgang 2 H95-h96	Overgang 3 H96-h97	Overgang 4 H97-h98
Avbrudd	24	51	1	29
Studentovergang	8	12	4	53
Ren studiemobilitet	65	37	35	10
Fullført. Samme studium. Nytt lærested.	1	-	60	8
N	86	41	144	49

I analysene støter vi på en tilsynelatende registreringsfeil, som spesielt slår ut etter det tredje studieåret. Dette gjelder studenter som står oppført med samme studium etter å ha fullført en utdanning og skiftet lærested (kursiv i tabell 4.6). Det viser seg at nærmere 13 prosent av disse studentene har fullført førskolelærerutdanningen, 6 prosent har fullført allmennlærerutdanningen, 54 prosent har fullført ingeniørutdanningen og 26 prosent har fullført sykepleierutdanningen. Ingen av disse 87 studentene var reelt registrert ved samme "grunnutdanning" etter å ha skiftet lærested høsten 1997. De fleste var i gang med *ettårige videreutdanninger* for sine profesjoner. Dette betyr at dette i realiteten er *studentoverganger*, som dermed er den vanligste mobilitetsformen etter tre studieår, og også etter fire studieår, overgang 4.

Med store forbehold om problemene forbundet med hvorvidt man er registrert med en fullført utdanning eller ikke i studieåret forut for et skifte av lærested, finner vi altså at *ren studiemobilitet* var en framtrедende mobilitetsform blant studentene som begynte ved de fire høyskoleutdanningene høsten 1994.

Hvordan ser bildet ut dersom vi splitter opp de mobile studentene i forhold til hvilken utdanning de påbegynte høsten 1994? Vi bruker bare overgangene 1 og 3 som eksempler fordi beregningsgrunnlagene er så små. Resultatene som er presentert i tabellene 4.7 og 4.8 kan derfor bare gi noen antydninger. Vi har korrigert for registreringsfeilen i overgang 3 i tabell 4.7

Tabell 4.7 Studiemobilitetens form i overgang 1 (1994-1995) i forhold til utdanning høsten 1994. Prosent

Form for studiemobilitet overgang 1	Førskolelærere	Allmennlærere	Ingeniører	Sykepleiere
Avbrudd	.	42	17	23
Studentovergang	.	21	3	8
Ren studiemobilitet	.	32	78	69
N	5	19	36	26

Tallet for førskolelærere er så lavt at vi ikke kan oppgi noen fordeling

Det er variasjoner mellom utdanningsgruppene når det gjelder studiemobilitetens form etter det første studieåret, det vil si i overgang 1. *Ren studiemobilitet* ser generelt ut til å være den vanligste formen for studiemobilitet på dette tidspunktet, spesielt blant ingeniør- og sykepleierstudentene. *Avbrudd* er derimot vanligere blant de som skifter lærested av allmennlærerstudentene. *Studentoverganger* er den minst framtreddende formen for studiemobilitet i overgang 1, men det er relativt sett flere mobile allmennlærerstudenter som melder overgang til et nytt studium etter å ha fullført en utdanning. Dette kan henge sammen med at de har fullført en ettårsenhet, men også at vi i denne utdanningen finner flere eldre studenter enn i de øvrige gruppene, som kan ha tatt deler av utdanningen før 1994.

I overgang 3, tabell 4.8 er situasjonen mindre komplisert. *Studentoverganger* ser ut til å være den dominerende formen for studiemobilitet i forhold til de studentene som begynte ved treårige høyskoleutdanninger. Etter normert studietid skal disse ha fullført ved overgang 3, dvs. våren 1997. Blant førskolelærerne og sykepleierne var det et overveiende flertall som fullførte etter de normerte tre årene, men blant ingeniørene gjaldt det bare litt over hver tredje student (Aamodt 2001). På grunn av lite antall har vi ikke satt inn noe prosenttall for førskolelærerne, men alle de 11 var registrert med studentovergang. Den *rene studiemobiliteten* dominerer fortsatt skiftene av lærested blant de studentene som høsten 1994 begynte ved den fireårige allmennlærerutdanningen.

Tabell 4.8 Studiemobilitetens form i overgang 3 (1996-1997) i forhold til utdanning høsten 1994. Prosent

Form for studiemobilitet overgang 1	Førskolelærere	Allmennlærere	Ingeniører	Sykepleiere
Avbrudd	.	2		
Studentovergang	.	18	87	93
Ren studiemobilitet	.	80	13	7
N	11	51	54	28

Tallet for førskolelærere er så lavt at vi ikke kan oppgi noen fordeling

4.4 Oppsummering

Studiemobilitetens form, slik vi har kunnet beskrive den ved hjelp av vårt datamateriale, følger et forventet mønster ut fra studienes normerte studietid og det vi vet om frafall og avbrudd i studiene. Graden av stabilitet fram til fullført studium er stor, men et visst omfang av avbrudd (skifte av lærested og overgang til nytt studium uten at det første er fullført), og ren studiemobilitet (bytte av lærested, samme studium) kan registreres. Skifte av lærested skjer i alt vesentlig mellom de statlige høyskolene.

Naturlig nok forlater de fleste studentene høyere utdanning etter det tredje og fjerde året når studiene er fullført. Men det er også en del som fortsetter. Blant disse er det nå vanligere å skifte lærested, selv om mange også fortsetter ved samme høyskole, og overgangen går nå i sterkere grad til universitetene. Overgangen har da form av at studenten bygger på sitt allerede fullførte studium med et nytt fag, eventuelt bygger den ut til en cand. mag.-grad.

Når vi bryter ned på de enkelte studiene blir tallgrunnlaget så lavt at resultatene er usikre, spesielt for førskolelærerne. I overgangen etter første studieår har sykepleier- og ingeniørstudenter hovedsakelig ren studiemobilitet, mens allmennlærerne i større grad har avbrudd. De har også et visst omfang av studentovergang, noe som kan henge sammen med at de begynte i en ettårig enhet i 1994. I overgangen etter tredje studieår skjer det lærestedsskifte vesentlig ved at studiet er fullført for alle de treårige studiene.

5 Hjemsted og utdanningsfylke

5.1 Innledning

En sentral målsetting i norsk utdanningspolitikk har vært å gjøre høyere utdanning tilgjengelig i alle fylker, og jevne ut forskjeller i befolkningens utdanningsnivå mellom fylker og landsdeler. Denne målsettingen er et resultat av så vel ønsket om å skape levedyktige distrikter, som om å gjøre overgangen til høyere utdanning lettere for alle. Virkemidler i denne politikken har vært å bygge ut, og opprettholde, høyere utdanningsinstitusjoner på fylkesnivå. I dag finnes det statlige høyskoler i samtlige fylker, og enkelte private institusjoner har opprettet forbindelser og filialer i flere fylker. Forholdene ligger dermed godt til rette for at studenter skal kunne studere i eget hjemfylke eller i umiddelbar nærhet.

Det er likevel betydelige forskjeller i studiekapasiteten mellom de ulike fylkene både i absolutt antall studieplasser og i forhold til befolkningen, og dessuten når det gjelder bredden i studietilbudet. Det er også forskjell mellom fylkene avhengig av om fylket har en tradisjonelt sentral posisjon i høyere utdanning, og hvorvidt det er vertskap for et av landets fire universitet eller ikke. Etableringen av institusjoner for høyere utdanning og hvilke studier og kapasitet disse har, er hovedsakelig et resultat av politiske beslutninger på ulike tidspunkt.

Forskjeller i studietilbudets omfang og faglige bredde, og hvorvidt et fylke også har institusjoner med bestemte nasjonale forpliktelser, er viktige momenter når man ser på regionale forflytninger i utdanningsammenheng. Særlig skiller de fire universitetsfylkene seg ut, og utgjør utdanningsmessige sentra. Vi kan generelt forvente at søkningen til "sentrumsfylkene" av studenter utenfra er større enn søkningen fra fylkets studenter til andre fylker. Vi vil med andre ord forvente å finne en sentrum-periferi dimensjon i det studiemotiverte flyttemønsteret.

Hvorvidt en student søker et studietilbud i eget hjemstedfylke eller ikke, henger sammen med mange forhold: om det ønskede studiet finnes i hjemstedsfylket eller ikke, lærestedenes attraktivitet, og en avveining av fordelene ved å kunne studere nær hjemstedet mot ønsket om å flytte på seg. Videre vil søkerstrømmene naturligvis være ulike til studier som finnes i mange fylker og til studietilbud som er nasjonale, dvs. bare finnes i ett eller noen få fylker. Rekrutteringsmønsteret i norsk høyere utdanning kan tyde på at de fleste studentene vil velge å studere i hjemstedsfylket dersom det studiet de vil inn på finnes der. Hvis dette ikke er tilfelle, vil studentene ha en tendens til å velge det geografisk sett nærmeste lærestedet som tilbyr det aktuelle studiet. Utover dette kan det tenkes at mange studenter har en egen preferanse for å dra til en av de største byene, mens andre igjen kan være spesielt tiltrukket av mindre steder som

har kvaliteter studenten verdsetter. Mange studenter kan dessuten ha bestemte tilknytninger til bestemte byer eller fylker gjennom venner, familie eller på andre måter.

Alt i alt vil en derfor forvente at de fire universitetsfylkene mottar langt flere studenter enn de avgir, og spesielt mottar mange studenter fra de nærmeste fylkene. I tillegg vil vi ikke vente å finne noen nevneverdig strøm av høskolestudenter ut av fylket, ettersom hvert fylke har høskoletilbud. På grunn av forhold knyttet til studietilbud, for eksempel at noen tilbud er nasjonale, og at flere faktorer enn reiseavstand styrer studentenes preferanser, vil vi anta at mønsteret er mer komplekst enn bare å vise et rendyrket mønster av sentrum-periferi og nærhet til hjemstedet. Dersom hovedtendensene likevel viser en form for "nærhetspreferanse" i flyttemønstrene til begynnerstudentene fra høsten 1994 og høsten 1997 som vi ser på i denne rapporten, kan en argumentere for at utbyggingen av utdanningstilbud i fylkene har fungert som distriktpolitisk tiltak.

5.2 Hjemfylke i forhold til studiefylke første studieår

Vi skal først se hvor studentene var bosatt før utdanningen tok til, og hvor mange av dem som begynte å studere utenfor eget hjemfylke. Vi ser i denne sammenhengen også på fordelingen av studentene på "utdanningsfylker", basert på utdanningsinstitusjonenes geografiske beliggenhet. Dernest undersøker vi hva slags type lærested studentene gikk til, i forhold til om de begynte å studerer utenfor eget hjemfylke eller ikke. Vi ser til slutt på studentenes bakgrunn, faglig og sosialt, og avslutter med enkle multivariate analyser av sannsynligheten for å begynne å studere utenfor eget hjemfylke.

5.2.1 Studentenes hjemfylker, og andel som studerer utenfor hjemfylket

I første omgang skal vi bare vise noen enkle oversikter over antall studenter fra de ulike fylkene, og andelen av disse som studerer utenom hjemstedsfylket. Vi viser også situasjonen for 19-åringene spesielt.

Tabell 5.1 *Hjemfylke og andel som studerer utenfor hjemfylke første studieår; 1994- -studentene**

Bostedsfylker	Alle begynnerstudentene		19-åringene	
	1. Hjemfylke Absolutte tall	2. Andel som studerer utenfor hjemfylke**	1. Hjemfylke Absolutte tall	2. Andel som studerer utenfor hjemfylke**
Østfold	664	65,2	551	68,6
Akershus	1262	91,1	1083	91,2
Oslo	976	14,3	778	11,6
Hedmark	522	80,1	404	81,9
Oppland	502	61,7	328	65,2
Buskerud	627	79,6	484	82,6
Vestfold	591	77,8	412	82,8
Telemark	471	59,4	337	68,8
Aust-Agder	313	75,7	235	80,9
Vest-Agder	535	52,1	424	51,2
Rogaland	1191	55,7	955	59,6
Hordaland	1508	23,8	1043	22,5
Sogn og Fjordane	394	74,9	317	78,9
Møre og Romsdal	847	49,9	589	55,5
Sør-Trøndelag	780	23,5	615	22,3
Nord-Trøndelag	467	74,1	333	77,5
Nordland	780	62,2	441	74,8
Troms	488	36,3	272	31,6
Finnmark	237	61,6	105	70,5
Alle nye studenter	13 155	55,4	9706	49,6

* Studenter fra "andre norske områder" er her gruppert under Finnmark fylke.

**Prosentgrunnlaget er de absolutte tallene i kolonnen til venstre.

Tabell 5.1 viser fordelingen etter studentenes hjemstedsfylke og at det er fylkesvise forskjeller i hvor stor andel av studentene som studerer utenfor hjemstedsfylket. Dette henger i utgangspunktet sammen med forskjeller i befolkningstall og studiekapasitet mellom fylkene, selv om det ikke forklarer alle forskjellene i rekruttering til høyere utdanning. Andelen 1994-studenter som drar fra hjemfylket for å studere varierer fra 14 prosent til over 91 prosent, og fra 11 prosent til 91 prosent blant 19-åringene. På landsbasis er det noe lavere andel av 19-åringene som studerer utenfor hjemstedsfylket, mens det i enkelte fylker er omvendt.

Tabell 5.2 *Hjemfylke og andel som studerer utenfor hjemfylke første studieår; 1997- -studentene**

Bostedsfylker	Alle begynnerstudentene		19-åringene	
	1. Hjemfylke Absolutte tall	2. Andel som studerer utenfor hjemfylke**	1. Hjemfylke Absolutte tall	2. Andel som studerer utenfor hjemfylke**
Østfold	623	61,3	498	65,1
Akershus	1031	90,1	820	92,1
Oslo	766	16,6	589	16,0
Hedmark	430	75,3	326	80,1
Oppland	473	64,7	323	74,0
Buskerud	596	76,5	441	80,3
Vestfold	468	74,4	352	79,0
Telemark	417	56,6	263	66,9
Aust-Agder	212	82,5	164	87,2
Vest-Agder	414	55,6	314	55,7
Rogaland	927	48,3	732	52,9
Hordaland	1181	29,5	873	27,4
Sogn og Fjordane	304	78	247	78,9
Møre og Romsdal	621	59,7	431	65,7
Sør-Trøndelag	738	22,1	494	22,3
Nord-Trøndelag	415	65,5	269	72,9
Nordland	730	62,1	477	71,7
Troms	416	37,3	279	36,9
Finnmark	204	62,3	100	72,0
Alle nye studenter	10 966	55,5	7992	51,5

* Studenter fra "andre norske områder" er her gruppert under Finnmark fylke.

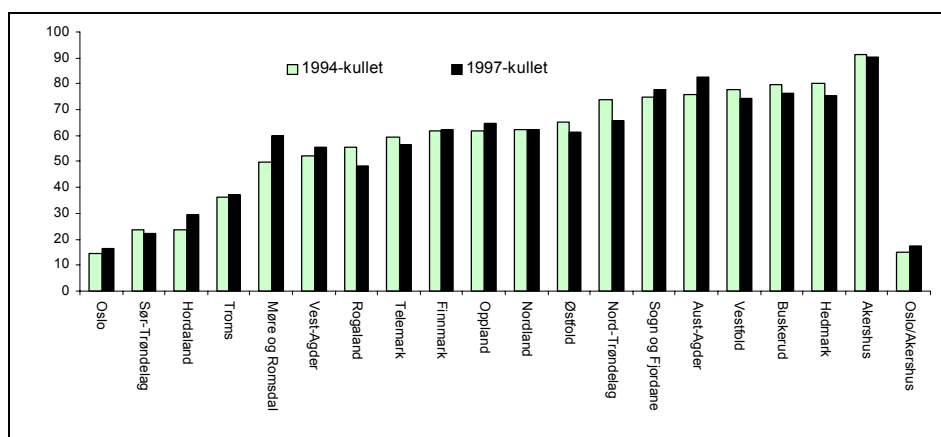
**Prosentgrunnlaget er de absolutte tallene i kolonnen til venstre.

Vi finner de samme tendensene når vi ser på tallene for 1997-studentene (tabell 5.2). Andelen studenter som studerte utenfor eget hjemfylke varierer i tilnærmet like stor grad som blant 1994-studentene, fra ca. 16 til 90 prosent, og opp til 92 prosent blant 19-åringene. Det er de to sentrale nabofylkene, Oslo og Akershus, som står for yttergrensene i begge kullene. Studenter fra Oslo er minst geografisk mobile, mens nærmest alle studentene fra Akershus er det. Dette reflekterer at Oslo og Akershus fungerer som én felles utdanningsregion, og der det aller meste av utdanningstilbudet befinner seg i Oslo. Dette innebærer at i et regionalt mobilitetsperspektiv er mest hensiktsmessig å behandle Oslo og Akershus som én geografisk enhet, på grunn av nærheten og den tette infrastrukturen mellom de to fylkene, der Akershus i praksis fungerer som et "forstadsfylke" til hovedstaden. En student fra Akershus kan bo hjemme, være i sitt miljø og fortsette sine

fritidsaktiviteter uavbrutt, til tross for at han / hun begynner å studere i Oslo. Kostnadene forbundet med å studere i Oslo er ikke stort større enn de er ved å studere i hjemfylket, og omvendt. Vi vil derfor slå sammen disse to fylkene i de videre analysene.

Figur 5.1 viser endringene fra 1994 til 1997 i andeler studenter som er i høyere utdanning utenfor eget hjemfylke. Oslo og Akershus er slått sammen. Sammenslåing av de to fylkene gir et riktigere bilde av studentenes regionale forflytninger. Det første som slår en er at flertallet av fylkene "mister" over halvparten av sine studenter til andre fylker. Det er bare universitetsfylkene, og i visse tilfeller nabofylkene til Hordaland, som "klarer å holde" på over 50 prosent av studentene i hjemfylket. Det at studentene fra de fire universitetsfylkene i mindre grad begynner å studere utenfor sine hjemfylker enn andre, viser at studiekapasiteten i disse fylkene er avgjørende. Ellers ser vi at andelen studenter som begynte å studere utenfor eget hjemfylke, for flertallet av fylkene, lå mellom 51 og 75 prosent. Dette gjelder både 1994- og 1997-studentene.

I hovedsak er bildet det samme for de to kullene, men noen forskjeller kan påvises. Det er en større andel av 1997-studenter enn av 1994-studentene fra universitetsfylkene som begynner å studerer i andre fylker, med unntak av studenter fra Sør-Trøndelag. Økningen synes å være størst for Hordaland. Ser vi på de øvrige fylkene, er det større eller mindre endringer fra 1994- til 1997-studentene. Andelen studenter som studerer utenfor hjemfylke øker relativt sterkt i Møre og Romsdal,

Figur 5.1 Andel av studenter fra ulike fylker som studerer utenfor hjemfylke. 1994- og 1997-kullet. prosent

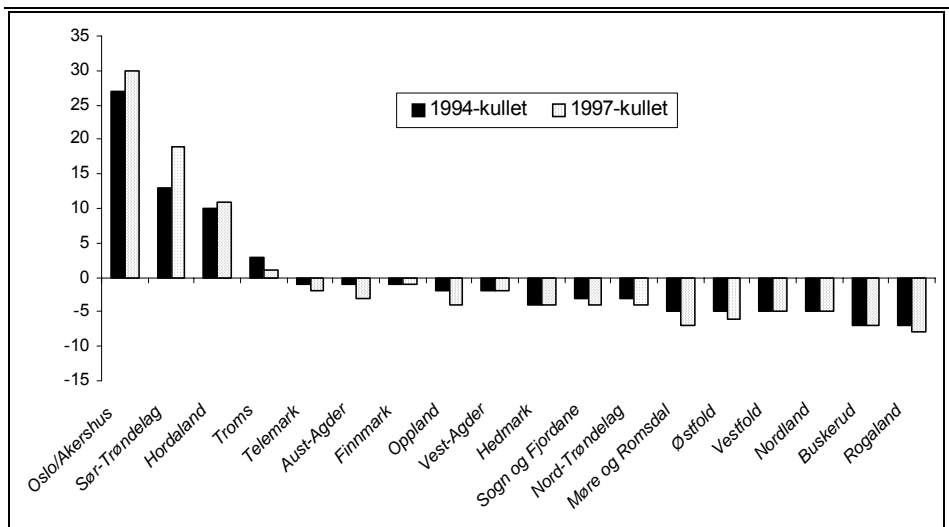
Oppland, Sogn og Fjordane og Aust-Agder, mens den minsker merkbart i Rogaland, Telemark, Østfold, Nord-Trøndelag, Vestfold, Hedmark og Buskerud.

5.3 Mobilitet mellom hjemfylke og studiefylke: "tap" og "gevinst" i utvekslingen av studenter

Vi har sett at andelen studenter som krysser fylkesgrensene for å studere, varierer fra fylke til fylke, og at denne variasjonen kan være ganske stor, jfr figur 5.1. Vi skal i denne delen se nærmere på balansen mellom antall studenter som drar ut av eget hjemfylket, og antall studenter som kommer til fra andre fylker, for å undersøke om disse bevegelsene gir seg utslag i ulike effekter mellom fylkene. Mobilitetseffekten for det enkelte fylke kan være positiv, negativ eller null.

5.3.1 Mobilitetseffekter ved studiestart: 1994- og 1997- studentene

Vi ser først på mobilitetseffektene mellom hjem- og studiefylker ved overgangen til det første studieåret, og sammenlikner effektene av 1994- og 1997-studentenes bevegelser. I vedlegg 3 finner vi tabellene som ligger til grunn for disse figurene.

Figur 5.2 Mobilitetseffekter ved studiestart. Fordeling av "gevinst" og "tap" mellom fylkene i den regionale rekrutteringen. 1994- og 1997-studentene

Figur 5.2 viser mobilitetseffektene til fylkene for både 1994- og 1997-studentene, slik at en kan sammenlikne "utvekslingen" av studenter mellom fylker. Vi ser at de fire universitetsfylkene deler "gevinsten" mellom seg, mens de øvrige fylkene tilsvarende fordeler "tapet" mellom seg. Vi ser også at det er relativt store forskjeller mellom fylkene når det gjelder mobilitetseffektene. Oslo/Akershus er

den klare vinneren på begge tidspunktene, ettersom fylkets nettogevinst tilsvarer over 25 prosent av det totale antallet mobile studenter i begge kullene. Sør-Trøndelag følger som nummer to, Hordaland som nummer tre og Troms som nummer fire. Mobilitetsgevinstene for de tre største universitetsfylkene er sterkere blant 1997-studentene, og kan tyde på en økt ubalanse mellom de sentrale utdanningsfylkene og de øvrige fylkene fra 1994 til 1997. Unntaket i 1997 er universitetsfylket Troms som opplever en redusert "gevinst".

Vi ser at de fleste østlandsfylkene befinner seg i den negative enden av skalaen, dvs. at studentene herfra i større grad enn andre studenter begynte å studere utenfor eget hjemfylke og at disse fylkene trekker til seg få studenter utenfra. Rogaland fylke kommer dårligst ut av samtlige fylker når regnskapet er gjort opp. Flyttemønstrene til 1997-studentene skaper noen forskyvninger i forhold til 1994-studentene, og det virker som om det er enkelte fylker som taper mer enn andre på at universitetsfylkene tar en større del av "gevinsten" dette året, det gjelder særlig Telemark, Aust-Agder og Oppland.

Tabellene 5.3 og 5.4 gir en oversikt over hvor store andeler av studentene fra hvert hjemfylke som drar til de øvrige fylkene det første studieåret, for henholdsvis 1994- og 1997-studentene.

Tabell 5.3 Flyttestrømmer høsten 1994 blant 1994-studentene. Prosent

Studiefylke høst 1994																		
Hjemfylke	Østfold	Oslo / Akershus	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder	Rogaland	Hordaland	Sogn & Fjordane	Møre & Romsdal	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms	Finnmark
Østfold	<u>34,8</u>	<u>43,2</u>	1,1	0,8	0,8	0,9	1,7	0,6	1,1	1,1	4,8	0,5	0,2	6,2	0,5	0,3	1,5	0,3
Oslo / Akershus	0,9	<u>84,9</u>	1,4	1,2	0,4	0,9	0,8	0,3	0,4	0,3	2,0	0,4	0,5	4,1	0,2	0,2	0,8	0,4
Hedmark	1,5	<u>45,2</u>	<u>19,9</u>	<u>10,9</u>	1,3	1,1	1,7	0,8	1,3	0,4	3,3	0,2	0,4	9,4	1,0	0,2	1,1	0,2
Oppland	0,6	<u>29,9</u>	<u>11,2</u>	<u>38,2</u>	2,0	1,4	2,0	0,4	1,0	0,8	1,8	1,2	0,8	7,0	1,0		0,4	0,4
Buskerud	1,3	<u>45,8</u>	<u>2,4</u>	<u>2,9</u>	<u>20,4</u>	<u>1,9</u>	<u>6,7</u>	<u>1,0</u>	<u>1,3</u>	<u>1,4</u>	<u>4,5</u>	<u>1,3</u>	<u>0,6</u>	<u>6,7</u>	<u>0,3</u>		0,8	0,8
Vestfold	2,2	<u>46,0</u>	1,0	1,0	<u>2,9</u>	<u>22,2</u>	<u>7,4</u>	2,7	1,4	0,5	4,7	0,3	0,7	5,2	0,2	0,3	1,0	0,2
Telemark	0,4	<u>36,1</u>	1,9	0,4	0,6	<u>2,3</u>	<u>40,6</u>	<u>2,1</u>	<u>2,5</u>	0,4	5,3	1,3	0,6	3,8	0,4		0,8	0,2
Aust-Agder	2,9	30,7	0,6		0,6	0,6	<u>4,8</u>	<u>24,3</u>	<u>23,3</u>	1,0	5,8	0,3	0,3	2,6		0,3	1,9	
Vest-Agder	0,4	13,3	0,7	1,5	0,9	0,2	<u>3,4</u>	<u>12,0</u>	<u>47,9</u>	<u>8,4</u>	<u>5,2</u>	0,2	0,4	4,1		0,2	0,9	0,4
Rogaland	0,3	9,2	0,6	0,8	0,6	1,8	1,8	1,1	1,3	<u>44,3</u>	<u>30,7</u>	0,3	1,0	4,8	0,3	0,2	0,6	0,3
Hordaland	0,6	4,0	0,6	0,6	0,3	0,5	1,0	0,5	0,7	<u>5,4</u>	<u>76,2</u>	<u>2,9</u>	1,5	4,2	0,1	0,2	0,4	0,3
Sogn & Fjordane		7,4	1,0	3,3	0,5	1,0	2,0	1,3	0,3	2,5	<u>40,6</u>	<u>25,1</u>	<u>8,1</u>	5,6	0,3	0,5	0,5	
Møre & Romsdal	0,5	9,4	0,8	0,4	0,4	0,5	1,4	0,1	0,6	1,3	15,3	0,6	<u>50,1</u>	<u>14,3</u>	2,0	0,2	2,0	0,1
Sør-Trøndelag	0,3	5,9	0,9	0,8	0,3	0,1	0,5		0,1	0,4	2,7	0,3	1,8	<u>76,5</u>	<u>7,1</u>	0,9	1,4	0,1
Nord-Trøndelag	0,9	6,2	0,6	0,9	0,6	0,6	1,1	0,6	0,2	0,2	3,4	0,2	1,5	<u>48,2</u>	<u>25,9</u>	4,3	4,1	0,4
Nordland	0,1	9,1	0,5	0,9	0,4		0,9	0,1	0,1	1,0	4,6		1,0	<u>18,5</u>	<u>3,5</u>	<u>37,8</u>	<u>20,3</u>	1,2
Troms	0,8	4,9		0,6	0,4	1,0	0,6	0,4	0,4	0,8	3,5	0,2	1,2	5,3	1,4	<u>10,9</u>	<u>63,7</u>	<u>3,7</u>
Finnmark	1,3	8,4	0,4	1,3	0,4	0,8	1,3	0,4	0,8	1,7	3,4		0,4	4,6		<u>9,7</u>	<u>26,6</u>	<u>38,4</u>
Total	2,5	29,9	2,1	2,8	1,6	1,9	3,3	1,7	3,2	5,6	16,2	1,5	4,2	12,2	1,9	3,2	5,0	1,2

Tabell 5.4 Flyttestrømmer høsten 1997 blant 1997-studentene. Prosent

Studiefylke høst 1994																		
Hjemfylke	Østfold	Oslo / Akershus	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder	Rogaland	Hordaland	Sogn & Fjordane	Møre & Romsdal	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms	Finnmark
Østfold	<u>38,7</u>	<u>38,4</u>	1,3	1,4	0,8	1,3	1,4	0,5		0,5	4,8	0,3	0,6	7,4	0,3	0,8	0,6	0,8
Oslo / Akershus	0,7	<u>82,4</u>	1,5	1,7	0,8	0,6	0,6	0,3	0,3	0,4	2,4	0,3	0,8	4,9	0,1	0,2	1,7	0,3
Hedmark	1,9	<u>43,3</u>	<u>24,7</u>	<u>9,8</u>	0,2	1,2	1,4	0,2	0,5	0,7	2,1	0,2	0,5	10,5	0,7		1,4	0,9
Oppland	0,4	<u>30,7</u>	<u>11,6</u>	<u>35,3</u>	<u>1,3</u>	0,6	2,3	0,2	0,6	0,4	3,2	0,8	0,6	9,1	0,2	0,4	1,3	0,8
Buskerud	0,8	<u>45,8</u>	<u>1,3</u>	<u>1,7</u>	<u>23,5</u>	<u>3,4</u>	<u>6,7</u>	<u>1,0</u>	<u>1,0</u>	<u>1,0</u>	<u>3,0</u>	<u>1,2</u>	<u>0,5</u>	<u>7,9</u>	<u>0,2</u>	<u>0,3</u>	<u>0,3</u>	<u>0,3</u>
Vestfold	<u>3,0</u>	<u>42,5</u>	1,7	1,9	<u>2,4</u>	<u>25,6</u>	<u>3,6</u>	1,5	0,9	0,9	5,3	0,2	1,3	6,6	0,4	0,4	1,3	0,4
Telemark	0,5	<u>28,3</u>	1,0	1,4	<u>3,4</u>	<u>4,6</u>	<u>43,4</u>	1,2	<u>3,6</u>	1,7	<u>3,6</u>		0,5	6,0			0,5	0,5
Aust-Agder		27,4	0,5	1,4	0,9	0,5	<u>5,7</u>	<u>17,5</u>	<u>29,2</u>	1,4	<u>6,6</u>	0,9	0,9	7,1				
Vest-Agder	0,5	15,9	1,0	0,5	0,2	1,0	3,6	<u>15,0</u>	<u>44,4</u>	<u>5,8</u>	<u>6,0</u>	0,2	0,7	3,6	0,2		1,0	0,2
Rogaland	0,3	8,8	0,6	0,5	0,8	0,6	1,2	<u>1,7</u>	<u>2,5</u>	<u>51,7</u>	<u>22,2</u>	0,6	1,1	5,8	0,2	0,3	0,3	0,5
Hordaland	0,5	6,6	0,4	0,3	0,4	0,8	0,9	0,7	0,8	<u>6,0</u>	<u>70,5</u>	<u>3,7</u>	1,8	4,3	0,3	0,6	0,7	0,5
Sogn & Fjordane	0,7	8,9	1,0	2,6		0,3	2,0	1,0	1,3	2,3	<u>37,2</u>	<u>22,0</u>	<u>11,8</u>	<u>7,2</u>		0,3	1,0	0,3
Møre & Romsdal	0,8	14,3	1,3	2,4	0,5	1,0	1,4	0,3	0,8	0,3	<u>14,8</u>	<u>1,4</u>	<u>40,3</u>	<u>17,7</u>	0,5	1,0	0,8	0,3
Sør-Trøndelag	0,1	5,7	1,8	0,8	0,3	0,1	0,7	0,3	0,3	0,4	1,9	0,1	1,9	<u>77,9</u>	<u>3,9</u>	1,9	1,6	0,3
Nord-Trøndelag	0,2	6,3	1,4	1,2	0,2	0,2	0,5	0,2	1,0	0,5	3,4	0,2	0,7	<u>42,9</u>	<u>34,5</u>	<u>3,6</u>	<u>2,7</u>	0,2
Nordland	0,1	12,5	0,1	0,7	0,4	0,7	1,4	0,3	0,4	0,8	4,1		0,5	<u>19,9</u>	<u>2,7</u>	<u>37,9</u>	<u>15,5</u>	1,9
Troms	0,5	7,7	0,5	0,7	1,2	0,5	1,7	0,7	0,5	1,9	3,4		1,9	8,4		<u>3,4</u>	<u>62,7</u>	<u>4,3</u>
Finnmark	1,0	11,8	2,5	0,5	1,5	0,5	0,5	0,5		0,5	2,0		1,5	10,8	1,0	2,0	<u>26,0</u>	<u>37,7</u>
Total	2,8	29,7	2,5	3,0	2,0	2,0	3,3	1,5	3,0	5,8	13,8	1,4	3,5	14,1	2,0	3,2	4,8	1,4

Hovedbildet er at studentene i stor grad rekrutteres til nærliggende fylker. Vi har i tabellene forsøkt å markere dette ved å understreke andelene som henviser til de fylkene der hovedvekten av studentene som forlater hjemfylket går til. Det har her vært viktig å se fylkene i forhold til deres regionale plassering. Fylkene er derfor tilnærmet presentert etter hvilken region de tilhører, med region Øst, inklusive Oslo /Akershus først, etterfulgt av Sør, Vest og Midt-/Nord³. Alle fylkene avgir større andeler av sine studenter til universitetsfylkene, men mønsteret synes å være at universitetsfylkene rekrutterer flest studenter fra tilstøtende fylker, og fylker fra de nærmeste naboregionene. Slik sett er det større andeler av studentene som studerer utenfor hjemfylkene i region Øst, som begynte i høyere utdanning i universitetsfylket Oslo/Akershus, enn fra andre fylker. Likeledes er det fra Nordland og Finnmark en finner de største andelene som drar til universitetsfylket Troms.

De absolutte regionale grensene som brukes til analyseformål, er ikke så klart avtegnet på studentenes utdanningskart. Det viser seg at studenter fra fylker som grenser til andre regioner, i like stor grad begynner å studere i denne regionen som i sin egen region. Et eksempel er studentene fra Møre og Romsdal, som i like stor grad begynner å studere i nabofylket Sør-Trøndelag som i Hordaland.

Vi ser også at fylkets geografiske posisjon i forhold til andre regioner blir spesielt viktig for å studerer flyttestrømmene i region Øst, og til dels region Sør. Studentene fra region Sør drar like gjerne til Oslo/Akershus som til Telemark eller Hordaland. Splitter vi regioner opp i fylker, ser vi derimot at studenter fra Aust-Agder i sterkest grad drar til Oslo/Akershus og Telemark, at studenter fra Rogaland drar *en masse* til Hordaland, mens studentene fra Vest-Agder i all hovedsak holder seg innenfor regionen. I regionen Øst kunne bildet blitt ytterligere komplisert i det regionen har "fellesgrense" med alle de fire øvrige regionene, men studenter i denne regionen synes å være mer bundne til egen region, samt regionene Sør og Oslo/Akershus. Det siste vi skal påpeke er at studentene fra Oslo/Akershus igjen skiller seg ut. De framviser ikke en klar regional preferanse i sine flyttemønstre, men dersom de først flytter, flytter de oftere til Hordaland og spesielt Sør-Trøndelag enn til andre Østlandsfylker. Sør-Trøndelag fanger opp jevnt over høye andeler studenter fra samtlige fylker, noe

³ SSBs standardinndeling i regioner:

Oslo/Akershus: Oslo og Akershus.

Øst: Østfold, Telemark, Oppland, Hedmark, Vestfold og Buskerud.

Sør: Rogaland, Aust- og Vest-Agder.

Vest: Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal.

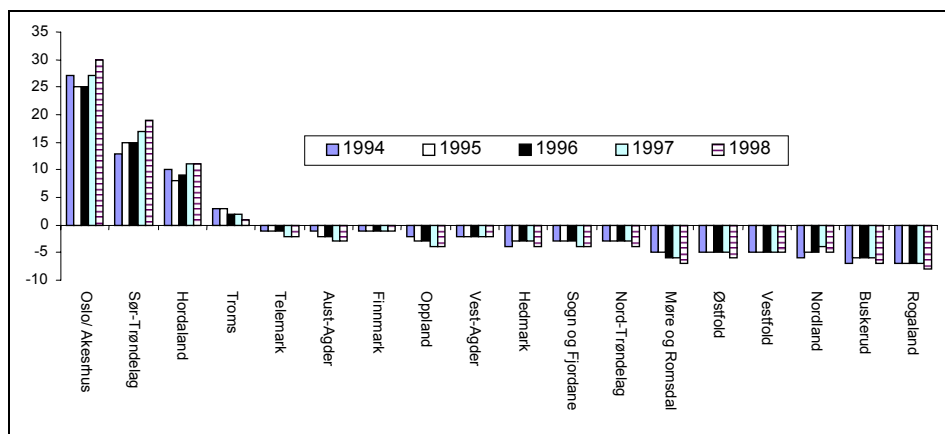
Midt-/Nord-Norge: Sør- og Nord-Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark.

som sannsynligvis henger sammen med sivilingeniørstudiet ved NTNU, men kanskje også av fylkets sentrale geografiske beliggenhet. Vi ser ikke dette mønsteret like sterkt ved de andre universitetsfylkene, der studentene i større grad rekrutteres til lokale og regionale utdanningstilbud.

Det dominerende mønsteret som avtegner seg, er at studentene som begynner å studere utenfor eget hjemfylke, i all hovedsak drar til et nabofylke. Det er dermed fristende å trekke den foreløpige konklusjonen at flesteparten av studentene som begynner i høyere utdanning i et annet fylke enn sitt hjemfylke, ønsker å holde seg så nært eget fylke som mulig. I store trekk ser det ut til å være en geografisk nærhetspreferanse hos de regionalt mobile studentene, som spiller inn på deres valg av lærested og utdanningsfylke det første studieåret.

5.3.2 Balansen mellom hjemfylke og studiefylke over flere studieår

I dette avsnittet skal vi se på om studiemobiliteten forsterker eller svekker det mønsteret vi har avdekket når det gjelder forholdet mellom hjemsted og studiested. Vi har beregnet mobilitetseffekter mellom opprinnelig hjemfylke til 1994-studentene og hvilket fylke de studerer i for hvert høstsemester fram til og med høsten 1998.

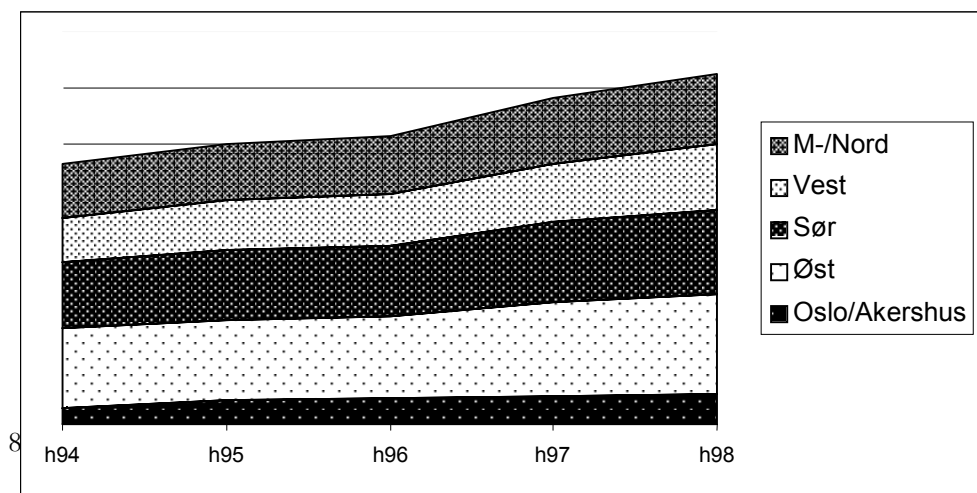
Figur 5.3 Mobilitetseffekter mellom opprinnelig hjemfylke 1994 og studiefylke over tid. Tidspunktene isolert sett. 1994-studentene

Beregningsgrunnlagt for mobilitetseffektene i figur 5.3 er samtlige begynnerstudenter som er registrert på det enkelte tidspunkt. Figur 5.3 viser mobilitetsberegningene for fem ulike tidspunkt som vi har data for. Vi ser for det første at mobilitetsgevinsten for universitetsfylkene Oslo/Akershus og Hordaland reduseres noe høsten 1995 og 1996, i forhold til det første studieåret, for deretter å øke igjen de to siste årene. Mobilitetsgevinsten for Sør-Trøndelag øker på hver høst, mens mobilitetsgevinsten til Troms reduseres. For de øvrige fylkene finner vi

litt ulike mønstre fra fylke til fylke, men forskyvningene er jevnt over små. Effekten er jevn for Finnmark, Vest-Agder og Vestfold, mens mobilitetstapet øker jevnt for Telemark, Aust-Agder, Oppland og Møre og Romsdal. Det er kun Nordland som opplever en forbedring i balansen mellom studenter som forlater dette hjemfylket og studenter som kommer til fra andre fylker. Vi ser med andre ord at tendensen til sentralisering av studentene til de tre største universitetsfylkene som vi fant allerede i første studieår, forsterkes utover i perioden. Den økende sentraliseringstendensen høsten 1997 og 1998 må ses i forhold til at en del av de som avslutter et høgstudium fortsetter ved et universitet.

Dette kommer tydeligere fram når vi ser på andelen studenter fra hver region som studerer utenfor eget hjemfylke utover i perioden, når vi bare inkluderer de studentene som hver høst har vært fortløpende registrert i høyere utdanning fra 1994. Dette utgjør 80 prosent av begynnerstudentene høsten 1995, 68 prosent høsten 1996, 46 prosent høsten 1997 og 33 prosent høsten 1998.

Figur 5.4 viser utviklingen for hver region. Det kommer fram at andelen studenter som er i høyere utdanning utenfor hjemfylket øker i samtlige regioner. Men det skjer ikke endringer i rangordningen av regionene. Studenter fra Oslo /Akershus er i hele perioden minst mobile av alle, mens studentene fra regionene Øst og Sør i størst grad studerer utenfor hjemfylket. Det er spesielt etter det tredje og det fjerde studieåret at økningen i andelen som studerer utenfor hjemstedsfylket er stor, og dette er i tråd med at de fleste høgstudientene har avsluttet en tre- eller fireårig utdanning på disse tidspunktene, og i stor grad forflytter seg til universitetene. I 1998 er hele 90 prosent av de mest "utholdende" studentene fra regionen Øst i høyere utdanning i et annet fylke enn i sitt opprinnelige hjemfylke. Likevel er det mest bemerkelsesverdig at så få av studentene fra Oslo/Akershus er i høyere utdanning utenfor eget hjemfylke. Dette bryter med det overordnede mønsteret der over halvparten av studentene fra andre regioner studerer utenfor hjemfylket, og skyldes nok i stor grad det varierte utdanningstilbudet som finnes i regionen.

Figur 5.4 *Andel fra hver region som studerer utenfor eget hjemfylke. Utvikling blant 1994-studenter*

5.3.3 Sannsynligheten for å begynne å studere utenfor eget hjemfylke

Vi ønsker i dette avsnittet å undersøke hvilke faktorer som fører til at studenter studerer utenfor hjemstedsfylket. Vi har relativt få opplysningene om disse studentene i vårt materiale, og vet for eksempel ikke om hva som var studentenes førsteønske i søkingen til høyere utdanning. Vi har imidlertid en del demografiske og strukturelle variabler som vi kan teste betydningen av.

I tabell 5.5 og 5.6 presenterer vi resultatene fra logistiske regresjoner av sannsynligheten for å begynne å studere utenfor eget hjemfylke for de som studerer. I tabell 5.5 er to modeller brukt på henholdsvis 1994- og 1997-kullet, mens det i tabell 5.6 er en tredje modell, som på grunn av forskjeller i de to datasettene, bare er brukt på 1994-kullet. I modell 1 ønsket vi å se om demografiske forhold, foreldrenes utdanningsnivå og egen kompetanse fra den videregående opplæringen våren før studiestart, samt hvilken institusjonstype man begynte ved, kan kaste lys over enkelte kjennetegn ved de studentene som begynte å studere utenfor eget hjemfylke. I modell 2 har vi beholdt variablene for kjønn, alder og institusjonstype og inkludert studentenes regionale tilhørighet.

Det er ingen signifikante kjønnsforskjeller mellom studentene som begynner å studere i hjemfylket og de som begynner utenfor hjemfylket. Det er derimot klare aldersforskjeller i begge kullene. Generelt sett er det større sannsynlighet for at studenter i aldersgruppen 20-24 år begynner å studere utenfor hjemfylket enn blant 19-åringene, mens studenter i de øvrige aldersgruppene i mindre grad begynner i høyere utdanning utenfor hjemfylket. Det er spesielt studenter i trettiårene som holder seg i hjemfylket for studere, noe som trolig kan spores tilbake til familieforpliktelser og arbeidsforhold: denne gruppen vil i stor grad ikke begynne å studere dersom de ikke kan gjøre det uten å måtte flytte. Vi ser i modell 1 at det er en litt mindre sannsynlighet for at studenter som har foreldre med høyere utdanning (minst en av foreldrene har høyere utdanning) begynner å studere utenfor hjemfylket. Dette kan skyldes at husstander med høyere utdanning ofte bor i sentrale strøk med studietilbud i nærheten. Forskjellen mellom studenter med og uten utenlandsk bakgrunn er større, og kan trolig forklares med at hovedtyngden av denne gruppen bor i de mest sentrale fylkene med flest utdanningstilbud.

Sannsynligheten for å studere utenfor hjemfylket henger sterkt sammen med hvilken institusjonstype man begynte å studere ved, spesielt når vi kontrollerer for studentenes regionale tilhørighet i modell 2. Kort sagt minker sannsynligheten for å studere utenfor eget hjemfylke, dersom man begynner ved en statlig høyskole eller en privat høyskole, i forhold til om man begynner ved et universitet. Dette er

naturlig, fordi alle universitetsstudenter fra andre fylker enn de fire universitetsfylkene *må* ut av fylket for å studere. Alle har en statlig høyskole, eventuelt også en privat, innenfor sitt fylke, og da er sannsynligheten størst for å velge denne, slik vi har vist tidligere.

Tabell 5.5 Logistiske regresjoner av sannsynligheten for å studere utenfor eget hjemfylke første studieår. 1994- og 1997-studentene

	Modell 1		Modell 2	
	1994	1997	1994	1997
Kjønn (kvinne=1)	-0,010	0,079	-0,050	0,022
Alder (Ref.gruppe ≤ 19 år)				
20-24 år	0,244 ^{***}	-0,059	0,328 ^{***}	0,191 ^{**}
25-29 år	-0,183 [*]	-0,500 ^{***}	-0,132	-0,327 ^{***}
30-34 år	-0,608 ^{***}	-0,834 ^{***}	-0,667 ^{***}	-0,795 ^{***}
35-39 år	-0,546 ^{***}	-0,978 ^{***}	-0,529 ^{***}	-0,925 ^{***}
40 +	-0,337 [*]	-0,519 ^{***}	-0,397 [*]	-0,477 ^{***}
Foreldrenes utdanningsnivå (Ref. = uten høyere utdanning)				
Høyt utdannede	-0,100 [*]	-0,129 ^{**}		
Ikke oppgitt	-0,021	-0,129		
Landbakgrunn (1=utenlandsk)				
	-0,350 ^{***}	-0,360 ^{***}		
Kompetanse (ref. = Yrkeskompetanse)				
Studiekompetanse	-0,055	-0,635 ^{***}		
Ikke oppgitt	-0,226 [*]			
Institusjonstyper (ref.= Universiteter).				
Statlige høgskoler	-0,536 ^{***}	-0,591 ^{***}	-1,078 ^{***}	-1,000 ^{***}
Private høgskoler	-0,713 ^{***}	-0,831 ^{***}	-0,981 ^{***}	-1,004 ^{***}
Region (ref.= Oslo/Akershus)				
Region Øst			3,063 ^{***}	2,751 ^{***}
Region Sør			2,552 ^{***}	2,245 ^{***}
Region Vest			1,600 ^{***}	1,674 ^{***}
Region Midt-/Nord.			2,054 ^{***}	1,762 ^{***}
Konstant	0,373 ^{***}	1,043 ^{***}	-1,463 ^{***}	-1,273 ^{***}
N	13 155	10 684	13 155	10 966
Model Chi-square	387,254	488,534	2773,193	1994,502
- 2 log likelihood	17 831,118	14 316,012	15 445,179	13 200,854

*** =p<0.001. ** p<0.01. * p<0.05. Standardfeil for koeffisientene er utelatt av plasshensyn.

Tabell 5.6 Logistisk regresjon av sannsynligheten for å studere utenfor eget hjemfylke første studieår. 1994-studentene

	Modell 3: Bare 1994-studentene.			
	Koeff.	s.e	Exp(B)	R
Kjønn (kvinne=1)	0,079	0,043	1,082	0,013
Alder (Ref.gruppe ≤ 19 år)				
20-24 år	0,273 ^{***}	0,057	1,314	0,035
25-29 år	-0,158	0,091	0,854	0,013
30-34 år	-0,638 ^{***}	0,134	0,528	0,035
35-39 år	-0,489 ^{**}	0,144	0,613	0,025
40 +	-0,330 [*]	0,165	0,719	0,015
Institusjonstyper (ref.= Universiteter.)				
Statlige høyskoler	-1,232 ^{***}	0,055	0,292	0,167
Private høyskoler	-0,994 ^{***}	0,083	0,370	0,088
Fagfelt (ref: Samferdsel, tjenesteyting/forsvar og primærnærings)				
Humaniora	-0,695 ^{***}	0,108	0,499	0,048
Undervisning	-0,494 ^{***}	0,115	0,610	0,032
adm/øk & samf/jus	-0,639 ^{***}	0,107	0,528	0,044
naturvit/teknologi	-0,149	0,105	0,862	0,010
helsevern	-0,519 ^{***}	0,121	0,595	0,032
Region (ref.= Oslo/Akershus)				
Region Øst	3,044 ^{***}	0,075	20,985	0,301
Region Sør	2,534 ^{***}	0,080	12,598	0,235
Region Vest	1,545 ^{***}	0,074	4,689	0,154
Region Midt-/Nord.	2,004 ^{***}	0,075	7,415	0,199
Konstant	-0,921 ^{***}	0,121	0,398	0,057
N	13 155			
Chi-square	2885,220			
- 2 log likelihood	15 333,152			

*** =p<0.001. ** p<0.01. * p<0.05.

Tabell 5.6 viser en tredje modell for 1994-studentene, der vi også har inkludert variabler for de fagfeltene som studiene representerer i utdanningsstatistikken. Årsaken til at dette ikke er gjort for 1997-studentene, er at registreringen av fagfelt i tidsrommet mellom 1994 til 1997 er blitt endret slik at variablene ikke er direkte

sammenliknbare for de to kullene. Det er fortsatt studentenes bostedsregion som har størst effekt, og denne effekten endre lite selv når vi fører inn fagfelt i analysen. Fagfelt har en signifikant effekt, og alle unntatt naturvitenskap og teknikk gir lavere flyttesannsynlighet en referansefaget. Disse forskjellene avspeiler sannsynligvis variasjonen i geografisk spredning av de ulike fagfeltene. Sannsynligheten for å studere utenfor hjemstedsfylket vil være størst for de fagene som bare tilbys ved noen bestemte institusjoner. Kjønn utgjør heller ikke her noen statistisk signifikant forskjell på sannsynligheten for å begynne i høyere utdanning utenfor eget hjemfylke.

Variablene for institusjonstype viser nå en klarere forskjell mellom de statlige og de private høyskolene enn i tabell 5.5. Dette kan henge sammen med at noen studier tilbys ved alle eller de fleste statlige høyskolene, mens andre kan betraktes som nasjonale tilbud. Studentene flytter sjelden ut med mindre det aktuelle studiet de ønsker ikke tilbys ved høyskolen i hjemstedsfylket.

5.4 Oppsummering

Vi har påvist fylkesvise forskjeller i hvorvidt studentene begynte i høyere utdanning i eget hjemfylke eller ikke. Hvilken region studenten kommer fra, synes i størst grad å forutsi om studentene begynner å studere i eget hjemfylke eller ikke, dernest institusjonstype og til dels fagfelt, det vil si geografiske og strukturelle faktorer. Demografiske faktorer skiller lite, men studentene i aldersgruppene over 25 år begynner i mindre grad å studere utenfor hjemfylke, noe som trolig kan tilbakeføres til familieforpliktelser og arbeidsforhold. Det er også mulig at eldre studenter har et sterkere opptaksgrunnlag og derfor kommer inn på det lærestedet de ønsker. Geografisk spredning av institusjonene betyr uansett særlig mye for rekrutteringen av (nye) voksne studenter.

De regionale forflytningene synes å være uttrykk for så vel utdanningstilbudet i de ulike fylkene, som geografisk avstand fra hjemfylket. Jo større og bredere tilbud av høyere utdanning det er i et fylke, desto mindre sannsynlighet er det for studentene derfra å flytte ut av hjemstedsfylket, og desto mer sannsynlig er det studenter fra andre fylker søker seg dit. Det er derfor flere som drar til universitetsfylkene enn ut av disse. De mest mobile studentene kommer fra Sør- og Østlandet. De minst mobile studentene kommer fra Oslo /Akershus som har mange valgmuligheter. Studentene fra Vestlandet og Midt-/Nord-Norge studerer like mye innenfor som utenfor eget hjemfylke i utgangspunktet. Andelen studenter som studerer utenfor eget hjemfylke synes å øke utover i perioden, når vi bare ser på de studentene som har vært uavbrutt registrert i høyere utdanning fram til og med hver høst. Dette kan på den ene siden indikere at studiemobilitet innebærer en økende regional mobilitet ut av hjemfylke dess lengre man er kommet i høyere utdanning, og ofte representerer dette en regional sentralisering av studentene. Dersom denne regionale mobiliteten innebærer at studentene kombinerer

utdanninger/fag som tilbys generelt i fylkene, med utdanninger som mer spesielt tilbys i universitetsfylkene, vil mobiliteten være i samsvar med politiske målsettinger. Dersom denne regionale mobiliteten ikke innebærer en slik kombinasjon av utdanninger/fag, men avdekker en ren urbaniseringstendens blant studentene, vil studiemobiliteten tvert i mot komme i konflikt med distriktspolitiske hensyn. I denne sammenhengen kan man, med store forbehold, tolke mobilitetseffektene for fylkene på de ulike tidspunktene som uttrykk for økende sentralisering og urbanisering av studentene utover i utdanningsløpet. Dette underbygges av at studentene fra Oslo / Akershus er så lite mobile ut av det mest sentrale universitetsfylket, og at det er studentene fra regionene Øst og Sør, uten universitetsfylke, som i størst grad studerer utenfor eget hjemfylke.

På den andre siden kan den voksende andelen studenter fra første til fjerde studieår som befinner seg utenfor eget hjemfylke indikere at de studentene som begynner å studere i andre fylker, generelt er lengre i høyere utdanning enn de som blir i hjemfylket. Spesielt er det et høyere frafall tidlig i studiene blant de som studerer på hjemstedet (Aamodt 2001). Det er nærliggende å anta at dette henger sammen med at studenter som har måttet flytte for å ta høyere utdanning har tatt et klarere valg, og gjennomgående har en sterkere motivasjon for å studere.

6 Regional mobilitet i løpet av studiet

I forrige kapittel belyste vi forholdet mellom studentens hjemsted og skolested. I dette siste kapitlet undersøker vi de regionale mønstrene som framtrer i studentenes skifte av lærested etter at begynte i høyere utdanning. Vi er interessert i å finne ut hvorvidt studiemobilitet i løpet av studietida i hovedsak foregår innenfor et og samme fylke og/eller innenfor en region, eller hvorvidt studiemobilitet kan sies å virke sentraliserende idet studentene forflytter seg mot de fire universitetsfylkene, eller om det er andre spesielle mønstre. Denne problemstillingen har mye til felles med dem som ligger til grunn for studier av flyttestrømmene i befolkningen: finner vi ubalanser i studentenes flyttemønstre som minner om det generelle regionale flyttemønsteret i Norge? Er det noen utdanningsregioner som taper og andre som vinner?

I en rapport fra Statistisk sentralbyrå om interne flyttemønstre og regional befolkningsdynamikk i Norge, skisseres den norske befolkningens flyttemønstre i 1984 og 1994. De generelle konklusjonene kan oppsummeres kort:

- Landsbygden avfolkes: De mest perifere kommunene, som har minst befolkningstetthet fra før, mister befolkningsandeler gjennom den interne migrasjonen. Befolkningsnedgangen i kommunene er i hovedsak forårsaket av fraflyttingen av personer i aldersgruppen 15 til 29 år
- Livssykluser er viktige, på den måten at det er flest innflyttere til sentrale strøk i alderen 15 til 29 år, mens flyttestrømmen for aldersgruppene over 30 år i størst grad går motsatt vei, enten til mindre sentrale strøk av landet eller til "forstadskommuner".
- Økonomiske faktorer spiller sterkt inn: Kommuner med økonomier basert på tjenesteyting tiltrekker seg folk.
- Mobilitetseffektene har gått ned fra 1984 til 1994.

Kort sagt finner Statistisk Sentralbyrå klare tendenser på at det er i de "studenttunge" aldersgruppene vi finner den sterkeste urbaniseringstendensen. Dette skyldes så vel arbeidsmarkedet, som den livsfasen man er inne i. Vi skal i dette kapitlet undersøke om det er en klar retning i den regionale studiemobiliteten, og hvorvidt konsekvensen av flyttestrømmene i studieøyemed synes å gå i retning av en sentralisering eller en desentralisering av studentmassene over tid. Vi undersøker i denne sammenhengen hvor stort omfang den regionale dimensjonen har i studiemobiliteten. En av grunntankene bak Norgesnett og det utdannings-systemet vi har i dag, er at det skulle være en nasjonal arbeidsdeling mellom

lærestedene i sentrale og mindre sentrale strøk. Det ligger med andre ord sterke distriktpolitiske føringer bak den nasjonale arbeidsdelingen. Høyere utdanning skal være lettere tilgjengelig for alle, samt sikre mindre sentrale strøk den kompetansen som er nødvendig for å opprettholde og styrke deres levedyktighet.

6.1 Regional mobilitet på fylkesnivå

6.1.1 Retning og omfang

Siden de fleste fylkene bare har en eller noen få institusjoner for høyere utdanning, må vi regne med at hovedtyngden av de som skifter lærested også skifter studiefylke. I tabell 6.1 ser vi at den regionale mobiliteten var omfattende i alle overgangene mellom to studieår, blant de studentene som skiftet lærested.

Tabell 6.1 *Andel studenter som skifter lærested, som også skifter studiefylke. Prosent*

	1994- studentene				1997- studentene
	Overgang 1	Overgang 2	Overgang 3	Overgang 4	Overgang 1
Andel som krysser fylkesgrensen	72,5	70,3	66,9	65,9	70,6
N	1854	1120	968	455	1574

For i overkant av to tredjedeler av de mobile studentene, innebar et skifte av lærested også at en forflyttet seg over fylkesgrenser. Mobiliteten ut av et fylke varierer derimot mellom fylkene. I tabell 6.2 har vi tatt med alle studentene som er til stede ved alle overgangene, både de som skifter lærested og de som er stabile. Tabellen viser hvor stor andel av studentene som blir i hvert studiefylke mellom to studieår. Gjennomsnittet viser at det er over 80 prosent av studentene i hver overgang som holder seg i samme studiefylke over de to studieårene som overgangen forbinder. Vi har uthevet de andeler som ligger over gjennomsnittet i hver overgang, for å se på forskjeller mellom fylkene når det gjelder "å holde på" studentene.

Tabell 6.2 *Studenter som holder seg i samme fylke i hver overgang koblete). Prosent*

	1994-studentene, koblede overganger.				1997- studentene
	Overgang 1	Overgang 2	Overgang 3	Overgang 4	Overgang 1
Østfold	82,6	92,6	85,5	76,2	91,1
Oslo / Akershus	88,4	93,7	92,9	96,5	86,7
Hedmark	92,0	90,2	58,6	81,5	87,1
Oppland	74,7	89,9	70,2	73,8	78,3
Buskerud	95,1	85,4	75,0	77,8	84,6
Vestfold	92,5	80,8	84,4	87,2	86,9
Telemark	83,5	85,9	64,4	82,3	89,6
Aust-Agder	69,4	87,9	62,5	82,6	94,7
Vest-Agder	74,3	83,0	73,5	90,4	77,8
Rogaland	88,0	90,7	91,2	91,8	86,6
Hordaland	85,6	91,7	91,1	94,0	86,2
Sogn & Fjordane	71,1	84,4	69,8	85,7	81,4
Møre & Romsdal	79,7	89,2	86,2	85,9	88,9
Sør-Trøndelag	90,6	91,4	92,4	94,1	91,0
Nord-Trøndelag	88,3	90,1	77,6	69,7	89,3
Nordland	90,0	93,0	87,7	88,0	91,4
Troms	86,8	83,5	88,3	89,0	78,5
Finnmark	94,4	89,3	88,2	86,7	91,4
Gjennomsnitt:	84,8	88,5	80,0	85,2	86,8

De tre største universitetsfylkenes holder generelt godt på 1994-studentene, og andelen stabile studenter ligger jevnt over gjennomsnittet i alle overgangene. Andelen i Troms ligger derimot under gjennomsnittet i overgang 2. Blant 1997-studentene, derimot, er det bare Sør-Trøndelag av universitetsfylkene som ligger over det generelle gjennomsnittet. Totalt sett er det bare Nordland og Finnmark som hele tiden ligger over det generelle gjennomsnittet, både i forhold til overgangene og til hvilket kull vi ser på. Generelt virker det som om studentene i 1997 i langt større grad forlater universitetsfylkene, med unntak av Sør-Trøndelag, enn de forlater fylker uten universitet. Samtidig virker stabiliteten spesielt stor blant de 1997-studentene som studerer i regionen Midt-/Nord, og i Vestfold, Telemark og Aust-Agder.

Tabell 6.3 viser en oversikt som viser hvor hovedstrømmen av de regionalt mobile studentene går fra et studiefylke til et annet i hver overgang. Regionalt mobile studenter, som det ene året studerte i Oslo/Akershus, gikk i hovedsak til læresteder i Sør-Trøndelag og Hordaland. Likeledes forflyttet studenter ved læresteder i Sør-Trøndelag og Hordaland seg i sterkere grad til Oslo / Akershus, mens regionalt mobile Troms-studenter flyttet til Sør-Trøndelag og

Oslo/Akershus. De største andelene regionalt mobile studenter fra universitetsfylkene, gikk altså til andre universitetsfylker.

Universitetsfylkene tiltrakk seg ellers generelt de største andelene regionalt mobile studenter fra de øvrige fylkene. Unntaket er studenter som kom fra læresteder i Aust-Agder, som hovedsakelig forflyttet seg til Vest-Agder og til en viss grad til Rogaland, det vil si innenfor regionen Sør. Med unntak av studenter som dro fra universitetsfylkene, virker det som om hovedstrømmen av regionalt mobile studenter holdt seg innenfor egen region.

Tabell 6.3 *Hvor gikk hovedstrømmen av de regionalt mobile 1994-studentene, i forhold til region og studiefylke forut for hver overgang*

Region		Til nytt studiefylke:			
		Fra studiefylke	Overgang 1	Overgang 2	Overgang 3
Øst + Oslo / Akershus	Østfold	Oslo	Oslo	Oslo / Sør-Trøndelag	Oslo / Sør-Trøndelag
	Oslo / Akershus	Sør-Trøndelag / Hordaland	Sør-Trøndelag / Hordaland	Sør-Trøndelag / Hordaland	Sør-Trøndelag / Hordaland
	Hedmark	Oslo	Oslo	Oslo	Oslo
	Oppland	Oslo	Oslo	Oslo / Sør-Trøndelag	Oslo / Sør-Trøndelag
	Buskerud	Oslo	Oslo	Oslo / Sør-Trøndelag	Oslo / Sør-Trøndelag
	Vestfold	Oslo	Oslo	Oslo	Oslo
	Telemark	Oslo	Oslo	Oslo	Oslo
	Aust-Agder	Vest-Agder	Vest-Agder	Vest-Agder / Rogaland	Vest-Agder
	Vest-Agder	Oslo	Oslo / Hordaland	Oslo / Aust-Agder	Oslo
	Rogaland	Hordaland	Hordaland	Hordaland / Sør-Trøndelag / Oslo	Hordaland
Sør	Hordaland	Oslo	Oslo	Oslo	Oslo
	Sogn & Fjordane	Hordaland / Oslo	Hordaland	Hordaland	Hordaland / Oslo
	Møre og Romsdal	Oslo / Hordaland / Sør-Trøndelag	Hordaland	Rogaland / Oslo	Hordaland / Oslo
	Sør-Trøndelag	Oslo	Oslo	Oslo	Oslo
Vest	Nord-Trøndelag	Sør-Trøndelag / Nordland	Sør-Trøndelag	Sør-Trøndelag	Sør-Trøndelag
	Nordland	Sør-Trøndelag / Troms	Hordaland	Troms / Sør-Trøndelag	Oslo
	Troms	Sør-Trøndelag / Oslo	Oslo	Oslo	Oslo
Midt-/Nord	Finmark	Troms	Troms	Oslo	Oslo

Vi ser dermed en form for "nærhetspreferanse" i den regionale mobiliteten. Mobile studenter som forlot læresteder i regionen Øst, vendte hovedsakelig blikket mot

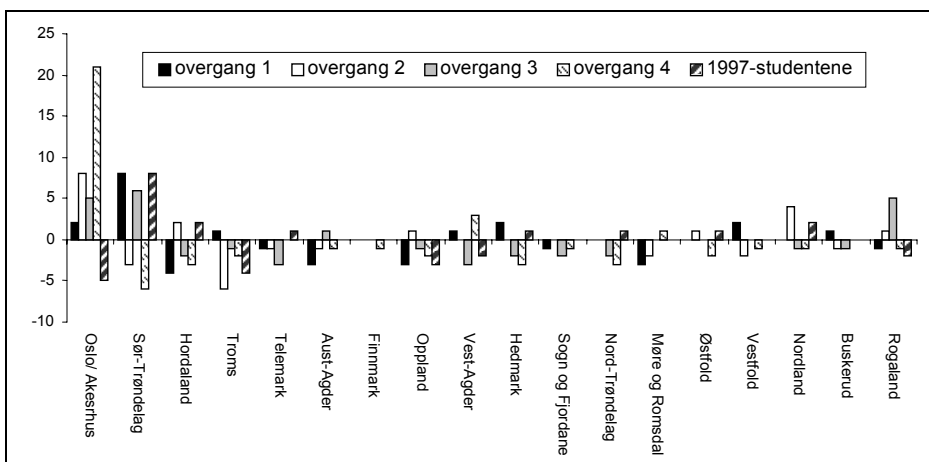
Oslo/Akershus. Sør-Trøndelag er ellers det fylket som rekrutterte flest studenter fra denne regionen. Studenter som forlot læresteder i regionen Sør, dro i størst grad til de to geografisk nærmeste universitetsfylkene, Oslo/Akershus og Hordaland. Hordaland var også generelt førstevalget til studenter fra regionen Vest. Når det gjelder studenter ved læresteder i regionen Midt-/Nord, som er en stor region med to universitetsfylker, var det Sør-Trøndelag som rekrutterte flest av de regionalt mobile studentene de første årene, mens de regionale flyttestrømmene av studenter som forlot læresteder i denne regionen etter det tredje og det fjerde studieåret nærmest utelukkende gikk til universitetsfylket Oslo/Akershus.

Universitetsfylkene rekrutterer flest av de regionalt mobile studentene. Tabell 6.4 viser de relative andelene av studentene som befant seg i et universitetsfylke på hvert tidspunkt. Dess lengre vi kan følge en 1994-student fortløpende, dess større er sannsynligheten for at denne studenten befinner seg i et universitetsfylke. I 1998 er det fire ganger større sjans for å finne en 1994-student som fortsatt er i høyere utdanning i et universitetsfylke, enn i et av de øvrige fylkene.

Tabell 6.4 *Andel studenter i de fire universitetsfylkene over tid i prosent, koblede overganger*

Universitetsfylke	1994- studentene				1997- studentene
	Høsten 1995	Høsten 1996	Høsten 1997	Høsten 1998	Høsten 1998
Oslo /Akershus	28,9	28,7	32,8	36,4	27,0
Hordaland	15,6	15,9	17,2	19,0	14,2
Sør-Trøndelag	13,5	14,2	17,5	20,9	16,3
Troms	5,1	4,6	4,6	4,9	4,2
Totalt	63,1	63,4	72,1	81,2	61,7
N	10 528	8997	6070	4328	8899

Figur 6.1 viser mobilitetseffektene mellom fylkene i de ulike overgangene. Vi har også inkludert mobilitetseffektene for den ene overgangen vi har data for 1997-studentene. Oslo/Akershus kommer positivt ut i alle overgangene blant 1994-studentene, med en stor regional "gevinst" blant de regionalt mobile studentene som fortsatt er registrert i høyere utdanning, i overgangen mellom det fjerde og det femte studieåret. For de øvrige universitetsfylkene er det både positive og negative mobilitetseffekter av 1994-studentenes regionale forflytninger, og Sør-Trøndelag kommer "best" ut av disse.

Figur 6.1 Mobilitetseffektene mellom studiefylker. Koblede overganger

Når det gjelder 1997-studentenes forflytninger, gir disse bare positive mobilitetseffekter for Sør-Trøndelag og Hordaland av universitetsfylkene. Den mest markante endringen vi registrerer mellom 1994- og 1997-studentene, er at universitetsfylket Oslo/Akershus, som kommer positivt ut i samtlige overganger for 1994-studenter, faktisk kommer negativt ut blant 1997-studentene. Fortegnet på mobilitetseffektene blant 1997-studentene etter det første studieåret, er generelt ulikt det vi finner blant 1994-studentene. Hordaland, Telemark, Nord-Trøndelag, Østfold og Nordland kommer nå positivt ut, Troms og Vest-Agder kommer negativt ut, mens Aust-Agder, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal, Vestfold og Buskerud kommer ut i balanse i 1997-studentenes regionale forflytninger. Hvorvidt dette tyder på en endring i studentenes regionale preferanser eller ikke, er vanskelig å si. En kan likevel spørre seg om disse forskjellene innebærer, spesielt hva angår mobilitetseffektene til Oslo/Akershus, at det største universitetsfylket er blitt mindre attraktivt for studenter av ulike økonomiske og sosiale årsaker, eller om det er andre faktorer som ligger bak.

6.2 Regional ubalanse i mobiliteten?

Studentenes flyttemønstre over fylkesgrensene vitner om en regional ubalanse i studiemobiliteten, der studentene i sterkere grad konsentreres i de fire universitetsfylkene. Denne tendensen gjelder i alle overganger, og ikke bare etter det tredje og det fjerde studieåret slik vi forventet å finne. Generelt finner vi at studiemobilitet i to av tre tilfeller innebærer mobilitet på tvers av fylkesgrenser. Sammenhengen mellom studiemobilitet og regional mobilitet ser ut til å være

sterkere for studenter som skifter lærested i regionene Øst, Sør og Midt-/Nord, enn blant studenter som skifter lærested i regionene Oslo/Akershus og Vest.

Vi skal i denne delen se på den regionale mobiliteten i forhold til flyttemønstrene på tvers av regioner, for å undersøke om den geografiske mobiliteten også medfører en ubalanse mellom regioner, slik de tidligere analysene gir inntrykk av. Tabell 6.5 viser hvor stor andel av samtlige begynnerstudenter som krysser regiongrensene i de enkelte overgangene. Vi ser at dette gjelder mellom 10 til 11 prosent av studentene etter det første studieåret for begge kullene. Andelen går deretter ned over tid, til tross for en økning i overgang 3, i forhold til i overgang 2.

Tabell 6.5 *Begynnerstudenter som krysser regiongrensene i de enkelte overgangene. Koblede. Prosent*

	1994- studentene				1997- studentene
	Overgang 1	Overgang 2	Overgang 3	Overgang 4	Overgang 1
Andel som skifter region	10,9	7,5	8,9	6,2	10,6
N	10 528	8997	6070	4328	10 966

Tabell 6.6 og 6.7 viser fordelingen av de regionalt mobile studentene fra hver region på de øvrige mottakerregionene. Tabell 6.6 viser fordelingen av de mobile studentene etter det første studieåret for 1994- og 1997-studentene. Differansen mellom den "total fraflyttingen" og den "totale tilflyttingen" til hver region, er den samme som benyttes i mobilitetsberegningene presentert i appendiks, det vil si "nettomobiliteten". Vi kan for eksempel se at det er flere 1994- studenter som kommer til regionen Oslo, enn det er som flytter fra regionen. Når det gjelder 1997-studentenes flyttemønstre derimot, er det flere studenter som flytter fra regionen Oslo enn det er som flytter til. Vi ser dermed at effektene av 1994- og 1997-studentenes flyttemønstre vil få motsatt fortegn for regionen Oslo i beregningene. Vi kommer tilbake til mobilitetseffektene.

Tabell 6.6 *1994- og 1997-studentenes regionale forflytninger i overgang 1, i prosent*

Mottakerregion	Beregnings- grunnlag
----------------	-------------------------

Overgang 1						
	Oslo	Øst	Sør	Vest	Midt-/Nord	Total "fraflytting"
1994- studentene						
Oslo	-	29,9	9,7	24,5	35,9	351
Øst	61,0	-	9,1	11,8	18,2	187
Sør	43,9	10,8	-	32,5	12,7	157
Vest	37,0	14,9	15,9	-	32,1	308
Midt-/Nord	53,0	17,4	8,7	20,8	-	149
Total						
"tilflytting"	376	194	113	190	279	1152
1997- studentene						
Oslo	-	28,7	7,3	24,8	39,1	327
Øst	58,9	-	13,9	8,2	19,0	158
Sør	39,7	6,3	-	39,7	14,3	126
Vest	40,1	12,6	19,8	-	27,5	182
Midt-/Nord	37,0	22,6	4,8	35,6	-	146
Total						
"tilflytting"	270	158	89	196	226	939

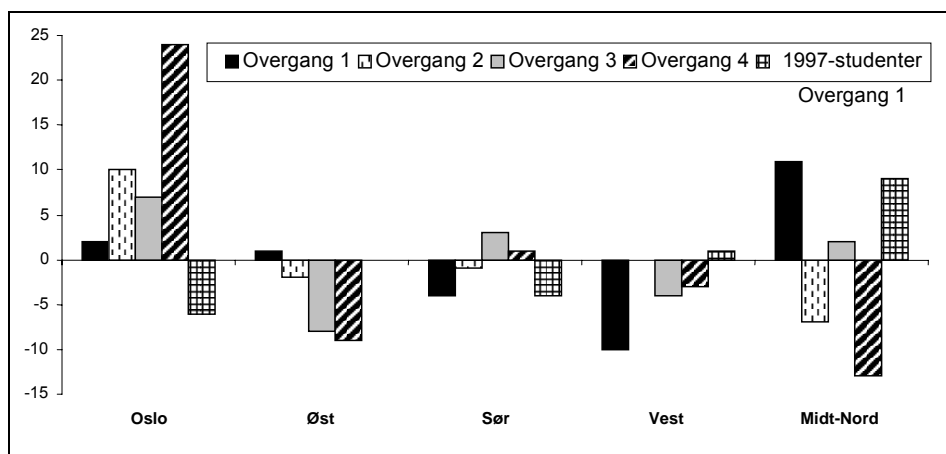
Tabell 6.6 viser hvor hovedstrømmen av de mobile studentene går på regionnivå. Vi ser at tendensen til at 1997-studentene i mindre grad enn 1994-studentene flytter til regionen Oslo bekreftes også her. Denne tendensen er spesielt framtreddende for studenter ved læresteder i regionen Midt-/Nord, hvor over halvparten av de regionalt mobile 1994-studentene dro til Oslo/Akershus etter det første studieåret, mens dette bare er tilfellet for i underkant av 40 prosent blant 1997-studentene fra samme region. 1997-studentene som forlater regionen Midt-/Nord drar i større grad til regionen Vest, enn tilfellet var blant 1994-studentene.

Tabell 6.7 1994-studentenes regionale forflytninger i overgang 2, 3 og 4, i prosent

	Mottakerregion					Beregnings-
	Oslo	Øst	Sør	Vest	Midt-Nord	grunnlag
Overgang 2						Total "fracflytting"
Oslo	-	34,8	7,0	26,6	31,6	158
Øst	46,9	-	20,3	14,8	18,0	128
Sør	31,0	12,6	-	40,2	16,1	87
Vest	40,6	12,0	23,3	-	24,1	133
Midt-Nord	51,2	17,9	8,9	22,0	-	168
Total "tilflytting"	227	112	83	133	119	674
Overgang 3						
Oslo	-	25,4	10,9	29,7	34,1	138
Øst	46,0	-	16,1	10,5	27,4	124
Sør	45,0	18,3	-	21,7	15,0	60
Vest	36,0	11,7	24,3	-	27,9	111
Midt-Nord	45,0	19,8	13,5	21,6	-	111
Total "tilflytting"	174	81	77	91	121	544
Overgang 4						
Oslo	-	26,4	11,3	26,4	35,8	53
Øst	61,8	-	14,5	9,1	14,5	55
Sør	30,4	-	-	34,8	34,8	23
Vest	55,4	14,3	12,5	-	17,9	56
Midt-Nord	57,5	10,0	7,5	25,0	-	80
Total "tilflytting"	118	30	27	47	45	267

I tabell 6.7 er flyttestrømmene til 1994-studentene presentert for de tre neste overgangene. Den eneste systematiske endringen vi kan spore mellom overgangene, er en sterkere konsentrasjon av de mobile studentene til regionen Oslo/Akershus ved overgangen til det femte studieåret. Figur 6.6 oppsummerer, ved å ta utgangspunkt i beregnede mobilitetseffekter. For det første ser vi klart endringen i effektmålenes fortegn for regionen Oslo, som følge av forskjeller i flyttemønstrene mellom 1994- og 1997-studentene etter det første studieåret. Vi

ser også at tendensen mot en mer konsentrert flyttestrøm til regionen Oslo/Akershus, på bekostning av andre regioner etter det fjerde studieåret, slår sterkt ut i mobilitetseffektene.

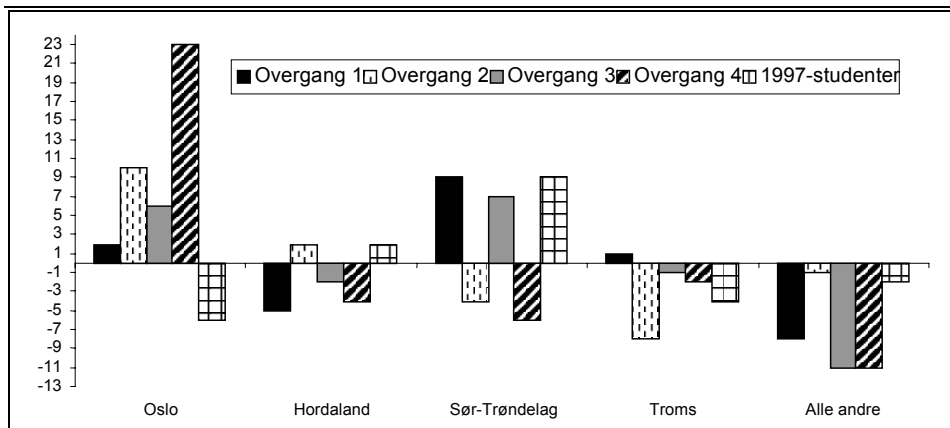
Figur 6.6 Mobilitetseffekter mellom regioner, 1994- og 1997-studenter. Koblede overganger

Mobilitetseffektene indikerer at det er en regional ubalanse i studiemobiliteten. Flyttemønstrene til 1994-studentene favoriserer regionen Oslo/Akershus gjennom hele perioden, mens den hovedsakelig taper regionene Øst og Vest for studentandeler. Regionen Sør gjenvinner noen studentandeler etter det tredje og det fjerde studieåret, mens regionen Midt-/Nord nyter spesielt godt at studenttilstrømning etter det første studieåret, og i noen grad etter det tredje året. Her er det imidlertid en forskjell mellom Sør-Trøndelag og Troms som ikke kommer fram, se figur 6.1.

I 1997-studentenes flyttemønstre blir ikke den regionale ubalansen borte, men den er redusert. Det er mindre avstand mellom mobilitetseffektene for de ulike regionene. Dette indikerer at "gevinsten" og "tapet" som er å hente ut av studentenes regionale bevegelser er mindre enn de var blant 1994-studentene etter det første studieåret. Det er regionen Midt-/Nord som får brorparten av den positive nettomobiliteten som 1997-studentenes flyttemønstre skaper. Regionen Vest kommer også svakt positivt ut, noe som bryter med mobilitetsmønsteret blant 1994-kullet. Regionen Sør kommer fortsatt negativt ut, mens regionen Øst kommer ut i balanse. Generelt sagt går den regionale mobiliteten i sterkere grad nordover, enn den gjorde tidligere, og/eller i langt mindre grad til Oslo/Akershus enn tidligere.

Til slutt har vi omdefinert våre regioner og skilt ut de fire universitetsfylkene, og samlet alle de andre fylkene i samlekategorien "alle andre". I figur 6.7 ser vi hvilke utslag dette gir på mobilitetseffektene. Samlekategorien "alle andre" kommer

negativt ut i alle sammenhenger, og dette stemmer overens med den sentraliseringstendensen vi har sett hele veien. Men vi ser at ikke alle universitetsfylkene kommer positivt ut i alle overganger. Blant 1994-studentene kommer Oslo/Akershus positivt ut, slik mønsteret har vært hele tiden, mens regionen kommer negativt ut blant 1997-studentene. Troms er universitetsfylket som kommer dårligst ut, både blant 1994- og 1997-studentene. I regionen Midt-/Nord er det dermed tilflyttingen til universitetsfylket Sør-Trøndelag som balanserer fraflyttingen fra de øvrige fylkene i regionen.

Figur 6.7 Mobilitetseffekter mellom "sentrum og periferiregioner", 1994- og 1997-studentene, koblede overganger

Vi ser at samlekategorien "Alle andre" kommer langt bedre ut av mobilitetsregnskapet blant 1997-studentene enn blant 1994-studentene. Dette kan tyde på en form for "desentralisering" av utdanningsstrømmene fra hovedstadsregionen til andre regionale sentra, og da spesielt til Trondheim og Bergen. Totalt sett kan det se ut som om 1997-studentene er noe mindre tiltrukket av universitetsfylkene enn 1994-kullet, og at dette kommer de øvrige fylkene til gode.

6.3 Oppsummering

Storparten av de studentene som skifter lærested beveger seg også geografisk over fylkesgrenser. De mest stabile 1994-studentene finner vi i de tre største universitetsfylkene, samt i Rogaland, Nordland og Finnmark. De mest mobile over fylkesgrensene finner vi generelt i Telemark og Aust-Agder. Vi aner en generell "nærhetspreferanse" i de geografiske forflytningene, idet strømmen av de mobile studentene fra hvert fylke i hovedsak er rettet mot nærliggende fylker i samme region. Ser vi regionene Oslo/Akershus og Øst som en felles region, framstår

denne tendensen som spesielt framtreddende i de regionene der universitetsfylkene ligger. Det er likevel en tendens til at flere studenter fra Troms og Finnmark drar til Oslo/Akershus utover i perioden.

Universitetsfylkene rekrutterer flest av de regionalt mobile studentene, og den totale andelen studenter som er registrert i høyere utdanning i disse fylkene øker utover i perioden. Dette tyder på at studiemobiliteten har en sentraliserende dynamikk. Nå er ikke nødvendigvis en sentraliseringstendens i utgangspunktet uoverensstemmende med de politiske målsettingene om forbedrede muligheter for studentoverganger. Slike overganger anses først og fremst som ønskelig for studenter som har avsluttet en høyskoleutdanning, og som ønsker å supplere utdanningen med fag eller hovedfag fra et universitet. Studentoverganger er i så måte sentraliserende, ettersom de stort sett medfører at studentene beveger seg mot universitetsfylkene etter endt høyskoleutdanning. I vårt tilfelle ville vi forvente å finne en klar sentraliseringstendens fra og med overgangen til det fjerde studieåret, det vil si i overgang 3. Likevel er denne sentraliseringsdynamikken synlig gjennom hele perioden, og ikke bare etter det tredje studieåret.

Samtidig er det forskjeller mellom universitetsfylkene. Tendensen til sentralisering til universitetsfylkene er klarest og jevnt stigende for Oslo og noe mindre entydig for universitetsfylket Sør-Trøndelag, mens den ikke kommer Hordaland og Troms til gode blant 1994-studentene. Hordaland og Troms "mister" tvert i mot studentandeler, fordi sentraliseringstendensen i hovedsak kommer Oslo til gode blant 1994-studentene. Det at mønsteret endrer seg blant 1997-studentene, idet Oslo ikke lenger "vinner" studentandeler etter det første studieåret, kan tyde på en redusert sentralisering av studentene. Men siden vi her bare har data for en kort periode bør en undersøke om denne endringer også vil vise seg gjennom senere analyser.

Når vi skiller mellom regionene, finner vi variasjoner i hvor stor grad studiemobilitet henger sammen med geografiske forflytninger over fylkesgrensene, selv om det generelt synes å være en sterk sammenheng mellom studiemobilitet og regional mobilitet. Vi finner at studiemobilitet for studenter i fylkene Oslo/Akershus i mindre grad innebærer en regional mobilitet til andre fylker enn tilfellet er i de øvrige regionene. Sannsynligheten for å skifte studiefylke i tillegg til lærested, vil derfor være varierende høy avhengig av hvilken region man befinner seg i.

Det er en regional ubalanse i mobiliteten. Denne ubalansen kommer regionen Oslo/Akershus til gode blant 1994-studentene. Analyseresultatene for 1997-studentene kan tolkes som en reduksjon av den generelle ubalansen, og som et uttrykk for at regionen Oslo/Akershus er blitt mindre attraktiv for studentene sammenliknet med andre regioner, da spesielt regionen Midt-/Nord med universitetsfylket Sør-Trøndelag som det store trekkplasteret. Når det gjelder de statlige høyskolene, er det også regionale forskjeller i hvor store studentandeler høyskolene i en region mister det første tre årene. Høyskolene i regionene Sør og

Vest mister relativt sett færrest studenter til andre læresteder, mens høyskolene i region Midt-/Nord mister flest.

En forklaring på endringene i flyttemønstrene vi finner mellom de to kullene, kan være at det først er blant 1997-studentene at arbeidet som er lagt ned i Norgesnettet begynner å gi effekter på studentatferden. En annen forklaring kan være at det er forskjeller mellom de to kullene, som henger sammen med ulike konjunkturer på arbeidsmarkedet, innføringen av reform 94 og avtagende søkerpress i høyere utdanning (Skjersli). En kommer heller ikke unna faktorer som har med studentvelferd og økonomi å gjøre, når en ser på endringene i flyttemønstrene til regionen Oslo/Akershus som vi finner fra 1994- til 1997-kullet.

7 Avsluttende kommentarer

Innledningsvis i denne rapporten formulerte vi en del spørsmål som rettesnor for analysene. I dette avslutningskapitlet vil vi ta for oss de problemstillingene som gjennom analysene har vist seg å være mest interessante:

- Har studiemobiliteten et betydelig omfang, eller er den et relativt marginalt fenomen? Hvor mange skifter lærested etter første studieår og senere gjennom studieløpet?
- Hvordan er balansen i mellom de ulike typene læresteder når det gjelder bytteforholdet av studenter? Fungerer noen institusjoner som rekrutteringsplattform for andre institusjoner?
- Finner vi bestemte regionale mønstre i studiemobiliteten, og følger dette mønsteret den velkjente ”periferi/sentrum” dimensjonen fra flyttinger i Norge generelt? Skjer det en form for ”avfolkning” at studieutkantene?
- Hva skyldes studiemobiliteten? Henger den sammen med individuelle særtrekk ved studentene, eller kan mobiliteten først og framst knyttes til strukturelle trekk?
- Hva er studiemobiliteten uttrykk for, og er den i samsvar med de utdanningspolitiske målsettingene som ble formulert for den perioden vi observerer?
- Til slutt vil vi ta opp noen dilemma om studiemobilitet sett i lys av kvalitetsreformen for høyere trukket opp av Stortingsmelding 27 (2000-2001)

Mellom 10 og 20 prosent av alle studentene til stede i overgangene mellom de studieårene som inngår i vår analyse, bytter lærested fra ett studieår til det neste. Andelen er høyest med 18 prosent i den første overgangen mellom 1994 og 1995, den synker så til 12 prosent i overgangen 1995/96, stiger så til 16 prosent for 1996/97, og er så nede på 11 prosent for 1997/98. I absolutte tall utgjøre de mobile studentene 1800 i første overgang, ca 1100 i de to neste, og noe under 650 i den siste overgangen. Antallet er med andre ord ikke ubetydelig, men den alt overveiende andelen av studentene er likevel stabile, og omfanget av avbrudd fra og tilbakevending til høyere utdanning har generelt et større omfang enn skifte av lærested.

Studiemobilitetens retning endrer seg fra første studieår og gjennom den perioden vi observerer. I de første studieårene skjer det en større overgang fra universitetene til de statlige høyskolene enn omvendt, men etter at høyskolestudiene avsluttes snus denne retningen. Universitetsstudentene er mest ustabile i den første perioden, både ved mest overgang til høyskoler og når det gjelder avbrudd. Men blant de som ”overlever” de første studieårene er stabiliteten høy. Ser vi derimot på skifte av lærested innenfor en og samme institusjonstype, er det høyskolestudentene som er mest bevegelige. Studenter som begynner ved

private høyskoler beveger seg ganske raskt over til universiteter og statlige høyskoler, men antallet er lavt, og mobiliteten henger trolig sammen med mange kortvarige studietilbud i privat sektor. Dette endret seg fra 1994- til 1997-kullet. Mønsteret viser dermed at det ikke er noe entydig og klart trekk at noen typer læresteder fungerer som rekrutteringsplattform enn andre.

Vi reiste spørsmålet om studiemobiliteten fører til en form for regional ubalanse og "avfolkning" etter tilsvarende mønster som flyttemønsteret ellers. I noen grad er dette tilfelle. De fire universitetsfylkene trekker til seg nye studenter fra alle andre fylker samtidig som de "avgir" få, og de har et positivt bytteforhold av studenter i løpet av studietida, mens alle de øvrige fylkene taper. Flyttestrømmen i løpet av studietida har imidlertid ikke noe stort omfang, og kan neppe tolkes som et resultat av rent regionale sentraliseringskrefter. Mobiliteten må ses i sammenheng med hvordan utdanningsstilbudet er fordelt. Ikke alle fylker kan tilby et like bredt studietilbud, spesielt på et mer avansert nivå. Mønsteret er derfor et naturlig uttrykk for arbeidsdelingen i høyere utdanning, og bør neppe tolkes som en utarming av utdanningsmessige utkanter. Siden for eksempel tilbudet av studier på hovedfagsnivå fortsatt vil være konsentrert til våre fire universiteter, betyr det at mange studenter som har fått en lavere grad ved en høyskole må flytte for å komme seg videre, og det er neppe noen god løsning å bygge ut hovedfagstilbud overalt for å motvirke slik mobilitet. I en viss forstand er en slik for mobilitet i tråd med intensjonene i Norgesnett.

Er det så strukturelle eller individuelle faktorer som ligger bak mønsteret? Hovedsakelig ser det ut til å være strukturelle forhold, men mobiliteten er i noen grad styrt ut fra at studenter primært ønsker å studere i sitt hjemstedsfylke eller i et nærliggende fylke. Dessuten er eldre studenter mindre mobile, og mer avhengige av å studere nært hjemstedet. Men med disse unntakene er det strukturelle forhold som styrer mobiliteten. Det meste av studiemobiliteten skjer i forbindelse med at studentene skifter studium, enten ved at studenten avbryter studiet som forlates, eller at han eller hun påbegynner et nytt studium etter at det første er fullført. Datamaterialet har visse begrensninger når det gjelder å avdekke hvordan mobilitet henger sammen med fullføring og forsinkelser i studiene, men mønsteret faller godt sammen med varigheten av de vanligste studiene. For eksempel er det økt mobilitet blant høyskolestudenter mellom 1996 og 1997, da de treårige studiene normalt er avsluttet. Det er et visst omfang av ren studiemobilitet (skifte av lærested men uendret studium) i første studieår for høyskolene, dette kan være studenter som ikke har kommet inn ved den høyskolen de ønsker i første omgang, og som ønsker å skifte. I de fast organiserte profesjonsstudiene vi har sett på spesielt, er det generelt svært lav studiemobilitet.

Bevegelsene går generelt i retning av fylker med stor og bred kapasitet, mobiliteten er ofte et uttrykk for at en del studier er løst organisert, og at det norske studiesystemet har et modulbasert preg ved at studenter kan sette sammen grader av studieenheter fra ulike læresteder. Den løse organiseringen av studiene, gir også

opphav til en del mobilitet i tillegg til å føre til et betydelig omfang av frafall og avbrudd.

Rene skifter av studiested uten at dette henger sammen med endringer i studiet, eller for å bygge på utdanningen, har som vi har påpekt ikke noe stort omfang. Dersom enkelte læresteder i deler av Norge får problemer med å opprettholde studenttallet, er det trolig mer et resultat av sviktende søkning enn at studenter som først har begynt flytter vekk. I den grad vi ser konturene av et sterkere markedspreget i høyere utdanning, ser det først og fremst ut til å henge sammen med økende konkurranse om nye studenter. Det ser ut til å være andre faktorer enn konkurransen mellom lærestedene som styrer mobiliteten av studenter etter at de har begynt et sted.

Studiemobilitet ble formulert som et mål i den utdanningspolitikken som ble utformet i forlengelsen av Hernesutvalget innstilling fra 1988. Isteden for at alle institusjoner og regioner skulle tilby alt, var det bedre at studentene beveget seg mellom læresteder for å sette sammen den kompetanse de ønsket. På denne måten ville studentene skaffe seg erfaringer og inntrykk fra ulike faglige miljøer, samtidig som en slik mobilitet virker til å holde nettverket av læresteder mer samlet. Spesielt ble overgang til universitetene etter avsluttet høyskoleutdanning framhevet som positivt. I noen grad finner vi studiemobilitet som oppfyller en slik målsetting. Det er en god del mobilitet fra høyskole til universitet etter avsluttet høyskolestudium. Men det skjer også en del mobilitet tidligere i studieløpet som til dels følger andre mønstre. Noe av dette henger sammen med muligheten for å oppnå en cand.mag.-grad ved å sette sammen faglige enheter fra ulike institusjoner, mens andre former for mobilitet snarere bør ses i sammenheng med den sterke konkurransen om studieplasser for det første kullet vi undersøker. Ganske mange studenter tok imot en annen studieplass enn de ønsket. Ikke minst er det mange studenter som velger de åpne forberedende studiene ved universitetene i påvente av å komme inn et annet sted. Videre må en del av mobilitetsmønsteret ses i sammenheng med at mange studier i Norge har en løs struktur, med lav grad av formelle bånd mellom student og lærested, sammen med de brede mulighetene for å samle vektall fra ulike institusjoner. Foreløpig virker det lite rimelig å tolke studiemobiliteten som uttrykk for markedsmekanismer og økende konkurranse mellom lærestedene.

Til slutt vil vi ta opp et dilemma mellom utdanningspolitiske mål under Norgesnett og den kvalitetsreformen som nå er vedtatt i forlengelsen av Stortingsmelding 27 (2000 – 2001). I ideen om et Norgesnett lå det også som et mål at studenter (så vel som personale) bør flytte på seg mellom institusjoner for å hente nye impulser. Framfor å bygge ut likeartede tilbud ved alle institusjoner er det bedre at studenter som ønsker bestemte tilbud flytter på seg. Det er mulig man her hadde for seg et ideal fra middelalderens universiteter der studenter vandret fra læresete til læresete i ulike land i Europa. Tar vi imidlertid for oss stortingsmeldingen om kvalitetsreformen og behandlingen av den, framheves det at et tettere og mer forpliktende forhold mellom student og lærested er ønskelig. Det er

vanskelig å se at ideen om den mobile student er fullt ut forenlig med kvalitetsreformens mål om et tettere forhold. Selvsagt kan en tenke seg at studenten inngår i en tett relasjon med ett lærested for en kortere periode, for så i neste omgang knytte en tett forbindelse med et neste lærested. Men det kan neppe være tvil om at de tette forbindelsene kvalitetsreformen framhever lettest lar seg realisere for studenter som har mer permanent opphold på ett og samme lærested.

Også den vedtatte gradsreformen kan få konsekvenser i form av redusert studentmobilitet. For det første er det en intensjon om at de nye gradene skal gi mer effektive studieløp, og at dette sannsynligvis vil føre til at de ulike lærestedene bygger opp mer sammenhengende løp. For det andre, dersom de treårige høgskoleløpene gis status som bachelorgrad, blir det ikke lenger nødvendig å bygge på studiet med nye enheter på samme måte som ved dagens cand.mag., og dette vil kunne redusere tendensen til at studenter beveger seg mellom institusjoner for å sette sammen fag eller studium til en grad. På den annen side er det mulig at de økte frihetsgradene for institusjonene vil føre til større variasjoner i studietilbudene, og at dette igjen gir et økt incentiv for studenter til å bytte lærested. Valg av lærested vil få større betydning dersom det blir mer variasjon mellom lærestedene innenfor ett og samme studium enn når tilbudene er mer enhetlige. Det er derfor viktig å følge utviklingen i studiemobilitet framover for å belyse om de nye reformen fører til redusert eller økt mobilitet av studenter.

Referanser

- Baraa, Helge (1999): *Geografiske ulikheter i høyere utdanning. En komparativ undersøkelse med vekt på utviklingen i Nord-Norge i perioden 1970-1994*. Tromsø: Hovedfagsoppgave i historie, det samfunnsvitenskapelige fakultet.
- Berg, Lisbet (1995): *Examen philosophicum: Studietilknytning, innsats og resultat for ulike grupper av begynnerstudenter ved Universitetet i Oslo*. Oslo: NAVFs utredningsinstitutt. Rapport 2/95.
- Berg, Lisbet (1997): *Studieløpet*. Om tidsbruksvalg, faglige valg og kunnskaps-teoretiske valg. Oslo: NIFU. Rapport 3/97.
- Dill, David D. (2000): "The 'Marketization' of Higher Education: Applications of the theory of Industrial Organization." Paper presentert ved NIFUs seminar juni 2000.
- Dill, David D. og Barbara Sporn (1995): "University 2001: What will the University of the 21st Century look like?", i Dill, David D. og Barbara Sporn (eds.): *Emerging Patterns of Social Demand and University Reform: Through a Glass Darkly*. Oxford: Pergamon Press, pp. 212-236.
- Figenbaum, Peder (red.) (1999): *Norgesnettkonferansen 1999. Norgesnett – virkelighet og visjon*. Oslo: Norgesnetttrådet. Rapport 1/99.
- Norges offentlige utredninger (1988): *Med viten og vilje*. Oslo: Kultur- og vitenskapsdepartementet. NOU 1988:28.
- Norges offentlige utredninger (1999): *Nyttige lærepenger: om utdanningsfinansieringen gjennom Lånekassen*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. NOU 1999:33.
- Norges offentlige utredninger (2000): *Frihet med ansvar. Om høgre utdanning og forskning i Norge*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. NOU 2000:14.
- Rees, P., L. Østby, H. Durham og M. Kupiszewski (1999): *Internal Migration and Regional Population Dynamics in Europe: Norway Case Study*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. Rapport 99/19.
- Rønning, Wenche M. (1999): *Frafall eller mobilitet – to sider av samme sak? En analyse av årsakene til at studenter slutter ved universitetet*. Faglig sosialt prøveprosjekt.
- Sandberg, Nina (1996): *Midt i eksplosjonen. Søking og opptak til høyere utdanning i 1993*. Oslo: NIFU. Rapport 5/96.

- Skjersli, Synnøve, L. A. Støren og I. Hatlevik (2000): *Overgang til høyere utdanning blant reformelevene*. Oslo: NIFU. Notat til KUF.
- Statistisk sentralbyrå (2000): *Universiteter og høyskoler. Nøkkeltall 2000*. Oslo: Aktuell utdanningsstatistikk 7/2000.
- Stortingsmelding nr. 40 (1990-91): *Fra visjon til virke. Om høgre utdanning*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- Stortingsmelding nr. 27 (2000-2001): *Gjør din plikt – krev din rett. Kvalitetsreform i høyere utdanning*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- Tinto, Vincent (1987): *Leaving College. Rethinking the causes and cures of student attrition*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Aamodt, Per Olaf (2001): *Studiegjennomføring og studiefrafall. En statistisk oversikt*. Oslo: NIFU. Skriftserie nr. 14/2001.

Vedlegg 1 Beregning av mobilitets-effekter

Beregningsmodellen som er brukt i denne rapporten tar utgangspunkt i forholdet mellom antall studenter som flytter fra, for eksempel en region, og antall studenter som flytter til denne regionen. Differansen mellom den totale fraflyttingen og den totale tilflyttingen utgjør den totale netto mobiliteten. Netto mobilitet er også beregnet mellom to og to enkeltregioner i tabellene.

Ex: La oss si at det er 40 studenter som forlater region X og 60 som forlater region Y. Totalt er det altså 100 mobile studenter mellom de to regionene. Region X mottar flere studenter enn den mister, og får slik en nettomobilitet på $60 - 40 = 20$. Region Y mister flere studenter enn den mottar og får en nettomobilitet på $40 - 60 = -20$.

Den totale nettomobiliteten for en region er summen av nettomobiliteten mellom denne regionen og samtlige andre regioner. Til slutt benytter man tallene til å beregne prosentdifferanser mellom to og to regioner, og for hver enkelt region sett i forhold til de øvrige regionene samlet sett.

Ex: Det var totalt 100 studenter som beveget seg mellom region X og region Y. Hadde det vært balanse i forholdet antall studenter som forlot en region og antall studenter som kom til, ville nettomobiliteten blitt 0, og prosentdifferansen 0. I eksemplet var nettomobiliteten på 20 studenter. Disse studentene endrer balansen mellom de to regionene. 20 av 100 studenter utgjør 20 prosent, og betyr at det er 20 prosent flere som drar til region X enn det er som drar til region

De totale effektmålene viser hvordan regionene kommer ut av regnestykket i forhold til samtlige øvrige regioner, og summeres opp til null. Vi tar her utgangspunkt i det totale antall studenter som endrer balansen mellom regionene, og beregner hvor stor andel nettomobiliteten til hver enkelt region utgjør av det totale antallet mobile studenter mellom alle regionene. Det er disse effektene vi har brukt til å presentere forholdet mellom samtlige regioner, fylker etc.

Vedlegg 2 Studiemobilitet mellom institusjonstyper

Vedlegg 2.1 1994-studentenes flyttemønster mellom institusjonstyper i overgang 1

Institusjon høst 1994	Mottakerinstitusjon høst 1995			Total
	Universitet, vitenskapelige og kunsthsk.	Statlige høøgskoler/ etatskoler	Private høøgskoler	
Flyttestrømmer				
Universitet, vitenskapelige og kunsthsk.	0 (3960*)	483	102	585
Statlige høøgskoler/ etatskoler	365	0 (4665*)	28	393
Private høøgskoler	44	67	0 (814*)	111
Total	409	550	130	1089
Netto mobilitet				
Universitet, vitenskapelige og kunsthsk.	0	118	58	176
Statlige høøgskoler/ etatskoler	-118	0	-39	-157
Private høøgskoler	-58	39	0	-19
Total	-176	157	19	0
Effektmål mobilitet				
Universitet, vitenskapelige og kunsthsk.	0	14	40	16
Statlige høøgskoler/ etatskoler	-14	0	-41	-14
Private høøgskoler	-40	41	0	-2
Total	-16	14	2	0

*Antall stabile studenter i hver kategori. Tallene er ikke tatt med i beregningen av mobilitet i tabellen.

Vedlegg 2.2 1997-studentenes flyttemønster mellom institusjonstyper, overgang 1

Institusjon høst 1997	Mottakerinstitusjon høst 1998			Total
	Universitet, vitenskapelige og kunsthsk.	Statlige høøgskoler /etatskoler	Private høøgskoler	
Flyttestrømmer				
Universitet, vitenskapelige og kunsthsk.	0 (3115*)	456	163	619
Statlige høøgskoler/etatskoler	238	0 (4110*)	70	308
Private høøgskoler	20	37	0 (690*)	57
Total	258	493	233	984
Netto mobilitet				
Universitet, vitenskapelige og kunsthsk.	0	218	143	361
Statlige høøgskoler/etatskoler	-218	0	33	-185
Private høøgskoler	-143	-33	0	-176
Total	-361	185	176	0
Effektmål mobilitet				
Universitet, vitenskapelige og kunsthsk.	0	31	78	37
Statlige høøgskoler/etatskoler	-31	0	31	-19
Private høøgskoler	-78	-31	0	-18
Total	-37	19	18	0

* Antall stabile studenter i hver kategori. Tallene er ikke tatt med i beregningen av mobilitet i tabellen.

Vedlegg 2.3 1994-Studentenes flyttemønster mellom institusjonstyper, overgang 2

Institusjon høst 1995	Mottakerinstitusjon høst 1996			Total
	Universitet, vitenskapelige og kunsthsk.	Statlige høøgskoler/ etatskoler	Private høøgskoler	
Flyttestrømmer				
Universitet, vitenskapelige og kunsthsk.	0 (3394*)	315	68	383
Statlige høøgskoler/ etatskoler	209	0 (4264*)	25,0	234
Private høøgskoler	27	31	0 (664*)	58
Total	236	346	93	675
Netto mobilitet				
Universitet, vitenskapelige og kunsthsk.	0	106	41	147
Statlige høøgskoler/ etatskoler	-106	0	-6	-112
Private høøgskoler	-41	6	0	-35
Total	-147	112	35	0
Effektmål mobilitet				
Universitet, vitenskapelige og kunsthsk.	0	20	43	22
Statlige høøgskoler/ etatskoler	-20	0	-11	-17
Private høøgskoler	-43	11	0	-5
Total	-22	17	5	0

* Antall stabile studenter i hver kategori. Tallene er ikke tatt med i beregningen av mobilitet i tabellen.

Vedlegg 2.4 1994-Studentenes flyttemønster mellom institusjonstyper, overgang 3

Institusjon høst 1996	Mottakerinstitusjon høst 1997			Total
	Universitet, vitenskapelige og kunsthsk.	Statlige høøgskoler/ etatskoler	Private høøgskoler	
Flyttestrømmer				
Universitet, vitenskapelige og kunsthsk.	0 (3431*)	264	64	328
Statlige høøgskoler/ etatskoler	299	0 (2466*)	37	336
Private høøgskoler	39	31	0 (466*)	70
Total	338	295	101	734
Netto mobilitet				
Universitet, vitenskapelige og kunsthsk.	0	-35	25	-10
Statlige høøgskoler/ etatskoler	35	0	6	41
Private høøgskoler	-25	-6	0	-31
Total	10	-41	31	0
Effektmål mobilitet				
Universitet, vitenskapelige og kunsthsk.	0	-6	24	-1
Statlige høøgskoler/ etatskoler	6	0	9	6
Private høøgskoler	-24	-9	0	-4
Total	1	-6	4	0

* Antall stabile studenter i hver kategori. Tallene er ikke tatt med i beregningen av mobilitet i tabellen.

Vedlegg 2.5 1994-Studentenes flyttemønster mellom institusjonstyper, overgang 4

Institusjon høst 1997	Mottakerinstitusjon høst 1998			Total
	Universitet, vitenskapelige og kunsthsk.	Statlige høøgskoler/ etatskoler	Private høøgskoler	
Flyttestrømmer				
Universitet, vitenskapelige og kunsthsk.	0 (3410*)	153	39	192
Statlige høøgskoler/ etatskoler	147	0 (1705*)	17	164
Private høøgskoler	26	15	0 (320*)	41
Total	173	168	56	397
Netto mobilitet				
Universitet, vitenskapelige og kunsthsk.	0	6	13	19
Statlige høøgskoler/ etatskoler	-6	0	2	-4
Private høøgskoler	-13	-2	0	-15
Total	-19	4	15	0
Effektmål mobilitet				
Universitet, vitenskapelige og kunsthsk.	0	2	20	5
Statlige høøgskoler/ etatskoler	-2	0	6	-1
Private høøgskoler	-20	-6	0	-4
Total	-5	1	4	0

* Antall stabile studenter i hver kategori. Tallene er ikke tatt med i beregningen av mobilitet i tabellen.

Vedlegg 3 Flyttemønster fra hjemfylke til studiefylke

Vedlegg 3.1 Fra hjemstedsfylke til studiefylke 1994

Flyttestrømmer: mottakerfylke høst 1994																			
Hjem- fylke	Øst- fold	Oslo / Akers- hus	Hed- mark	Opp- land	Buske- rud	Vest- fold	Tele- mark	Aust- Agder	Vest- Agder	Roga- land	Horda- land	Sogn & Fjor- dane	Møre & Roms- dal	Sør- Trønde- lag	Nord- Trønde- lag	Nord- land	Troms	Finn- mark	Total
Østfold	0	287	7	5	5	6	11	4	7	7	32	3	1	41	3	2	10	2	433
Oslo / Akershus	20	0	31	26	10	20	18	6	9	6	44	10	12	91	4	5	17	10	339
Hedmark	8	236	0	57	7	6	9	4	7	2	17	1	2	49	5	1	6	1	418
Oppland	3	150	56	0	10	7	10	2	5	4	9	6	4	35	5		2	2	310
Buskerud	8	287	15	18	0	12	42	6	8	9	28	8	4	42	2		5	5	499
Vestfold	13	272	6	6	17	0	44	16	8	3	28	2	4	31	1	2	6	1	460
Telemark	2	170	9	2	3	11	0	10	12	2	25	6	3	18	2		4	1	280
A-Agder	9	96	2	0	2	2	15	0	73	3	18	1	1	8	0	1	6	0	237
V-Agder	2	71	4	8	5	1	18	64	0	45	28	1	2	22	0	1	5	2	279
Rogaland	4	110	7	9	7	21	22	13	15	0	366	4	12	57	4	2	7	3	663
Hordaland	9	61	9	9	4	8	15	8	10	82	0	44	22	64	1	3	6	4	359
Sogn & Fjordane	0	29	4	13	2	4	8	5	1	10	160	0	32	22	1	2	2	0	295
Møre & Romsdal	4	80	7	3	3	4	12	1	5	11	130	5	0	121	17	2	17	1	423
Sør- Trøndelag	2	46	7	6	2	1	4	0	1	3	21	2	14	0	55	7	11	1	183
Nord- Trøndelag	4	29	3	4	3	3	5	3	1	1	16	1	7	225	0	20	19	2	346
Nordland	1	71	4	7	3		7	1	1	8	36	0	8	144	27	0	158	9	485
Troms	4	24	0	3	2	5	3	2	2	4	17	1	6	26	7	53	0	18	177
Finnmark	3	20	1	3	1	2	3	1	2	4	8	0	1	11	0	23	63	0	146
Total	96	2039	172	179	86	113	246	146	167	204	983	95	135	1007	134	124	344	62	6332

Hjemfylke	Østfold	Oslo / Akershus	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder	Rogaland	Hordaland	Sogn & Fjordane	Møre & Romsdal	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms	Finnmark	Total
Netto mobilitet																			
Østfold	0	267	-1	2	-3	-7	9	-5	5	3	23	3	-3	39	-1	1	6	-1	337
Oslo / Akershus	-267	0	-205	-124	-277	-252	-152	-90	-62	-104	-17	-19	-68	45	-25	-66	-7	-10	-1700
Hedmark	1	205	0	1	-8	0	0	2	3	-5	8	-3	-5	42	2	-3	6	0	246
Oppland	-2	124	-1	0	-8	1	8	6	-3	-5	0	-7	1	29	1	-7	-1	-1	135
Buskerud	3	277	8	8	0	-5	39	4	3	2	24	6	1	40	-1	-3	3	4	413
Vestfold	7	252	0	-1	5	0	33	14	7	-18	20	-2	0	30	-2	2	1	-1	347
Telemark	-9	152	0	-8	-39	-33	0	-5	-6	-20	10	-2	-9	14	-3	-7	1	-2	34
A-Agder	5	90	-2	-6	-4	-14	5	0	9	-10	10	-4	0	8	-3	0	4	-1	87
V-Agder	-5	62	-3	3	-3	-7	6	-9	0	30	18	0	-3	21	-1	0	3	0	112

Hjemfylke	Østfold	Oslo / Akershus	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder	Rogaland	Hordaland	Sogn & Fjordane	Møre & Romsdal	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms	Finnmark	Total	
Studiefylke 1994																				
Rogaland	-3	104	5	5	-2	18	20	10	-30	0	284	-6	1	54	3	-6	3	-1	459	
Hordaland	-23	17	-8	0	-24	-20	-10	-10	-18	-284	0	-116	-108	43	-15	-33	-11	-4	-624	
Sogn & Fjordane	-3	19	3	7	-6	2	2	4	0	6	116	0	27	20	0	2	1	0	200	
Møre & Romsdal	3	68	5	-1	-1	0	9	0	3	-1	108	-27	0	107	10	-6	11	0	288	
Sør-Trøndelag	-39	-45	-42	-29	-40	-30	-14	-8	-21	-54	-43	-20	-107	0	-170	-137	-15	-10	-824	
Nord-Trøndelag	1	25	-2	-1	1	2	3	3	1	-3	15	0	-10	170	0	-7	12	2	212	
Nordland	-1	66	3	7	3	-2	7	0	0	6	33	-2	6	137	7	0	105	-14	361	
Troms	-6	7	-6	1	-3	-1	-1	-4	-3	-3	11	-1	-11	15	-12	-105	0	-45	-167	
Finnmark	1	10	0	1	-4	1	2	1	0	1	4	0	0	10	-2	14	45	0	84	
Total	-337	1700	-246	-135	-413	-347	-34	-87	-112	-459	624	-200	-288	824	-212	-361	167	-84	0	

Hjemfylke	Østfold	Oslo / Akershus	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder	Rogaland	Hordaland	Sogn & Fjordane	Møre & Romsdal	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms	Finnmark	Total
Effekt mål																			
Østfold		87	-7	25	-23	-37	69	-38	56	27	56	100	-60	91	-14	33	43	-20	5
Oslo / Akershus	-87		-77	-70	-93	-86	-81	-88	-78	-90	-16	-49	-74	33	-76	-87	-17	-33	-27
Hedmark	7	77		1	-36			33	27	-56	31	-60	-56	75	25	-60	100		4
Oppland	-25	70	-1		-29	8	67	300	-23	-38		-37	14	71	11	-100	-20	-20	2
Buskerud	23	93	36	29		-17	87	50	23	13	75	60	14	91	-20	-100	43	67	7
Vestfold	37	86		-8	17		60	23	78	-75	56	-33		94	-50	100	9	-33	5
Telemark	-69	81		-67	-87	-60		-20	-20	-83	25	-14	-60	64	-43	-100	14	-50	1
A-Agder	38	88	-33	-300	-50	-23	20		7	-63	38	-67	0	100	-100		50	-100	1
V-Agder	-56	78	-27	23	-23	-78	20	-7		50	47		-43	91	-100		43		2
Rogaland	-27	90	56	38	-13	75	83	63	-50		63	-43	4	90	60	-60	27	-14	7
Hordaland	-56	16	-31		-75	-56	-25	-38	-47	-63		-57	-71	51	-88	-85	-48	-33	-10
Sogn & Fjordane	-100	49	60	37	-60	33	14	67		43	57		73	83		100	33		3
Møre & Romsdal	60	74	56	-14	-14		60		43	-4	71	-73		79	42	-60	48		5
Sør-Trøndelag	-91	-33	-75	-71	-91	-94	-64	-100	-91	-90	-51	-83	-79		-61	-91	-41	-83	-13
Nord-Trøndelag	14	76	-25	-11	20	50	43	100	100	-60	88		-42	61		-15	46	100	3
Nordland	-33	87	60	100	100	-100	100			60	85	-100	60	91	15		50	-44	6
Troms	-43	17	-100	20	-43	-9	-14	-50	-43	-27	48	-33	-48	41	-46	-50		-56	-3
Finnmark	20	33		20	-67	33	50	100		14	33			83	-100	44	56		1
Total	-5	27	-4	-2	-7	-5	-1	-1	-2	-7	10	-3	-5	13	-3	-6	3	-1	0

Vedlegg 3.2 Fra hjemstedsfylke til studiefylke 1997

Flyttestrømmer: mottakerfylke høst 1997																			
Hjem- fylke	Øst- fold	Oslo / Akers- hus	Hed- mark	Opp- land	Buske- rud	Vest- fold	Tele- mark	Aust- Agder	Vest- Agder	Roga- land	Horda- land	Sogn & Fjor- dane	Møre & Roms- dal	Sør- Trønde- lag	Nord- Trønde- lag	Nord- land	Troms	Finn- mark	Total
Østfold	0	287	7	5	5	6	11	4	7	7	32	3	1	41	3	2	10	2	433
Oslo / Akershus	20	0	31	26	10	20	18	6	9	6	44	10	12	91	4	5	17	10	339
Hedmark	8	236	0	57	7	6	9	4	7	2	17	1	2	49	5	1	6	1	418
Oppland	3	150	56	0	10	7	10	2	5	4	9	6	4	35	5		2	2	310
Buskerud	8	287	15	18	0	12	42	6	8	9	28	8	4	42	2		5	5	499
Vestfold	13	272	6	6	17	0	44	16	8	3	28	2	4	31	1	2	6	1	460
Telemark	2	170	9	2	3	11	0	10	12	2	25	6	3	18	2		4	1	280
A-Agder	9	96	2	0	2	2	15	0	73	3	18	1	1	8	0	1	6	0	237
V-Agder	2	71	4	8	5	1	18	64	0	45	28	1	2	22	0	1	5	2	279
Rogaland	4	110	7	9	7	21	22	13	15	0	366	4	12	57	4	2	7	3	663
Hordaland	9	61	9	9	4	8	15	8	10	82	0	44	22	64	1	3	6	4	359
Sogn & Fjordane	0	29	4	13	2	4	8	5	1	10	160	0	32	22	1	2	2	0	295
Møre & Romsdal	4	80	7	3	3	4	12	1	5	11	130	5	0	121	17	2	17	1	423
Sør- Trøndelag	2	46	7	6	2	1	4	0	1	3	21	2	14	0	55	7	11	1	183
Nord- Trøndelag	4	29	3	4	3	3	5	3	1	1	16	1	7	225	0	20	19	2	346
Nordland	1	71	4	7	3		7	1	1	8	36	0	8	144	27	0	158	9	485
Troms	4	24	0	3	2	5	3	2	2	4	17	1	6	26	7	53	0	18	177
Finnmark	3	20	1	3	1	2	3	1	2	4	8	0	1	11	0	23	63	0	146
Total	96	2039	172	179	86	113	246	146	167	204	983	95	135	1007	134	124	344	62	6332

Hjemfylke	Østfold	Oslo / Akershus	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder	Rogaland	Hordaland	Sogn & Fjordane	Møre & Romsdal	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms	Finnmark	Total
Netto mobilitet																			
Østfold	0	267	-1	2	-3	-7	9	-5	5	3	23	3	-3	39	-1	1	6	-1	337
Oslo / Akershus	-267	0	-205	-124	-277	-252	-152	-90	-62	-104	-17	-19	-68	45	-25	-66	-7	-10	-1700
Hedmark	1	205	0	1	-8	0	0	2	3	-5	8	-3	-5	42	2	-3	6	0	246
Oppland	-2	124	-1	0	-8	1	8	6	-3	-5	0	-7	1	29	1	-7	-1	-1	135
Buskerud	3	277	8	8	0	-5	39	4	3	2	24	6	1	40	-1	-3	3	4	413
Vestfold	7	252	0	-1	5	0	33	14	7	-18	20	-2	0	30	-2	2	1	-1	347
Telemark	-9	152	0	-8	-39	-33	0	-5	-6	-20	10	-2	-9	14	-3	-7	1	-2	34
A-Agder	5	90	-2	-6	-4	-14	5	0	9	-10	10	-4	0	8	-3	0	4	-1	87
V-Agder	-5	62	-3	3	-3	-7	6	-9	0	30	18	0	-3	21	-1	0	3	0	112

Hjemfylke	Østfold	Oslo / Akershus	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder	Rogaland	Hordaland	Sogn & Fjordane	Møre & Romsdal	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms	Finnmark	Total
Studiefylke 1994																			
Rogaland	-3	104	5	5	-2	18	20	10	-30	0	284	-6	1	54	3	-6	3	-1	459
Hordaland	-23	17	-8	0	-24	-20	-10	-10	-18	-284	0	-116	-108	43	-15	-33	-11	-4	-624
Sogn & Fjordane	-3	19	3	7	-6	2	2	4	0	6	116	0	27	20	0	2	1	0	200
Møre & Romsdal	3	68	5	-1	-1	0	9	0	3	-1	108	-27	0	107	10	-6	11	0	288
Sør-Trøndelag	-39	-45	-42	-29	-40	-30	-14	-8	-21	-54	-43	-20	-107	0	-170	-137	-15	-10	-824
Nord-Trøndelag	1	25	-2	-1	1	2	3	3	1	-3	15	0	-10	170	0	-7	12	2	212
Nordland	-1	66	3	7	3	-2	7	0	0	6	33	-2	6	137	7	0	105	-14	361
Troms	-6	7	-6	1	-3	-1	-1	-4	-3	-3	11	-1	-11	15	-12	-105	0	-45	-167
Finnmark	1	10	0	1	-4	1	2	1	0	1	4	0	0	10	-2	14	45	0	84
Total	-337	1700	-246	-135	-413	-347	-34	-87	-112	-459	624	-200	-288	824	-212	-361	167	-84	0

Hjemfylke	Østfold	Oslo / Akershus	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder	Rogaland	Hordaland	Sogn & Fjordane	Møre & Romsdal	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms	Finnmark	Total
Effekt mål																			
Østfold		87	-7	25	-23	-37	69	-38	56	27	56	100	-60	91	-14	33	43	-20	5
Oslo / Akershus	-87		-77	-70	-93	-86	-81	-88	-78	-90	-16	-49	-74	33	-76	-87	-17	-33	-27
Hedmark	7	77		1	-36			33	27	-56	31	-60	-56	75	25	-60	100		4
Oppland	-25	70	-1		-29	8	67	300	-23	-38		-37	14	71	11	-100	-20	-20	2
Buskerud	23	93	36	29		-17	87	50	23	13	75	60	14	91	-20	-100	43	67	7
Vestfold	37	86		-8	17		60	23	78	-75	56	-33		94	-50	100	9	-33	5
Telemark	-69	81		-67	-87	-60		-20	-20	-83	25	-14	-60	64	-43	-100	14	-50	1
A-Agder	38	88	-33	-300	-50	-23	20		7	-63	38	-67		100	-100		50	-100	1
V-Agder	-56	78	-27	23	-23	-78	20	-7		50	47		-43	91	-100		43	0	2
Rogaland	-27	90	56	38	-13	75	83	63	-50		63	-43	4	90	60	-60	27	-14	7
Hordaland	-56	16	-31		-75	-56	-25	-38	-47	-63		-57	-71	51	-88	-85	-48	-33	-10
Sogn & Fjordane	-100	49	60	37	-60	33	14	67		43	57		73	83		100	33		3
Møre & Romsdal	60	74	56	-14	-14		60		43	-4	71	-73		79	42	-60	48		5
Sør-Trøndelag	-91	-33	-75	-71	-91	-94	-64	-100	-91	-90	-51	-83	-79		-61	-91	-41	-83	-13
Nord-Trøndelag	14	76	-25	-11	20	50	43	100	100	-60	88		-42	61		-15	46	100	3
Nordland	-33	87	60	100	100	-100	100			60	85	-100	60	91	15		50	-44	6
Troms	-43	17	-100	20	-43	-9	-14	-50	-43	-27	48	-33	-48	41	-46	-50		-56	-3
Finnmark	20	33	-100	20	-67	33	50	100		14	33			83	-100	44	56		1
Total	-5	27	-4	-2	-7	-5	-1	-1	-2	-7	10	-3	-5	13	-3	-6	3	-1	0

